نمبر صفحہ	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۶۸	۸۲	۱۳	شوربست	شوراست
۱۶۹	۸۴	۱۹	زکار	رکاز
	۹۱	۱۸	کسنه	سکنه
۱۷۱	۹۳	۷	جان و	جان نه
۱۷۲	۹۳	۱۳	هیچ و غم	هیچ غم
″	۹۹	۹	شدهٔ	شده و
۱۷۵	۱۰۲	۴	از	ار
	۱۰۵	۱۳	ار	را
۱۷۸	۱۰۵	۱۳	اختتامت	اهتمامت
۱۷۹	۱۰۶	۱۵	سرای	سرای
۱۸۱	۱۱۳	۱۲	روزی	روزی
″	۱۱۹	۱۸	سری	سری
۱۸۲	۱۲۶	۱۶	بود	نمود
	۱۲۷	۱۸	فلی	دل
۱۸۲	۱۲۹	۱۳	تربیت	ز تربیت
۱۸۳	۱۳۱	۵	آلش	آتش
۸۴	۱۵۰	۱۶	حلقش	خلقش
″	۱۶۲	۴	سنه ۱۳۲۲ هم	سنه ۱۳۲۳ هم
۸۵	۱۶۳	۹	دعوی	معنی
″	۱۶۴	۷	ما	مسا
	۱۶۹	۱۳	بجنبش مشکین خسروی	شکنش و رجنان طره بزلف خسروی
	۱۸۲	۱۰	کوربست	کوراست

غلط و صحت نامہ کلیات قاری

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۸	۱۴	رُستے	رَستے
۱۴	۱	گروہ	گروہ
۱۴	۱۷	میزند	میزند
۱۶	۸	بہرت	بہرش
۲۰	۳	چارہ	چار
۲۱	۱	حاجت	حاجب
۲۳	۳	رضوان	رضوان و
۲۷	۹	بےکسی	بےکسے
۶۵	۵	زمان	ضمان
۶۶	۱۴	گروہ	گروہ
۶۷	۱۸	درفشان	درنشان
۷۶	۵	نیایم	نیایم
۷۷	۸	نخورد	نخورد
۷۷	۱۶	بگیرم	بگیرم
۷۸	۴	بنجارو صبر	بنجارہ صبر
۸۱	۱۶	سر	بہ
۸۲	۵	حیرت	خبرت

دیباچہ

حمد و نعت و منقبت را پایہ بیرون از بیاں — کے باندازِ زمیں آید فراخِ آسماں

چوں کنم وصفِ کلامِ قاریِ معجز نگار — بے زباں دل آمد و آمد چو بیدل زباں

نے بآن و نے بایں بارا چو داری اے نگار — رہ بود اینک کہ ہیچ سوئے دیباچہ عناں

غزل سرائیِ مدحت و ثنا برائے ناظمِ دیوانِ قضا و قدر واجب کہ بنائے عالم بر ارکانِ رباعیِ عناصر فرو گذاشتہ و در مثلث موالید انسانِ ضعیف البنیان را بعطائے خمسۂ حواس از خاک بر افلاک بر داشتہ و در ردیف حمد نعت بے منتہیٰ شاہ بیتِ قصیدۂ رسالت را مناسب کہ مطلعِ وجود و شہود و مقطعِ صفوت و نبوت بودہ و باوصف

اُمّیت قافیہ سنجانِ عرب را قافیۂ سخن تنگ فرمودہ صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم
امابعد کمترین خاکسار سید قطب الدین فگار چشتی نیازی نظامی خادم آستانۂ چشتیہ نیازیہ غازی پوری گوید کہ بر ضمائر اربابِ بصائر نہفتہ نیست کہ جواہر زواہر الفاظِ منظوم حسن شاہدِ معنی را دوبالا می گرداند و موزونی سخن رتبۂ کلام را تا چہا می رساند۔ از ینجاست کہ گفتہ اند۔ ع

خوش ست نثر و لے شانِ نظم افزون ست

طبیعتِ انسانی بہ استلذاذ لذائذ نظم بیش از نثر مجبول ست و شنفتن و گفتن آں از حضرات انبیا و ائمہ ہدا علیہم التحیۃ والثنا منقول۔ بر قول مشہور حضرت ابوالبشر علیہ السلام ناظم اوّلین ست چنانچہ حضرت امیر خسروؒ را ترانۂ افتخار چنین ست ؎

ما ہمہ در اصل شاعر زادہ ایم
دل باین محنت نہ از خود دادہ ایم

دیگرے می گوید ؎

آں کہ اوّل شعر گفت آدم صفی اللہ بود
طبعِ موزوں حجتِ فرزندیِ آدم بود

و عطائے ردائے مبارک در جائزۂ سخن و دعائے تائید بروح القدس در حق حسانؓ از سرورِ عالم صلعم بپایۂ صحت رسیدہ و بہ تحسین حضرت نبوی صلعم جناب خاتم الخلفا

و دیگر فیض یابانِ مجلس صفا فزا مدّ شاہوار بسلک نظم کشیدہ۔ ازین ست کہ اکابر
علما و فحول اتقیا سندے از اوقات شریف خود را صرفِ این مشغلہ فرمودہ اند و
نکاتِ حکمت و رموزِ ہدایت بر حسبِ رغبت طبائع در پیرایۂ خط و خال شاہدان وا نمودہ

خوشتر آں باشد کہ سرّ دلبراں
گفتہ آید در حدیثِ دیگراں

در پردہ سخن زدن از آداب پند و موعظت ست و تعریض بر فرو کنایت عین بلاغت
لہذا باقتضائے آثار متقدمین و اقتدائے سلف صالحین قدوۂ ارباب فضل و کمال
گام زن براہِ سعدیؒ و قدم فرسا بر جادۂ خسروؒ و جامیؒ۔ قاریِ شیریں زباں حافظِ
معجز بیاں حضرت اوستاذی برادر عمہ زادِ من کہ نام نامی شاں حاجی مولوی حافظ
محمد علی ست و تخلص شاں قاری، وطنش موضع سرولی عرف پہتیا ست
از مضافاتِ ضلع غازی پور حسب موزونی طبع فطری جواہر زواہر معانی را
بآب و تابِ الفاظ ترکیب دادہ اند۔ و ودمانش تبّا شیخ صدیقی ست سلسلۂ پدری
با خواجہ علیہ اللہ احرار و سلسلۂ مادری بہ خواجہ سید بندہ نواز گیسو دراز می رسد و
حسبًا از ہر نمط علو یافتہ۔ بیشتر افراد بعہد سلاطین ماضیہ و بہ زمانہ گورنمنٹ انگلشیہ
بعہد ہائے جلیلہ فائز و ممتاز بودند و ہستند و بصلۂ خیر خواہی از سرکار انگریزی خلعت ہائے
فاخرہ و جاگیر ہا یافتند۔ و اباعن جدٍ چناں کہ در علوم مشرقی کمال می داشتند

دریں زماں ہم بعلوم مغربی کامل دستگاہ می دارند الحال بیشتر افرادِ خاندانی بہ دارج
بی اے و ام اے و ال ال بی فائز ہستند۔ برادر زادۂ ایشاں مسٹر محمد یحییٰ
بیرسٹرایٹ لا جج و مجسٹریٹ ضلع در ریاست گوالیار و فرزند دلبند شاں حاجی مولوی
محمد ابو الحسن بی اے آئی ای ایس انسپکٹر اسکولہا ہستند۔ خود شاں در علوم مشرقی
کمال دارند و تا یک مدت وکالت عدالت دیوانی بکمال شہرت و اعزاز کردہ باوصف
قوت کار ترک نمودند۔ در نظم بعمر شانزدہ سالگی بملا محمد احسن صاحب مرحوم بلگرامی
تلمذ گرفتند و اصلاح محض بر چند غزل فارسی شدہ بود کہ از اوستاد ہجراں گردید
ایدوں ہر آنچہ ہست بے اصلاح ست۔ بیشتر غزل در مشاعرۂ اردو بہ تبدیل مصرع
طرح بزبان فارسی غزل بفارسی گفتہ اند چنانچہ مصرع طرح اردو بر حاشیۂ
غزلِ فارسی ثبت ست و بر مصرع تبدیل شدہ بفارسی خط کشیدہ شدہ تا عیاں
گردد کہ چہ بود و چہ شد و در تاریخ گوئی ہم کمالے و مہارتے خاص دارند کہ در
ہیچ کس شنیدہ و دیدہ نہ شدہ و آں این ست کہ نخستین اشعار متضمن سوانح در ہر
بحر و قافیہ کہ می خواہند تمام می کنند۔ پس مادۂ تاریخ بہماں وزن و قافیہ از مصرعیکہ
می خواہند برمی آرند۔ ذٰلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء۔ انموذجے از تاریخہا
دریں کلیات دادند و بیش از بیش در بیاض گذاشتند۔

با ایں ہمہ کمال شاعری کلام خود را بچاپ دادن روا نمی داشتند و اصرار

مایاں را بہ لیت و لعل می گزاشتند۔ بارے الحمدللہ کہ از اصرار برادر زادہ خود و پامردی فرزند ارجمند خویش مجبور گشتند و من ہیچمیرز را دیباچہ نویسی نصیب آمد۔ ممدوح را اگر تلمیذ سعدیؒ و خسروؒ خوانم رواست و محاسنِ کلام را ستائیش بہ نکتہ سنجانِ معانی حوالت کنم بجاست کہ من تا مبلغِ آں نمی رسم پس اہل آں نیستم الحق ؎

ذرہ نتواند کہ سنجد حسنِ روئے آفتاب

ایں کتاب **کلّیات قاری** ست اما اسم تاریخی آں "اشراقاتِ دلِ قاری" ۱۳۴۴ھ مناسب می نماید۔ باری تعالیٰ ممدوح را بر چار بالشِ امن و اماں تا دیر ہر بخ نشیش دارا و عالمے را از فیوض و برکات ذات والایش مستفیض گرداناد بحرمت النبی صلعم و آلہ الامجاد آمین ثم آمین فثم آمین۔

———— ۰۰۰ ————

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

قصیدۂ نعتیہ

مسمّٰی باسمِ تاریخی

صلۂ آخرت

۱۳۴۶ھ

هاں دلِ بے تاب هاں بیش شو و رہنما — کز سرِ جاں سرکنم راہِ درازِ ولا

در رہِ عشق ار بود خارِ غم و سنگِ رنج — ہمتِ مردانہ را آبلہ نعلینِ پا

دودِ دلِ اہلِ درد چترِ سرِ شاہِ عشق — آہِ رسایش بود رایتِ فتح انتما

پایۂ اعلائے عقل زینۂ پائینِ عشق — تحتِ زمینِ جنوں فوقِ سمائے ذکا

داغِ جبینِ جناں دکشِ رخسارِ مہر — پیشِ سویدائے دل ماہِ دوہفتہ سہا

گوہرِ غلطانِ اشک از صدفِ جوشِ دل — چشمِ گہربار یافت بہرِ نثارِ لقا

تاب و تواں را فناک صبر و سکوں را اجل — آتشِ حسنِ کسے سوخت لبانِ گیا

برقِ یمانی بجست بادِ بہاری وزید
طاقتِ وامق نماند خیمۂ عذرا کجا

از سرِ مجنوں پرید ہوش و نماندش قرار
محملِ لیلیٰ رسید آمدہ بانگِ درا

رشکِ چراغاں بود سینۂ پُر داغِ من
از درِ چشمانِ من بہرِ تماشا بیا

چشم کشا و نگر یادِ کسے می دہد
ہر چہ درین عالم ست ذرہ بود یاد کا

داد زغارت گری دینِ دل و جانِ زار
برد بغارت زمن غمزہ و ناز و ادا

کل ز سمک تا سماک ذرۂ از راہِ درد
قطرۂ از بحرِ عشق قلزمِ ارض و سما

جودتِ مشائیاں حکمتِ اشراقیاں
حرفِ نخستیں بود زابجدِ عشق و ولا

قیمتِ روزِ وصال ز دلِ شیدا مپرس
سلطنتِ چار دانگ بر شبِ ہجراں فدا

سودِ ہمہ عمرِ عقل گرچہ بود کوہِ سود
در برِ سودائے عشق آمدہ پا در ہوا

ہاں و زبانِ قلم بیش چکیدا ز تو بیش
حرفِ ز درد و غم و محنت و رنج و بلا

یک نگفتی ہنوز کیست کہ از بہر اوست
آں ہمہ آہ و فغاں و این ہمہ شور و بکا

ہست مگر آنکہ ہست خاصۂ خاصانِ حق
پیشِ درِ شوکتش چرخ بخدمت دوتا

آنکہ وجود از عدم نامدے اندر وجود
گر نہ وجودش شدے علتِ خلقت سرا

وانکہ نرستے گہے ہیچکس از ہولِ حشر
او نہ شفیع ار شدے پیشگہِ کبریا

ہست ز وہم و گماں رتبتِ او بیشتر
مکرمتِ خاص وے داد صلا ہر کرا

نامدہ در بزمِ دہر دہر پُر از آمدش
آمد و شانش ربود ہر ہمہ شانہا زجا

نسبتِ آدم باو نزدِ دلِ حق پرست
چوں صدف و گوہرست یا گِل و گُل گوئیا

جانِ دو عالم بود بستۂ فتراکِ او
پیشروانِ رہش با ہمہ صدق و صفا

شاہدِ توحیدِ حق چہرہ طفیلش کشود
گشت ز دیدِ ہر یدہ گردنِ عالم رہا

باختہ از ہیبتش رنگِ رخِ خویش شرک — ساختہ از رحمتش وحدتِ حق رخ نما

نیست جہنم مگر یک دمِ گرمِ کسے — کاں بود از کاکلش در تپِ دل مبتلا

جنتِ فردوس نیست از نفسِ سرد بیش — از لبِ شیدائیِ آں گلِ رخسارہا

ذرۂ خاکِ رہش وہ کہ فدائیِ آں — از دلِ شمس و قمر گشتہ صباح و مسا

یک کفِ خاکے از و لشکرِ اعدا شکن — یک پرِ کاہے از و تیغِ دودم در وغا

افسرِ شاہانِ دہر خاکِ درِ جاہِ او — پیشِ گدایش دو کون ہیچ نیرزد بہا

عرشِ بریں باہمہ عزت و شانِ رفیع — در قدمش سر نہاد و یافت ازاں اعتلا

گیسوئے واللیل بوئے عارضِ والشمس بیں — یافت ز فیضانِ او نیک شمیم و ضیا

خضر کہ رہ آشناست زمزمہ سنجِ ندا است — یک دمہ دیدارِ او حاصلِ دیرِ بقا

خوبیِ رویش مہر را ز کفِ پایش خجل — چہرۂ شمس و قمر دیدہ اگر ہست وا

خستۂ او رستہ خود خستگیش جاں نواز — بستۂ او رستہ خود بستگیش دل کشا

حرزِ ملائک بود رقعۂ آں کہنہ دلق — کرد ز دستِ ولہ ہر چہ گدایش قبا

چرخ شد از روشناں ز آبلہ پایانِ آں — بقعہ کہ پائے سگش کرد بداں اعتنا

شعلہ بطور افگند لمعۂ رخسارِ او — جاں بہ مسیحا کند کشتۂ لعلش عطا

دفترِ توصیف را کرد تصفح چو عقل — یافتہ در شانِ او جملہ حدیثِ ثنا

دستِ ضعیفانِ او پنجۂ شیر افگند — پنجۂ دستانِ او پیچہ برد از قضا

گر نہ درودش کند یاریِ آں بادِ دست — بابِ اجابت بود بند ز بہرِ دعا

ہست اگر یادِ او ہست بقا ایں ہمیں — نیست اگر یادِ او ہست ہمیں بس فنا

ذرۂ کویش نگہ ہست بلا گیرِ آں — مہر ز دستِ شعاع باہمہ شانِ علا

میل ندارد به گل انس نه گیرد بسرو — هر که نظر دوخته است بر خس و خارش ولا

وارهٔ مشتاق چیست شربت دیدار او — مرهم عشاق چیست زخمے ازان دلربا

تیغ نگاهش اگر گردن عاشق زند — واه وے و بخت وے زنده شده دائما

نیست بسانش گلے در چمن روزگار — همچو منش صد هزار بلبل دستان سرا

لطف عمیمش صلا تا بجهان داده است — با همه جرمم امید با همه خوفم رجا

نقش کف پائے او قبلهٔ ایمان و دیں — سجده بر د پیش او سجده بصد التجا

آب حیات آمده خاک درش بهر دوست — وز پئے خصم آتشے ست باد رهش خوں بها

یلے فتے عهدش اگر حاتم طائی شدے — هر گدایان او بندهٔ شان سخا

هست او پیم زمین سفرهٔ عام الله — نیست جز او بهر آں مائدهٔ دار صلا

داغ غم و رنج او بر قدح زر رخ ار کشد — مهر نتابد گہے باره دگر بر ملا

تا خس و خاشاک او رفته بدریوزگی — دل کشی رنگ و بو بهر گل آرد صبا

نیست اگر در دلش داغ غم کوئے او — کعبه به تن کرده است جامهٔ نیلی چرا

ملکت او را غنا شحنهٔ معزول دل — بندهٔ بے زر شمار فقر درش را غنا

خاک درش را صفا از قرهٔ جاروب کش — دیدهٔ خور ساخته گرد رهش توتیا

باید اگر از سگش ریزهٔ پس خورده اش — همچو تبرک نهد بر سر و چشمش هما

یوسف مصری کشد همچو زلیخا فغاں — گر ز در ایش کند گوش او لے صدا

تا قدم ناز او رنجه شده بر زمیں — چرخ نهاده است سر بر قدم ایں فضا

با لب جاں بخش او تشنهٔ او بشمرد — آبلهٔ زهر مار چشمهٔ آب بقا

چرخ ز سیاره ها نقد رواں آورد — تا بفشاند بشوق بر سر آں نقش پا

روح بود روح را جان بود از بہرِ جاں — اصلِ اصولِ ہمہ گوہرش اے مرحبا

بستۂ شانش دو کون خستۂ آتش ہراں — طنطنہ اش بس بلند سلسلہ اش بس رسا

آنکہ نظر باز ہست با نگہِ ژرف بیں — دید از و ابتدا یافت باو انتہا

رشحۂ لطفش نعیم شعلۂ قہرش جحیم — دسترسش بر کمال شانِ عظیمِ خدا

گفتۂ حق گفتہ اش کردۂ حق کردہ اش — دیدہ اگر احول ست بنگرد از ہم جدا

جاش زجا ہا بروں پاش بفرقِ علو — عزت عزت از و رنگِ رخِ اصطفا

وہم نگنجد بجاش عقل نہ سنجد علاش — پایۂ او تلے بود زینۂ اورا دنیٰ

ہست غمِ عشقِ او دوحۂ دائم بہار — از گلِ عیش و نشاط و ز ثمرِ مدعا

سجدہ بنقشِ پاش از سرِ اخلاصِ وق — ہست زبہرِ قضائے عمری ایماں ادا

آنکہ بود انتہا از پئے توصیف و مدح — بہرِ مدیح و ثناش ہست کم از ابتدا

روزنِ دیدِ خدا ہست حلقۂ گیسوئے او — صفحۂ روئے وے ست آئینۂ حق نما

سایۂ بقدسش نبود نکتۂ آں نیک سنج — ساختہ اند از ہماں بہرِ ید ما عطا

قادری دل خستہ ہاں خسروِ عالم پناہ — ہست مخاطب تو با کرمِ غم زدا

نذر کنش از سوزِ دل ساز کن آہنگِ نو — نیست کہ بے حظ شود شاہ ز شورِ گدا

(مطلعِ ثانی)

اے شہِ مجد و علا شافعِ روزِ جزا — خواجۂ ہر دو سرا صاحبِ تاج و لوا

گرچہ ہزاراں ہزار بہرِ تو ہمچوں منند — ہست کجا ہمچو تو بہرِ من بے نوا

جرم بساماں آں ہست مہیّا بہ بیں — لب بہ شفاعت کنوں گشتہ کشودن [1]

---

[1] دنیٰ فتدلیٰ ۱۲

گوشۂ چشمے ز تو ار چہ بود گاہ گاہ — مرہمِ زخمِ دل است و دردِ جگر را دوا

بہر چہ سوگند خورد حق بہ شب و روزِ خود[1] — بود مگر در نظر کاکل و روئے شما

راہ نمائے یقیں ہیچ کجِ کیف و کیں — خمیئے از ابروت اے شہِ ملکِ ہدا

چوں ز خدا آمدی آیتِ رحمت[2] بخلق — کشمکشِ فکر رفت گرچہ من و صد خطا

صحت و رنجوریِ عاشقِ جاں بازوا — چشمِ تو بیمار ساخت لعلِ تو دادش شفا

در رہِ قربت چناں گرم پرانی کہ شد — جائے تو در لامکاں گشت قدہت قفا

کیست کہ تا بد سر از پیرویت کز ازل — بہرِ تو بگرفت عہد[3] حق ز ہمہ انبیا

گر بہ برت خوانیم غایتِ احسانِ تست — ور ز درت رانیم بخت بدم را جفا

خواہ نوازی و خواہ تیغ زنی حاکمی — بندہ ام و جاں سپار بر سرِ بزینِ رضا

ہست فراخیِ خلد بہرِ اسیرت بہ بند — ہر دو جہاں بے تو ہست تنگ تر از تنگنا

پا نہ نہد زینہار بر سرِ اورنگِ شاہ — یافتہ در کوئے تو ہر کہ ز تو بوریا

نیستے اے شاہِ کل پایت اگر در میاں — گشتے امم[4] خیرہ سر خوردے ز شیطاں قفا

آنکہ بجز حق کند دعوئے غایت رسی — نیست ز باقل کم او لاف زن و ژاژ خا

دستِ تو دستِ خدا است قوتِ او قوتش — کافرِ مطلق بود منکرِ قولِ رمیٰ[5]

تیرِ جفا گر رسد از تو بپا پے شود — عاشقِ جاں باز را بیش وفا بر وفا

تا شدہ پیشت شدہ نزدِ تو پس ہیچ پیش — قلبِ تو از نورِ ذات دیدۂ تو ہکذا

---

۱ واللیل والنہار ۱۲ ۲ وما ارسلناک الا رحمۃ للعالمین ۱۲

۳ واذ اخذ اللہ میثاق النبیین الخ ۱۲ ۴ در عرب شخصے بود کند زبان ۱۲

۵ وما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمیٰ ۱۲

کار شدہ ہیچو زر کون و مکاں راز تو بہر مس ما ہمہ گوہر تو کیمیا

پردۂ میم از میاں گرفتہ اے شاہ دیں ہیچ نہ بینند جز ذات احد اتقیا

لیلة الاسری[1] چہ بود ناز و نیاز تو رب نیست بجز ذات پاک محرم ایں ماجرا

ہر کہ بگیسوئے تو جان و دل آویختہ است کاکل حوران خلد در نظرش اژدہا

بہر شکست دو کون بستگی ہم نہ بود گشت مگر لطف تو در حق آں مومیا

بر تو صلوٰۃ و سلام خواستن از حق مدام مجمع قدوسیاں راست غدا و عشا[2]

یا ہمہ ایں خواجگی فخر نمودن بفقر جان بفدائے تو باد ہست بجا اعتزا

کشتی نوح اہلبیت[3] لطف ز تو باد شرط ماندہ ازاں غرق شد بودہ ازاں قاریجی

نسبت خویشی بتو مایۂ صد افتخار شمۂ در شان آں ہست ز حق انما[4]

ذات تو مجموع حسن و ز شرف صحبتش ہست کسے مخزن صدق و صفا و تقا

ہست کسے مطلع رائے درخشاں کہ وحی بیش بآں بار گشت قول تو او را اگوا[5]

ہست کسے منبع جود و جمع قرآں از پئے دین قویم معدن حلم و حیا

ہست کسے مصدر علم فراوان تو کز لب حق گفتہ در حق او بابہا[6]

الغرض اصحاب پاک پرتو انوار تو از پئے شاں کالنجوم بر سر ما اقتدا[7]

در پس شاں تابعیں در پس ایشاں تبع آئینۂ جلوات یافتہ از حق جلا

تابش ہر ذرہ از تابش خور آمدہ خود بحق عالماں گفتہ کانبیا[8]

---

[1] معراج شریف ۱۲ [2] غدا = روز و شب ۱۲ [3] اہلبیتی کسفینة نوح الخ ۱۲ [4] انما یرید اللہ الخ

[5] کان رایہ موافقاً للوحی والکتاب ۱۲ [6] انا مدینة العلم و علی بابہا ۱۲

[7] اصحابی کالنجوم بایہم اقتدیتم اہتدیتم ۱۲ [8] علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل ۱۲

شانِ دگر و ہند یک گروہ[1] تفقہ بفقہ — ساخت زبانِ لبِ طیب پاک کہ بس واہ وا

رمزِ طریقت۔ دگر[2] سینہ بسینہ نمود — ہر دو زبہرِ جہاں ہست بحق رہنما

ایکہ بہر حالِ ما ناظری و حاضری — نیست بجز رحمتت لغزشِ ما را عصا

ظاہر و باطن مرا پیرویِ شاں بدہ — انت مجیب الدعا انت مجیب الدعا

وز درِ خویشم مراں [illegible] فلاں

انت وسیع العطا انت وسیع العطا

[1] ائمہ مجتہدین ۱۲
[2] اولیاے کرام ۱۲

خوارِ خدا درست زتیمارِ مصطفا — کے از کسے درست شود خوارِ مصطفا

کردارِ حق بود ہمہ اطوارِ مصطفا — اطوارِ حق بود ہمہ کردارِ مصطفا

عینیت ست عینِ دل ار واکند کسے — اقرارِ ذاتِ حق بود اقرارِ مصطفا

پروا کجا کند بدمِ حضرتِ مسیح — خود رنجِ جاں فزاست بہ بیمارِ مصطفا

کور و کرست آنکہ جدا دید یا شنید — از حق جمالِ چہرہ و گفتارِ مصطفا

بشکست خار در جگرِ بادِ نو بہار — نازم بجوششِ خرامیِ رہوارِ مصطفا

پر چار دانگِ دہر بود سکہ اش رواں — کاں نقش بر دلست ز رفتارِ مصطفا

یار است یار ہر یار شکے نیست اندریں — حق راست یار آں کہ بود یارِ مصطفا

شبنم ز قطرہ کلہ گل بیز ز [illegible] بہشت — گل چہرہ شد مگر بخس و خارِ مصطفا

قادری ہزار خلد بہ پایش کنم نثار

یابم چو گوشۂ پسِ دیوارِ مصطفا

دل خانۂ خدائے عظیم و قدیر ہست — بنیادش از حبِ بشیر و نذیر ہست

ذاتش نہ نورِ ذاتِ سمیع و بصیر ہست — کز قرب و بعد و پیش و پس و پنہاں خبیر ہست

گر دفترِ قضاست و گر منشیِ قضا — فرمانِ شاہ آں بود و ایں دبیر ہست

لطف و کرم ز شاہ چو بازد بہا — نہ وزیر سیر برمنِ مسکیں بسیر ہست

ہیہات اگر نگاہ نہ پیچد ز سوئے ما — آنگہ بسیر نیز عبیر از عبیر ہست

ہر نقش کاں بلوحِ دو عالم کشیدہ اند — قربانِ نقشِ پائے بشیر و نذیر ہست

از شبنم ست روئے گلِ تر عرق عرق — سختہ کہ بیش ازاں کفِ پا دل پذیر ہست

عنبر بود کہ مشک عبیر ست یا کہ عود — حقا ز بوئے کاکلِ او مستعیر ہست

گردِ سرِ مزارِ مبارک بہ پائے سر — از مہر و ماہ ذرۂ قرباں مسیر ہست

اے آفتابِ حشر مشو گرم رخ بپوش — لطفِ شفیعِ ما نگر ابرِ مطیر ہست

ہر ذرہ کاں ز کوچۂ پُر نورِ حضرت ست — ایمانِ ما کہ روکشِ مہرِ منیر ہست

اے ہمنشیں چہ غم ز جفا ہائے روزگار — از بہرِ ما جہانِ کرم دستگیر ہست

ہر کس کہ شد قتیلِ ز شمشیرِ عشقِ او — بازی ز زندگیِ ابد بہرہ ور ہست

قرباں براں کنند صد اورنگِ قیصری — با عاکفانِ کوچۂ او چوں حصیر ہست

قادری بحمد و نعت ز توحید لب کشا

اللہ بے مثال - نبی بے نظیر ہست

ضو کہ داد از رخ کہ دنیا مطلعِ انوار ہست — ہر دو عالم یک مسجد کاں شہِ ابرار ہست

گوہرش از درجِ محبوبی دُرِ شہوار ہست — ذاتش از برجِ صفا خورشیدِ پُر انوار ہست

دارم ایماں بہرِ او اطوارِ حق اطوار ہست — با یقینم اینکہ کردارِ حق کردار ہست

رحمة للعالمین ہست و شفیع المذنبین ‌‌ یاس کفرست اے بزہکاراں کہ او غمخوارہست

از الم نشرح الم نشرح شدہ مخفی نماند ‌‌ سینۂ صافی او گنجینۂ اسرار ہست

نیست بیروں از خس و خاشاک دزن جرم ما ‌‌ ما چہ غم داریم لطفش قلزمِ زخارِ ہست

سرو و شمشاد و صنوبر با بگل کاں قدِ راست ‌‌ جویبارِ فاستقم را سروِ خوش رفتار ہست

سوز دردِ آتشیں رخسارِ او دل را غذاست ‌‌ بہر ما دل ہست ایں یا مرغ آتش خوار ہست

ہفت دریا را چہ یارا دم زند از فیضِ خویش ‌‌ قلزم جود و سخا لیش بحرِ گوہر بار ہست

از مکاں تا لامکاں زیرِ قدومِ نازِ اوست ‌‌ چوں نباشد لامکانی یار را دلدار ہست

مرسلاں روزِ ازل میثاق بہرت دادہ اند ‌‌ وہ گروہِ زیرکاں از جامِ او سرشار ہست

عالمِ علم لدنی واقفِ اسرارِ حق ‌‌ ہست امی - دانش و فہم و خرد را یار ہست

والقمر - والشمس - واللیل از چہ اندر مصحف است ‌‌ از دو رخسار و ز مویش با قسم تذکار ہست

ہر کہ اندر حلقۂ گیسوئے او دل را نداد ‌‌ بندِ شیطاں رست زندانی و خوار و زار ہست

اے مسیحائے دو عالم دارُوئے از دردِ خویش

قادری در دست طلب بے دردِ تو بیمار ہست

ادائے محبوب اکر شمہ بتانِ دیر و حرم بدانند ‌‌ کہ سر بسجدہ شدن بصد جاں بہ پیشِ نقشِ قدم بدانند

ز ذرہ ہا تا بہ مہر و ماہ است از طفیلِ قدوم پاکش ‌‌ وجود را بے وجودِ حضرت خرد پژوہاں عدم بدانند

فروغ صورت صفائے معنی بہر نمط از خدائے برتر ‌‌ نثارِ ذاتِ گرامیِ او نگارِ لوح و قلم بدانند

مثال اے دل ز بے نوائی کہ رحمتے ہست او مجسم ‌‌ کرم نمودن بہ بے نوایاں مدام اہل کرم بدانند

مرادِ خالق بنائے عالم شدہ است مربوطِ گوہر او ‌‌ نہ ہر گرا ربط ہست با وے نصیب او را ورم بدانند

تاریخ اعمالِ ہزار اعلیٰ بہ نعتِ آں سرورِ دو عالم ‌‌ بود و گرچند از ملائک اگر ہمہ کم ز کم بدانند

چہ گویم اے دل کہ اختیارش چہاست بہ ہر دو کون از حق — نہ از رہِ دانش اشارہ با قتضائے ہر دم ہم بدانند

بہ عشقِ پاکش چو عاشقاں را او فور باشد ز رنج و غمہا — تمام عیش و نشاطِ عالم نثار ہم و الم بدانند

دو کون را ہست سفرہ چیدہ ز بارگاہِ خدائے داور — گروہِ حق بین ز دستِ جودش قسیمِ خوانِ نعم بدانند

ز ہفت افلاک پشتِ خدمت بہ پیشِ سنگِ درِ جنابش — چو بندگانِ کمینہ او دل بہ ذوقِ صد گونہ خم بدانند

اوامرِ حق بفرض و واجب کہ قاری آمد ز بہرِ مایاں
بحکمِ دانش ز جملگیش بہ او محبت اہم بدانند

روحی فداک اے شہِ والائے دو جہاں — قلبی لدیک اے کہ توئی اصلِ کن فکاں

مدّاحِ تست مالکِ خلّاقِ انس و جاں — کس را مجال کو کہ کند نعتِ تو بیاں

حق دیدہ اند حق لبسرو ند ر آستاں — جز آستانِ تو نبود دیگر آستاں

از اعتزا بما تو نہ بینی وگرنہ ہست — لاریب جائے تو بخدا خاصِ لامکاں

ہیچ ست اے جہانِ ضیا ایں ثنائے تو — ذرہ بود دو کون توئی مہرِ ضو فشاں

الکن بود زبانِ ملائک بمدحِ تو — حق ہست کے زمیں برسد تا بہ آسماں

آمد ترا قدم چو بسوئے سرِ زمیں — سجدہ بصد خلوص کند سوئیش آسماں

گر ذرّہ ز خاکِ درِ تو نصیبِ ماست — برتر بحقِ ما بود از گنجِ شائگاں

عرشِ بریں کہ اوج بپایش بود نثار — نعلینِ پاکِ تو بودش تاجِ عز و شاں

بگرفت وام از لبِ تو یک دمے مسیحؑ — حاصل شدہ باد دمِ احیائے مردگاں

قاری بہ بے بضاعتیِ خویشتن منال
آقائے ما جواد و کریم ست و مہرباں

جلوۂ ذاتِ احد از ذاتِ احمدؐ آمدہ — ہر چہ ہست اندر جہاں آیاتِ احمدؐ آمدہ

انچہ باشد در دو عالم ہست نیکوتر عیاں   ہر ہمہ برہان پئے اثباتِ احمدؐ آمدہ

شمۂ از قہرِ احمدؐ شعلۂ نارِ جحیم   کوثر و تسنیم از رشحاتِ احمدؐ آمدہ

چون بچشمِ ذرہ بیں آں ترا روشن بود   مہر و ماہ از پرتوِ ذراتِ احمدؐ آمدہ

ہر بساطِ ایں جہاں صاحب خرد شاہے کہ بود   خود بصد جاں بندۂ ربقاتِ احمدؐ آمدہ

واں کہ سرکش بود چوں نے خورد بیدقِ پیل   نذر دادہ رخ بزیر ماتِ احمدؐ آمدہ

قادریِ بیچارہ سر بر پاے اقدس داشتہ
دستگیری خواہ از حسناتِ احمدؐ آمدہ

شہِ دین و دنیا چہ سرکار داری   بہ ہرکار را ہم بہ زنہار داری

تلطف بصد راہ بر حالِ مایاں   مدارا با عدا و کفّار داری

دلِ دوستاں ہم دلِ دشمناں را   زکیفِ مےِ لطف سرشار داری

دو عالم کجا گردن از تو بہ پیچد   کمند از دوتا زلفِ خمدار داری

رگِ گل چہ بوسی تو آں پاے نازک   کہ سرتا بپا صورتِ خار داری

سزد فرش از رشتۂ جانِ پاکاں   قدم تا بہنگامِ رفتار داری

نہ تنہاست در شہرہا شہرتِ تو   پر آوازہا دشت و کہسار داری

بہر حلقۂ گیسوئے عنبر آگیں   چہا نافۂ مشکِ تاتار داری

بہ نقدِ دل و جان و ہم دین و ایماں   دو عالم پئے خود خریدار داری

ز روزِ نخستیں بخلقِ عظیمے   شرفہا بر ابرار و اخیار داری

چہ از ہولِ حشر انتشارست قادری
حریصے شفیعے ز غفّار داری

پاے نگہِ شوق دواں سوئے مدینہ ‌ ‌ ‌ دستے بدہ اے کوچۂ دلجوئے مدینہ

حقا کہ بود خلدِ حسن کوئے مدینہ ‌ ‌ ‌ ریحانِ جناں کو و کجا بوئے مدینہ

ہر رخ سوئے کعبہ کہ بود قبلۂ عالم ‌ ‌ ‌ اللہ رخِ کعبہ سوئے کوئے مدینہ

وہ واہ چہ مشاطگیِ کعبہ کہ وسمہ ‌ ‌ ‌ از پردۂ خود بستہ با بروئے مدینہ

از شرک ہم از کفر کہ صد کوہ بپا بود ‌ ‌ ‌ انداختہ از بن تہے بازوئے مدینہ

درپیش کمر بستہ ثری تا بہ ثریا ‌ ‌ ‌ الحق چہ ورا از آمدہ قابوئے مدینہ

ضم ہست چو از کثرتِ رحمت چہ تواں گفت ‌ ‌ ‌ کایں پہلوئے عرش ہست کہ پہلوئے مدینہ

صد چشمۂ حیواں بہ ہد خضر زپا دشش ‌ ‌ ‌ یا بد چو گہے جرعۂ از جوئے مدینہ

بگرفتہ با آغوش خدائیِ خدا ایش ‌ ‌ ‌ اللہ چہ وسعت بہ برِ کوئے مدینہ

جاروب بہ مہرِ عظیم از خطِ نو ریش ‌ ‌ ‌ در راہِ قدم باز سوئے کوئے مدینہ

از غنچۂ خود غنچہ دلِ خلد شد الحق ‌ ‌ ‌ وہ وہ چہ گلِ داغِ غم کوئے مدینہ

مشہورِ جہاں خوبیِ دلداریِ خلد است ‌ ‌ ‌ صد مایہ فزوں دلبریِ خوئے مدینہ

اے سروِ جہاں پاے ز حق خواہ و بیا بیں ‌ ‌ ‌ سروے ست چہ دلکش بلبِ جوئے مدینہ

سرگشتۂ و دار ستہ دلِ زار چرائی ‌ ‌ ‌ درگیسوئے کیا یہ در مہروئے مدینہ

منشورِ علو دست لفزد وزیں کہ ثبت است ‌ ‌ ‌ اندر دلِ ما نقش زہا ہوئے مدینہ

بربست بہ یک غمزۂ دلکش دلِ کونین ‌ ‌ ‌ توحید بود مایۂ جادوئے مدینہ

قادری طلبی امن صد خیر قدم زن

آہ آہ بشنو از لبِ دل جوئے مدینہ

قصیدہ در منقبت حضرت علی رضی اللہ عنہ

دہد باد و شتاں بہر بہشت جام از کوثر
کند از بہر شاں ہر جا بہ جوئے خلد پیاغر

جہاں با صد سعادت رخ بسوئے بندگاں کردہ
زمانہ فرخی دادہ بیاراں با ہزاراں فر

ز رحمت گشت فرحت را وفور جوش آں مایہ
کہ گل آسا شگفت از خندہ ہر پر کارہ آذر

نہ تنہا اندریں جا عالمے بر خویش می بالد
مسرتہا ست در جنت قبا تنگ ست بر قنبر

نسیم خرمی بارد بہر جا در خرام ناز
ز شادیہا ز عشرتہا گل احمر گل اصفر

رکوع اندر سماہا چوں سجود اندر زمینہا چہ
طواف اندر بروز و شب چرا مہر و مہ انور

سرور و سور را از چیست در رہ شش جہت شورے
کہ بردارد غم و وہم و الم از طرف بستر

سوالم گشت چوں از دل ازیں سامان پریشانے
ندا از ہاتف غیبی بخواں ایں مطلع خوشتر

بود نوروز عید ما زمین مقدم سرور
کہ شاہ ماست از روز ازل آں برترین گوہر

زہے سلطان ما آنے کہ صد فغفور و بس خاقاں
بہ پیش بندگانش در زمیں بوس و کہیں چاکر

چنینش کسے گوید کہ سرتاپائے تحسین ست
بعمر نوح اگر گویند از کم ہم بود کمتر

نمے از قلزم قدر محیطش ہفت دریا ہا
ز وسع شوکتش ہر ذرہ ہفت اقلیم را کشور

ز شان عالی او شمہ باشد اگر گویند
فلک ہمپائی خورشید اہرے ست از حیدر

بہر جا ذوالفقار او عصائے موسوی مانند
کز و پامال جان کافراں الشکر اژدر

ہنوز از ہیبتش لرزہ بروح عنتر و مرحب
ز نام نامیش پر شور تا امروز ہم در خیبر

نیامد در جہاں گردن کشے کاں سر بہ پیشش داد
نزادہ مادر گیتی بعالم ہمچو او صفدر

سما بر عتبۂ والاش سجدہ ساز و جبہہ سا — مہ و مہر ست حاجت بر درِ شبیر (رض) و شبر (رض)

دلِ قادری ہمی خواہد کہ خواند مطلعِ ثانی — کہ باشد دلنواز و جاں فزا و نیک سرتاسر

زبہرِ شہرِ علمِ احمدی (ص) در آمدہ حیدر (رض)

ازاں در رہ وصلِ مقصودِ ہر جویندہ را داور

اگر حق را کسے خواہد کہ بیند سوئے او بیند — مگر بیند بچشمِ دل کہ او حق را ہست خوش منظر

نظر بر روئے او آمد عبادت بہرِ حق بیناں — شدہ سرتا بپا حق را ہست او آئینہ مظہر

بیامد قالبِ بیاش جانے جسمِ سالک را — تنِ جاں باز را روحے شدہ زیبندہ اش پیکر

عماد آمد پئے قصرِ شریعت ذاتِ والاش — پئے فلکِ طریقت گوہرِ او بس گراں لنگر

بقرآں ھل اتیٰ یک شمہ وصفش خدا خواندہ — کرا زہرہ کہ در غایت بیانش بر آرد سر

کشادِ کارہائے سخت اندر گردشِ چشمش — کہ در مشکلکشائی از حق آمد بہرِ ما یاور

زمیں نازد بجود بالد بفرقِ آسماں نازد — لقب چوں بوتراب آمد بشہرِ دیں باز حق در

شدہ منشورِ حق از نامِ پاکش خطبۂ جمعہ — ز پائے عالیِ او سرفراز آمد سرِ منبر

حسود خصمِ او را از قضا آمد بہم وارہ — بدل پیکاں ز کلفتہا لبراز رنج و غم خنجر

بزیبائیِ قدِ او بدلجوئیِ خدِ او — نہ سروے در جہاں شد نے بجنت شد گلِ احمر

بخاص و عام در کرب و بلا گردید نامِ او — بہر صبح و مسا با صد خلوصِ جان و دل از بر

دعا از بہرِ ممدوح ست رسمِ مدح گو اما — چہ حاجت از دعائے ذرہ در حقِ خورِ اکبر

دعا از بہرِ خود اے قادریِ مسکیں طفیلش کن — کہ ہست اندریں صد خیر از حق آمدہ مضمر

خدایا از برائے شیرِ خود رحمے بحالم کن — کہ ضیع رو بغم نسازد حالِ من ابتر

الٰہی از طفیلِ سرگروہِ بانوانِ خلد — مسِ حالِ خرابم را عطا فرمائے رنگِ زر

نصیبِ ما شود از ہر دو عالم خیر و ہم خوبی
طفیلِ سیدا شبابِ اہل الجنۃ اے داور

ترکیب بند با تمام در شان امیر المومنین حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ

السّلام اے آنکہ ہستی جانِ جانِ سالکیں
قبلۂ علم و یقینی کعبۂ ایمان و دیں

سُلّم بامِ رفیعت را بود نہ آسماں
کمتر از یک پایۂ زیریں بہ چشمِ دوربیں

مہر و مہ را باہمہ شانِ علوے مرتبت
از شعاعِ خویش پیشِ عتبات سر بر زمیں

دشمنانت را بود ہموارہ ہم جاں غذا آب
دوستانت را ز تو تسکینِ دل دایم قریں

روشنان انور از ذرّاتِ کوئے تو نصیب
سر بلند ست از طوافِ کوچہ ات چرخِ بریں

شغلِ یوفون بالنذر از خدا ثبت علم
انما۔ مرخانِ امانت رہست منشورِ مبیں

موسیٰ دریا شگاف بحرِ ارشادی بما
منحرف غرقابِ قہرِ حق چو فرعونِ لعیں

بابِ علمِ احمدی و رازدارِ لوکشف
محرمِ اسرارِ غیبی یا امیر المومنین

از عطایت ابر دریا بار را فیضا تہا
وز سخایت کیسۂ قلزم پُر از دُرِّ ثمیں

گوہرِ تو گوہرِ غلطانِ زکانِ کن فکاں
بے بہا جوہر بود ذاتت ز درجِ ما و طیں

دیدنِ روئیت عبادت آمدہ از بہرِ ما
اللہ اللہ عظمتِ تو پیشِ ربّ العالمیں

رشتہا چون با تو دارد قاریِ مسکینِ تو
ہست در کونین از قبضہ اش حبل المتیں

آنکہ شاہد مدحتش را خود کلام اللہ بود
ہمدمش ہر گونہ رضوان و سلام اللہ بود

فارغ از جهت نیامد ز دو عالم هیچ کس — ای شه هر دو جهان را همزبان و همنفس

چشم بینا جنت الفردوس را اندر که هست — از ریاض که حیات بیرون فگنده خار و خس

آنکه اندر حصنِ ارشادِ تو مأمن یافته — بر متاعِ صدقِ او شیطان نیابد دسترس

با همه انبوه و غوغا از طلبگارانِ لطف — آشنا نامد لبِ ایثارِ تو با لفظِ لیس

کاه در دستت بود تیغِ دو دم اندر مصاف — مهر آید در پیِ غرب از برایت باز پس

غزل

در شانِ امیر المومنینؓ

چو راه طالبِ تشنه بکوئے حیدرؓ یافت — چها نه سیری و تسکین ز جوئے حیدرؓ یافت

بگدیه دست کشاده ز تارِ جود چون مهر — فروغِ چهره ز انوارِ روئے حیدرؓ یافت

گل این چنین که بعالم شمیم افشان است — مگر شمامه از باغِ بوئے حیدرؓ یافت

شده است فارغ و بے فکر آن ز خلد و جحیم — که گوشهٔ ز غلامی بکوئے حیدرؓ یافت

رسید در حرمِ قربِ حق کسے که ز بخت — سوادِ جادهٔ الفت بسوئے حیدرؓ یافت

شریعتِ نبوی و طریقتِ نبد ی — چها نه حسنِ کشش ها ز خوئے حیدرؓ یافت

سرور تا به ابد شد نصیبِ جان کسے — نخست روز چو جام از سبوئے حیدرؓ یافت

چنیں کہ دل کشی از رنگ و بوئے گلِ خلد　　نصیبِ خویش نگر از خاکِ کوئے حیدر یافت

فلاح نیست بکونین بہرِ آں قادری
کہ دستِ رد بہ رخِ خود زِ سوئے حیدر یافت

غزلیات، خمسہ جات، ترکیب بند، مثنوی وغیرہ

معبودِ ما غنی ز قیام و قعودِ ما پروا ندارد او بہ رکوع و سجودِ ما

ذاتش قدیم و جملہ صفاتش با و قدیم ز اوصافِ اوست یک صفتش خالقی ما

او برتر از قیاس و خیال و گمان و وہم کُنہش برون ز حیطۂ گفت و شنودِ ما

در یک نفس بقا و فنا بہر ما ازوست بیش از حباب نامدہ بود و نمودِ ما

بنیادِ قصرِ ہستیِ ما جز بر آب نیست لطفِ عمیمِ اوست پئے ما عمودِ ما

بودہ سرِ سمائے سکوں بہرِ ما قیام ہیہات از چہ گشتہ دریں جا ورودِ ما

ہرش چو دستگیریِ ما سازد از کرم باز اندراں مقام بگیرد صعودِ ما

او بحرِ بیکراں و دو عالم ز قطرہ ہیچ دم کے زند بہ پیشِ وجودش وجودِ ما

تا چشمِ حق شناس بناشد بہ ما نصیب
قادری چگونہ نور فشاند شہودِ ما

آفریں ہا از خدا بر جانِ ما کاں پذیرفتہ ز ما جانانِ ما

راہِ وصلش گے بہ وہم وا کنند ہست تا کون و مکاں زندانِ ما

یک شبے با تو شبِ قدرے بود ہر زماں در کلبۂ احزانِ ما

صورت و معنی کہ داری آہ بیں در دل و در دیدۂ حیرانِ ما

اے طبیبِ مہرباں رنجم مخور دردِ آں آرامِ جاں درمانِ ما

اشکِ ما را سر سری مشمار چرخ — بند در ہر قطرہ صد طوفانِ ما

سرکشی آخر عدو را سر شکست — خستگی افزود بر ماشانِ ما

تیغ و تیر و نیزہ و دشنہ چہ سود — ایمنم از جاں کہ ہستی جانِ ما

نیست در دستم زمامِ اختیار — بس کنیدم پند اے یارانِ ما

برقع بر رخ دار یا از رخ کشا — بیش و کم کے گردد ایں ایقانِ ما

ما گدایاں را بود گنج دو کون — یک نگاہِ لطف از سلطانِ ما

قاری ایں چشمانِ سر را کور گیر

چشمِ دل بکشا و بیں قرآنِ ما

شمار و چوں دلِ مسکین من انعام آسی را — کہ می بنید ز نعمتہا غنی خدام آسی را

بود ذکرِ حبیب از ہر نمط سرمایہ تسکیں — نسازد چوں زبانم وردِ دایم نامِ آسی را

شدہ آں زندہ جاوید ایمانم گواہ من — کہ گر دیدہ قتیل از شوقِ دل صمصامِ آسی را

شد از سرِ حقیقت آشنا در خوش و سرمست — کسے کو با صفائے دل کشیدہ جامِ آسی را

فراغے در دو عالم یافتہ از بندہا یکسر — نہادہ آنکہ بر خود بندِ بندِ دامِ آسی را

ہر آں کز دل گہے گشت ناکامی ز نقش شد — کجا یہ کامِ دل قوئے بود ناکامِ آسی را

نگینِ دل بود کم از خذف در قدر و ہم قیمت — نہ تا بر خود گذارد مہر نقش نامِ آسی را

فروغش بیش چوں بعد از حیاتِ ظاہری بینم — چساں اے دل نگویم صبح آید شامِ آسی را

[illegible]

اگر خواہی کہ از کون و مکاں بالا روی قاری

برو در گیر از دستانِ عالی اقتدامِ آسی را

اے کہ داری رخِ غیرت دہِ مہرِ اعلیٰ
ذرہ ام جلوہ دریغ از منِ مسکیں منما

صورتے از ہمہ بہتر بنمائیم ترا
رونمے از ناز بآئینہ بیا جلوہ نما

منم افتاد بآں وادیِ پر خار بلا
آہوئے قیس رماں ناقۂ لیلیٰ است کجا

کوچۂ او عوضِ ہر دو جہاں دادندم
للہ الحمد چہ ارزاں بکفم شد سودا

جاں فروشاں نتوانند رہِ عشق سپرد
بوالہوس راست اگر داعیۂ ہست از سودا

شانہ در زلفِ شکن در شکن آخر کاریست
از چہ گیری نہ بخدمت دلِ صد چاکِ مرا

جاں ز من نیست بودی عوضِ جلوۂ خاص
خانہ پرداختم از غیر بیا ساز ادا

وحشیِ دل کہ رماں بود و نشد رام کسے
بند اینک شدہ در حلقۂ گیسوئے دوتا

بلبلِ طبع مرا گلشنِ قدس است مقام
برگِ گلِ روئے تو گشتہ نظرم تا بینا

گرچہ خواہم کہ ببینم نگہے یار بہوش
تا نہ بیند رخِ تو دیدۂ کورِ جہلا

غنچہ را داعیۂ نازکی افتاد بدل
نازنیا بچمن آ بکشا بندِ قبا

شوقِ لعلِ لبِ میگونِ تو رنگیں بنمود
لالہ ساں غرقہ بخوں جان و دلِ قاریؔ را

ہر چند چند خس بود ارکانِ بوریا
آید گلِ جناں سپئے قربانِ بوریا

از بوریا نشیں چہ شدہ شانِ بوریا
جلوہ فروش آمدہ دکانِ بوریا

پا را کجا نہد بسرِ تختِ خسرواں
پا بد کسیکہ مسندِ ذی شانِ بوریا

شیرانِ بیشہا چہ کہ شیرِ فلک زبیم
اندر رمش ز شیر نیستانِ بوریا

بالا ز قصرِ قیصری آمد ہزار چند
خوش بقعۂ است کلبۂ احزانِ بوریا

کعبہ بطوفِ شاں بود و شاں بجائے خویش
الحق چہ رتبتے است بسکانِ بوریا

انوارِ طور در نظرِ ذرۂ بیں دصد ‌ ‌ ‌ وادیٔ ایمن است شبستانِ بوریا
گلہائے ہر مراد بدامانِ آرزو ‌ ‌ ‌ چینید عاکفانِ گلستانِ بوریا
بیروں بود ز حیطۂ ادراک سقفش ‌ ‌ ‌ کونین گوشۂ است ز میدانِ بوریا
بنیانِ آں بود بہ کیستگہِ سما ‌ ‌ ‌ زیں جا بسنج کنگرِ ایوانِ بوریا
کونین بر زنند بہم در اشارتے ‌ ‌ ‌ اللہ زورِ بازوے مردانِ بوریا

قارؔی پیادہ گام تہی ہوشدار ہوش
بیدؔل سوار رفت بہ پایانِ بوریا

مخمورِ چشمِ او چہ اثر مے دہد مرا ‌ ‌ ‌ کیف از سرور خاص بیری دہد مرا
نخلِ محبّت چہ ثمر میدہد مرا ‌ ‌ ‌ تلخ است و ترش ذوقِ شکری دہد مرا
چشمم فسونگرِ تو بدلداری لطیف ‌ ‌ ‌ صد خار خارِ غم بجگری دہد مرا
کشتی دیار زندہ کنی بہرِ کشتنم ‌ ‌ ‌ مرگم نوید مرگِ دگر میدہد مرا
ساقی مے شبانہ و ہم بادۂ صبوح ‌ ‌ ‌ از غم چہ خوش بشام و سحری دہد مرا
در کلبۂ حزین من آں شمع رو ضیا ‌ ‌ ‌ بیش از ہزار شمس و قمری دہد مرا
خود را حوالہ باکرمِ مہرسا ختہ ‌ ‌ ‌ ذرہ بشانِ پند خبری دہد مرا
یک بار خندہ کردی و بردی دلم لطیف ‌ ‌ ‌ دیگر بخندہ طعنہ جگری دہد مرا

جور حبیب از ہر بکام دگر دہد
قارؔی بذوقِ خاص شکری دہد مرا

رخ سوئے کعبہ آمدہ زاہد پاکباز را ‌ ‌ ‌ در خم ابروئے کسے قبلہ ما نماز را
کیست کہ پے برد بکنہ رازِ نیاز و ناز را ‌ ‌ ‌ شد بسپرِ نگیں بندہ ناز ایاز را

سوخت دلم ز شعلۂ شمع جمال روئے او — جز دلِ سوختہ کہ یافت لذتِ ایں گداز را

دولت خویش از زکوٰۃ پاک کنند اغنیا — بوسۂ لب زکوٰۃ ہست دولتِ حسن و ناز را

حوصلہ اے نگس بکن و در کنندت ار رسی — دست چو شاہ خود بلد جاشدہ شاہباز را

ہر دو جہاں نہادہ است سر بزمین عاجزی — پایہ بلند آمدہ حسنِ کرشمہ ساز را

بر بط و عود و چنگ و نے نیست مگر بہانۂ — مستیِ عارفاں کجا جست نوائے ساز را

قاری بے نوا ترا بار کجا بہ بزم ناز
چوں نہ کنی دلیلِ راہ از پئے خود نیاز را

از بوئے زلفِ یار رسانده اثر مرا — سازد بروں ز خویش نسیم سحر مرا

در خورد عشق آمده دل ہم جگر مرا — از بہرِ آں گزیده قضا و قدر مرا

گر نیہ بام قرب نباشد مقر مرا — فردوس بد تر است ز قعرِ سقر مرا

صد راه خواستم کہ گریزم ز کوئے عشق — یا عشوه ز حسن بہ بستہ مقر مرا

آرندم از کجا و برندم کجا بجبر — ہیہات ہیچگونہ نباشد خبر مرا

ہر لحظہ آه و نالہ کشم اندریں رجا — یک ہم ز صد ہزار بود کارگر مرا

اللہ روئے او کہ چو صد بار بنگرش — آید ز پیشتر بنظر خوب تر مرا

آں بے کسم کہ جاں بدہم گر ترا ربا — یک بار ہیچ کس نبود نوحہ گر مرا

سرگشتہ ام چناں کہ بہر لحظہ روز و شب — در بند خانہ ہم نگزارد سفر مرا

نایم اگر ز راهِ گزشتن ز خویشتن
قاری بہ بزم خاص کسے آید گزر مرا

[illegible]

دنبال می برد فرس شہسوار ما — دارد چہا نصیب خدایا غبار ما

آمد بخواب ہم چو گہے آں نگار ما — ماندہ کنار ناندہ اندر کنار ما

یک شمہ ہست قصۂ شیریں و کوہکن — از ما چرا کہ ہست بما وبہ یار ما

زاں می کہ دادہ اند بما روز اولین — دانیم تا ابد نشود کم خمار ما

باد صبا بکوچۂ جاناں ببر بدوش — از پر کاہ ہست سبک جسم زار ما

دی دادہ اند بار بدوش من غریب — فردا خدا کند کہ گزینند یار ما

چوں صد ہزار جان ہمیں بار پیش شد — ما کیستیم تا شود آں جا شمار ما

میرم بدل ہمی برم ایں آرزو بخاک — خیزم زنم فغاں کہ کجا ہست یار ما

قاری بعتبہ اش برسیدم بصد امید
نیمے نگہ نہ گشت بمن از نگار ما

چہ بجوۂ ارض و جبال لما چہ نجوم و ماہ و خور دسما — ہمہ ذرہ ذرۂ عدم ہمہ قطرہ قطرۂ زکم فنا

دسد ار ہزار سناں غم بدلم از و زرہ جفا — اذا جاء الی معاطفا ذہبت ھمومی کلہا

لی واحد ھو ودحنا وسکینۃ لفوادنا — فقبلتہ بکمالہ ورضیت عنہ بما ارتضی

کسے کو غریق حقیقت است بہ رمز حق شدہ آشنا — کہ جہاں مثال سراب ہست جہانیاں ہمہ ہکذا

شدہ آں کہ محو رخ صنم چہ شناسد از کرم و ستم — ہمہ فارغ است ز زہر غم ہمہ بے خبر ز مے عطا

لقد اعترفت من الازل بجلالہ بجمالہ — ز کجا مجال کہ دم زنم بکجاست تاب پے لقا

شدہ زیر ہفت تو زمیں کہ کشیدہ سر ز جناب او — شدہ سر بلند نہ فلک کہ فتادہ ہست بزیر پا

نہ سر است آں ہمہ ننگ ہست کہ تیغ یار بریدہ — نہ دل است آں خزف رہ است کہ نہ دل نیست بدلربا

چہ ترا ست واعظ نکتہ داں نہ نعیم و نار کنی بیاں — بحضور آنکہ شدہ است آں ہمہ مست از قدح بلیٰ

همه حیرتم که چه بوده ام همه حیرتم که چه آمدم — همه بی‌خبر که کجا بُد نہاں سر و بن ماجرا
هزار پرده نشسته‌ ام نشین و پرده فزوں بهم — بچه روشنی تو ز ما نہاں که گشاده ایم بدیدہا
چه سعی‌ها ست چه فرخ است دمے که غمزه بنازہا — نه زند تیغ جفا سرم بگناه آنکه کنم وفا
دلِ من نصیحت من شنو بره کجِ من و ما مرو — که دریں ره است هزار گو همه پر ز کژدم و اژدها
ز خودی چو پنبه بگوش جاں بنهاده شده اصم — بکشش آں که تا رسدت بگوش ز ششجهات ندائے لا
تو حباب ساں شده عیاں سر آبِ هستی بے نشا — ز فنا ارو مے ز وجود خود بردت بسیلِ عدم قضا
تو که هر زماں پیِ پیری هست چه نهی پیِ پیراں لیت — سرِ رهگذار تو ایں جهاں بنهاده دام چها چها

تو به پیش طاهره آں که شاه چه هزار در چمن سخن
نگسی و چیست طنینِ تو مخروش قاری بے نوا

یک جهتی اگر بود عنصرِ سنگ و خشتِ ما — سجده بود از یکے دگر مسجد ما کنشت ما
لذتِ عفو ار چشد زاهد پاکباز شهر — باز شود ز عیبِ خود ساز کند بزشتِ ما
مهره سر بساطِ ما شاطرِ ما عجیب نهاد — هست ز دستِ خویشتن مات بود گذشتِ ما
منشیِ دفترِ قضا ست مرتشاس و سرنویس — کیست که پے برد بکنه در خطِ سرنوشتِ ما
نشو و نمائے ما بود آئینه کسے که هست — رنگ بباغ ما زند آب از و بکشتِ ما
با خبرم واعظا قصه مخواں ز نارِ خلد — دوزخ ماست هجرِ یار وصل بود بهشتِ ما
هشت صفات خود بود واله شانِ آنکه اوست — ناصیه‌سا به نقش راے سالکِ راه چیست ما

چو ز دستِ یار رحم قتل بتیغ او حیات
قاری خسته نیک سنج طبع وفا سرشت ما

از کشش هست چه هر یک پئے دیگر بے تاب — دل تواں گفت و تواں گفت که دلبر یکتا

بہ کشیداین برسید آں چہ برا بر بے تاب — چوں نگویم کہ بہم ظاہر و مظہر بے تاب

جذبِ کامل صفتِ ذرہ چو در دل باشد — خود رسد در برم آں مہر منور بے تاب

گامے از کوئے تو گاہے چو نسیم بردارم — آردم عہد بد انجائے بدیگر بے تاب

روشنم گشت ز پروانہ و شمع محفل — سوزِ عاشق کند اول دلِ دلبر بے تاب

چیست شائستہ کہ در پائے سگانش بنہم — جاں حزیں تحفہ جگر دل ہمہ دیدہ بے تاب

چوں خیالش بدلم ہست گزندش ناید — مشتو اینہا بہ مشو عاشقِ مضطر بے تاب

تا شنیدست کہ آں جانِ جہاں جاں خواہد — می جہد ہر رگِ جانم سوئے خنجر بے تاب

درد و غم فکر و الم رنج و مصیبت ہیہات — در پئے یک دلِ مسکیں شدہ لشکر بے تاب

ذرہ ذرہ کہ ز کویش بہوا برخیزد — نیست جز دل کہ بود از پئے دلبر بے تاب

دلِ بے تاب کہ در سینۂ مجور بود — نتواں یافت چناں شعلہ و اخگر بے تاب

شیوہ از چشم و دلِ قادریؔ آشفتہ گرفت
ابر گریاں بود و برق سراسر بے تاب

شرارِ سینۂ لمعانِ دلِ شب — ز سوز و ساز سامانِ دلِ شب

بجُفتہ نیست رجحانِ دلِ شب — دلِ بیدار جانانِ دلِ شب

گہرہائے کمال آید بداماں — ز غواصی بعمانِ دلِ شب

ز دُردِ اشک و لعلِ لختِ دلہا — چہا پُر مایہ دکانِ دلِ شب

زہے ہر ساعتِ شب زندہ داراں — کہ آمد ہر نمط جانِ دلِ شب

پُر از الوانِ نعمتہائے معنی — ز لطفِ حق بود خوانِ دلِ شب

جواہر ہائے دیدہ یابہ چید — دلِ بیدار از کانِ دلِ شب

دلم بحرِ لآلیِ جمال است ‎ ‎ ‎ شود چشم چو بینایانِ دلِ شب
ز خلوت شب نشینان است خبرہا ‎ ‎ ‎ چہ داند غیر شان شانِ دلِ شب
حریمِ خاص را جوئی اگر راہ ‎ ‎ ‎ نظر بر بامِ ایوانِ دلِ شب
بصحنِ سینہ ہائے جانِ بے تاب ‎ ‎ ‎ نہادہ اند بنیانِ دلِ شب
برود لہائے حق گویان زجا ہا ‎ ‎ ‎ چہ سادہ بچپا الحانِ دلِ شب
سبق میدانِ شان میدانِ کونین ‎ ‎ ‎ چہ مردان اند مردانِ دلِ شب

دلِ شب را ادا قاری چہ گوید
ظہوری بود ادا دانِ دلِ شب

دل کہ بے دلبر بود ہیچ است و در ہیچ نیست ‎ ‎ ‎ بے سر سودائے یار دلبر یا سر ہیچ نیست
حسن را در صد ہزاران پردہ می پوشی بپوش ‎ ‎ ‎ چشمِ بینا را نقابِ روئے انور ہیچ نیست
رہ نوردانِ محبت را بسوئے کوئے دوست ‎ ‎ ‎ غیر شوقِ دل دلیلِ راہ و رہبر ہیچ نیست
ہر یکے بر عشوۂ دل دادہ و سویش شدہ دوان ‎ ‎ ‎ تا بہ لطفش رہ نیابد محرمِ در ہیچ نیست
ہر چہ خواہی می توانی دستہا داری دراز ‎ ‎ ‎ ہیچ من کے می توانی کز توام در ہیچ نیست
مرغِ جان پرواز اگر خواہی بپام قربِ یار ‎ ‎ ‎ جز ہوائے شوق کامل بال یا پر ہیچ نیست
گر زیارہ جان نوازت بد رسد شکرش بگو ‎ ‎ ‎ پیشِ دستِ قدرتش بد جائے بد تر ہیچ نیست
در رہش جان و دل و ایمان و صبر و خواب و خور ‎ ‎ ‎ با خلق کارے است کز وے ہیچ و کمتر ہیچ نیست
جان و دل ایمان و دین صبر و قرار ادراک و عقل ‎ ‎ ‎ شد فدائیش شکرِ حق زین کار بہتر ہیچ نیست
خیز شرابِ جان فزائے دیدِ یارِ دل نواز ‎ ‎ ‎ داروئے دردِ دلِ بیمار و مضطر ہیچ نیست
یک اشارہ زابروئے خود ار عاشق را بس است ‎ ‎ ‎ کشتنش را حاجتِ شمشیر و خنجر ہیچ نیست

مصحفِ رخسار او را چشمِ دل قاری کشا
کز برائے دیدنش این دیدہ سر ہیچ نیست

دلے کز آتشِ مہرت نسوختہ سنگ است — سرے کہ بے تو سر افراخت سر بسر ننگ است
فرستِ ناوکِ دیگہ کہ صلح انجامد — بہ تیرِ اولِ تو در دل و جگر جنگ است
کشود کارِ دلم تا خدنگِ مژگانش — ز چشمِ مور دو عالم بچشمِ آن تنگ است
کسے کہ مست شد از پردہ ہائے نغمہ رالہ — بگوشش او ہمہ آوازہا ز آہنگ است
بخاکساری خود از رقیب بردم گوے — ز لطفِ یار سرِ دامن ورا بچنگ است
ز بہرِ مستیِ آشفتگانِ حق آگاہ — صدائے جنبشِ ہر برگ بربط و چنگ است
نگاہ دار چہ اے دل قدم زدی در عشق — براہ ہر قدمے صد ہزار نیرنگ است
مران سمندِ جنون تیز و یک نگاہ بہ پس — کہ جوق جوق دوانیم و پائے ما لنگ است
خبر بہ بے خبران نیست از حنا گویند — ز خونِ مایہ بنانش کہ دلکشا رنگ است
ز خود اگر بدر آیم ترا عیان نگرم — بروئے آئینۂ من ز خویشتن زنگ است
حریمِ یار بہ پہلو است جانِ بینا را — بچشمِ کور ترا راہ ہزار فرسنگ است
کشائشے است ز انعامِ تو بہر غنچہ — دلم چہ کرد کہ سربستہ است و دلتنگ است
شرابِ لعلِ تو از پیش ہوش بیش برد — کنون ز سبزۂ لب یار آن گرہ بنگ است
بہوش باش عنادل چہ گردِ من گردی — دلِ من است کہ چون شد بغنچہ ہمرنگ است
قدم زدن بہ رہِ شیخ سعدی آسان نیست — کہ او بہ نکتہ پژوہی ہمیشہ سرہنگ است

شدار چہ خاک نشیند ز تو غبارش دور
کہ عشق قاری فرہیختہ بفرہنگ است

حسن خوبانِ دگر شوخی و رعنائی ہست | خوبیِ خاص تو بے مثلی و یکتائی ہست
گو بیارم خبر کہ خدا رہم سودائی ہست | بندہ را از لبِ خود ہر چہ تو فرمائی ہست

از بہاران بہ تمنا بلبلِ شیدائی ہست | گل شدہ گوش کہ این قابلِ شنوائی ہست
نیست بلبل لبِ تنہائی تو چون ما نا | کے تواں گفت کہ طوطی بشکر خائی ہست
جز خرابات کجا جائے منِ رند بود | دور دورم ز ہمہ سمت برسوائی ہست
یار دل برد و ز فکرِ دو جہاں کرد آزاد | چہ کرم گسترِ لش ہست چہ والائی ہست
ناصحا انچہ منافات میانِ من و تست | ہمچناں در دلِ عشق است و شکیبائی ہست
شد خبردار ہر آں کس کہ ز سر الفت | او ہمہ بے خبر از شفقت و رسوائی ہست
گرچہ ہر دیدہ بسویش نگران و جویاں | بہر ہر یک نتواں گفت کہ بینائی ہست
تا شدم مست ز کیفِ مےِ چشمِ مخمور | خلق گوید چہ سیہ مست چہ صہبائی ہست
از ہجومِ غمِ دوریت اگر بیتابم | چوں بگویم کہ بیا خلوت و تنہائی ہست
ربود خادع است کہ گیداست ز نادانی بود | این زماں ہر ہمہ سرمایۂ دانائی ہست
پیش ازیں بود زناں را کہ خود آرا بودند | بہر مرداں چہ شدا نیک کہ خود آرائی ہست
دولتِ نکتہ رسی بود سپے پیشیناں | اندگر اے پئے ما قافیہ پیمائی ہست

قارئ از گلبن بے رنگِ بہاراں یا بردار
زاغ را چہ بہ بلبل سر یکجائی ہست

رنگِ رخ کہ ز رنگ بست گل صفتِ غنا دل است | قامتِ خود کہ راست کہ چو سرو نشرم دیدگل است
زد کہ سناں بسینہ ام قلب و جگر قرار یافت | تیغ بناز سر کہ کرد پیش نہادہ سر دل است
پہلوئے دل تہی کہ کرد گشت ہجومِ رنج و غم | رنج و غم کہ دل تو است راحت و عیش حاصل است

[illegible]

لیلیِ دل ربا کہ ہست جلوہ نما بہ پردہ ہا
قیس دو عالم است ہاں پردہ بجائے محمل است

از رخ خود ضیا کہ داد ذرہ شدہ است آفتاب
برقع ز رخ کہ برکشاد خود بحجاب حائل است

سنگ تو دستِ او کہ زد شیشۂ دل شکستہ شد
طرف کلہ کہ بشکست جاں بہ نثار مائل است

زلفِ دوتا کہ تاب داد از پئے دل کشیِ عام
ہر دو جہاں بہ پائے خود آمدہ در سلاسل است

کیست کہ بہرِ او شدہ است مہر کبیر نوشتِ ما
پردہ ز چشم داشتہ می شنوم کہ در دل است

یارِ محبت کہ ہست سر شکنِ زمین و چرخ
گوش کن از من آں توئی لب تو کشا کہ حائل است

در طلبش کجا دواں جانِ حزین و سوگوار
بے خبر است ایں نگر آں پس پردۂ دل است

آتشِ غصہ کہ زد شعلہ بہ گلبنِ امید
ریخت کہ آبِ زندگی جوشِ بہار کامل است

جرعۂ مے کہ لطف ساخت موج سرور شد بلند
غرقۂ موج شد خرد دل بکنارِ ساحل است

قاریِ خستہ از فغاں نیست نصیب را کشود
بہرہ بنیاز می برد آں کہ بلطف قابل است

از طالعِ بد بسود ز دہر نتواں یافت
آبِ حیواں ہمچو سکندر نتواں یافت

راہے بجز جنبشِ دلِ مضطر نتواں یافت
ہر خطرہ بے تذرا اگر سر نتواں یافت

دین و دل و جاں بہر نثار تو بود ہیچ
صد حیف کہ زیں جنس جو اہر نتواں یافت

یا زم نہ دہی جان و دگر از لبِ ساقی
خوش ذائقہ مرگ مکرر نتواں یافت

چشمے پئے نظارۂ بے پردہ ات اے یار
زیں دیدہ بجز جلوۂ مظہر نتواں یافت

در جامِ جمنے کہ شدہ راست بقدرت
از لعل و لم تکمۂ خوش تر نتواں یافت

چوں عاشق و معشوق ز عشق اند ہویدا
غیر تیز در عشق مصدر نتواں یافت

ناظر بحقیقت بود از دیدۂ ناظر
جز وحدتِ منظور بمنظر نتواں یافت

ای بادِ صبا رنجه شو از خاک درش آر — آں رایحه کز مشک و ز عنبر نتواں یافت

ابرو و نگاه و مژه اش آنچه بمن داد — از تیغ و ز پیکان و ز خنجر نتواں یافت

ای آں که هوس داری و دل نیست ترا اهل — بنشین و بکش رنج که دلبر نتواں یافت

تا گرمی قلب و نم دیده نشود یار — در هیچ زمیں شاخِ سخن تر نتواں یافت

از پارسی دهر زنگ که ارد و نتواند

چوں قارئ بے مایه سخنور نتواں یافت

چیست حسنے کز پۓ آں عاشقِ جانباز نیست — عشق هم هیچ است چوں غم و سوز او را ساز نیست

دلبر طناز را خود بخود هر صفت هست — دست مشاطه نیر بیائی او انباز نیست

بے کسی سرگشته ام حق چه خوش راند سخن — زندگی از مرگ بدتر هست چوں دمساز نیست

غیر بیچاره کجا شد بار یاب کوئے یار — غیر بخت تیره ام در حضرتش غماز نیست

سرکشاں را در نکالِ سرکشیها سرشکن — چوب از دست قضا آید مگر آواز نیست

پند گو دیدیم اندر آئینه خانه جهاں — بیرتم را و رک از انجام یا آغاز نیست

تا نظر بے پردہ ختم در مصحفِ روئے حبیب — از تلاوت هر نفس الفنا بهست اعجاز نیست

عارفانے را که گوشِ حق نیوشے داده اند — هر نوا از بهر شاں کم از نوائے ساز نیست

دردِ دل یاراں مپرسید از منِ سرگشته — شرح آں کے می توانم خود مرا انداز نیست

قارئ اندر الفتِ دنیا میالا خویش را

جنگ بر صعوه زدن شایاں پے شهباز نیست

چوں ناصحا بد ماغت ز عقل تاب نیست — جز ایں که لب نکشایم ترا جواب نیست

بد هر ار چه دگر هیچ من ترا اسبے نیست — خوشم خوشم که مرا جز تو دوقِ با بے نیست

به حلقه هائے دو چشمم قدومِ نازِ بنہ — ز بهرِ هیچو تو فارس چنیں رکابے نیست
گریستم که ترا غمزه بر دنقدِ دلم — بخنده گفت چنیں مال را حسابے نیست
بعارضش که ضیا گیر ازاں مه و مهر اند — سوائے آں که نتابد نظر نقابے نیست
چه عیب اگر بجوانان و هم به پیری دل — بملکِ عشق چو تفریقِ شیخ و شابے نیست

جواب هم همه عذرا و لیلی و شیریں — مراست شاهدِ یکتا بپیش جوابے نیست
جز آں مئے که و لعلش بکام جانم ریخت — بہ دورِ هوشِ مرا و رهاں شرابے نیست
اگر نه دست تو از لطف دستها گیرد — ببارگاهِ وصالِ تو بار یابے نیست
کسیکه میل ندارد بصورتِ خوبے — بپیشِ اهلِ خرد بیش از دوابے نیست

بوصلِ شاهِ حسیناں هوس مپزی قادری
گدائے هیچو ترا جز خیال و خوابے نیست

ایں بلا ها که پئے جانِ فگار آمده است — نقدِ عشق است که از بهرِ نثار آمده است
غنچه از جامه برون است بهار آمده است — الثر اے ز پئے جانِ هزار آمده است
اے اجل آمدنت راحتِ جان ست و لے — ساعتے باش خیالِ رخِ یار آمده است
وحشیِ دل که رسیده است بزلفِ پیچاں — نیک در گیر که در دامِ شکار آمده است
خلق یکسر بدو سوئے تو ببند چو رخت — روئے نادیده بگوییت که نزار آمده است
جذبِ من نیک اثر کرد پس از مرگ که یار — از پئے فاتحه بالینِ مزار آمده است
گفتمت اے مرگ درست است چو فردا آئی — مرد فی نیستم امروز نگار آمده است
تا فگندم بهرِ رخ تو نظرِ اے گلبنِ حسن — حسن دیگر به نگاهم همه خار آمده است
از سر آسیمگی و ضعفِ منِ زار مپرس — یک نظر جانبِ کویت که غبار آمده است

سرکه تیغ تو جدا کرد و با عفوش هم داد　　　بارم از نخلِ تمنا یکتا آمده است
روزِ آن بود بفردا نگر از رفتنِ تو　　　روز امروز مرا روز شمار آمده است
برق رخشان و طپان است که بر اوجِ سما　　　زادِ من در دلِ افلاک شرر آمده است

راست زد غمزهٔ او بر دلِ قاری ناوک
کج ز قسمت شده با غیر دوچار آمده است

زلف را او بهر تار چو دل از شکست　　　شیخ تسبیح برهمن بچه زنّار شکست
رشتهٔ مهر چو از من بتِ عیار شکست　　　از فغان رشتهٔ جانِ منِ بیمار شکست
بست دلهائے جہان را بچہ تدبیر و فسون　　　آن که دارد همه بر طرّهٔ طرار شکست
نارسیده بگلستانِ وصالش هیهات　　　خارهائے غمِ هجران بدلِ زار شکست
کے توانم که بگلزار محبت شوم　　　زین ریاحین بدلم گرچه بسے خار شکست
رحمتے باد و غفار بجانِ صیاد　　　موسمِ گل پرِ مرغانِ گرفتار شکست

صدمهٔ سنگ فراقت بدلِ قاری زار
شیشه سال هائے ز صد جا دلِ بیمار شکست

مپرس زخم دلم را که چون و تا چند است　　　ز هر طرف بدل از زخمها شکرخند است
چه من - خود او نشناسد ز سادگی مزاج　　　که رو ز نگاه و تغافل بهم چه پیوند است
به رفق و لطف بگیرد جواهرِ دلها　　　کند چه قدر که در کوچه اش پراگند است
زنی چه خنجرِ غمزه بجانِ غیر زبون　　　که سخت جانیِ او بهرِ او فراگند است
بهمتِ دلِ دیوانه نازها دارم　　　به زیرِ کوهِ المها فتاده خرسند است
فرست دیگرے کاندمیانِ قلب و جگر　　　خدنگِ اولِ تو جنگ باهم افگند است

زناوکِ نگہت زخمہا تمنا ہست — لبینہ آرزو از دیدہ یار دیدہ است
حیا شعار زرخ سکے نقاب بر دارد — کہ گوشہ گوشہ نظرہائے آرزو مند است
سہام بیچ بمن اے فلک چہ می بازی — بہوشش آ مشمر بندہ بے خداوند است
طبیب عشق مزاج مرا ستم بشناخت — نمک بزخم دل از شور حسن آگند است

بہ دل زجامہ چہ آئی بوعدہ اش قادری
دروغ ہست درشکر راست ماند است

گل بود با عندلیب اندر بہاراں نازسنج — نازشش آمد مرا با جاں نثاراں نازسنج
نازشش ناز آفریں ما بہا عالی جناب — چہرہ سا بر عقبہ اش ناز ہزاراں نازسنج
مدعی را اہلیت کو ناز پرور یک زماں — خوش بیا در بزم یاراں دیاراں نازسنج
شمہ نازشش فزوں بود از نیاز ما نخست — غیر را دیدہ چو آمد شد فدا واں نازسنج
پیش ازیں سرو صنوبر می چمید بے — پا بگل گشتند تا او شد خراماں نازسنج
رنگ خود چوں ناز او دادہ نیازم را لطف — گشتہ ام زیں صورتے اندر چشم یاراں نازسنج

نازشش آں راہست قادری کز مثال آید بری
آمدستند از چہرہ وایں گلعذاراں نازسنج

حلقہ زلف دوتایش چہ رسائی دارد — نیست یکدل کہ از وتاب رہائی دارد
بلبل از موسم گل نغمہ سرائی دارد — رنگ و بو خود پئے گل تنگ قبائی دارد
بے نگاہ پیچے وصل گلے نیست نصیب — شبنم از قطرہ خود آبلہ پائی دارد
ہمچو من حالش اگر زار نباشد بجہاں — باور آید کہ باد غیر رسائی دارد
یار ما را چہ جناب است کہ تشبیہ او — حسن خوباں جہاں ناصیہ سائی دارد

جاهِ جم حشمتِ دارا بودش هیچ ز هیچ — هر که در کوچهٔ تو شانِ گدائی دارد
گره اندر گره آمد چو بسر رشتهٔ راز — ناخنِ عقل کجا عقده کشائی دارد
حیف بر بنده به نکبت ز پےِ حاجتِ خویش — خواجهٔ خود لطف کنان جوشِ روائی دارد
هر کرا دولتِ عشق است نداندش هیچ — شاهیِ ملکت بے برگ و نوائی دارد
تابشِ ذرّهٔ مسلم چو ز تابِ خورشید — بت عجب نیست اگر نورِ خدائی دارد
داغ سجده بجبین نور بود اے واعظ — ظلمتے هم بود از تابِ ریائی دارد
واه وا از اثرِ سیمتنی دل دارم — عاشقِ زار برخ رنگِ طلائی دارد
فارسی حق بود آنرا که پئے خود استاد — سعدیؔ و خسروؔ و جامیؔ و ثنائی دارد

نعمتِ هر دو جهان است نصیبِ قاریؔ
نازِ خوانِ کرمش زلّه ربائی دارد

دلبری راست که او جور و جفا نگزارد — عاشقی راست که تسلیم و رضا نگزارد
اشتهار است باقلیم محبت از عشق — عاشق اندازِ وفا یار جفا نگزارد
از ازل هر که شده مست بجلیانگ الست — تیغ بر سر خورد و عهدِ بلے نگزارد
حالتِ زار مریضِ تو چگویم که کنون — صبح اگر جان نبرد حیف مسا نگزارد
زاهد از پیرِ مغان همت رندی درخواه — که بمقصد نرسد هر که ریا نگزارد

اے دلِ ساده چه داری هوسِ جلوهٔ او — هفت تو پرده نهد باز حیا نگزارد
ابروش تیغِ دو دم کاکلِ پیچانش کمند — حق بده هست سرے را چو بجا نگزارد
تیغش از سر ببرد جاں بدهیم در دم — بنده آنست آنکه گهے بیم و رجا نگزارد
یا بدار خاکِ بسر کوئے تو منزل قاریؔ — از پئے خلدِ چنیں پاک فضا نگزارد

دلم در ہجرِ او طرز فغانِ زار می داند
چو نے اندر جدائی نالہ را ہنجار می داند

سر خدمت مرا صد گونہ باشد پرورش اما
دلِ او چاکرِ خود خواندنم را عار می داند

خرد آید پئے اصلاحِ کار دل زہے دانش
بعشق این خیرہ زاول نیک کار و بار می داند

چو اندر طوفِ قصرش بنیدم دربان ہمی گوید
بگرد مطلبِ خود گشتن این بسیار می داند

عدو بہرِ خرامیدن بہ پیشم یار را گوید
قیامت بر سرِ من چون ازان رفتار می داند

بگوید چشم بیمارش دلِ بیمار را دیدہ
بلے دردِ دلِ بیمار را بیمار می داند

دلم را چون قلم ہر چند سر تا سینہ بشگافی
بفرق سر بوفق خاطرت رفتار می داند

ہزاران داستان بندم اگر از حالِ دل پیشش
زدن بر ہم زصد اسلوبِ عیّار می داند

گر از نادیدنش قاری بمیرد ہست بر جائش
دلش ہر گونہ بر رویش نظر دشوار می داند

دلچسپ نقش تو بسر لوحِ دل کشید
دیدہ نخست زان کہ جمالِ رُخِ تو دید

تیرِ نگاہِ تو زجگر تا بدل رسید
قربان ہزار جان کہ غم از صولتش رمید

نادیدہ می زنند جہاں زو فسانہا
اللہ چون شود چو بیاید بہ پیش دید

واعظ جنان شنیدہ بود دیدہ کو چہ اش
با دیدہ کو مجال کہ بہرہ شود شنید

گل بہرہ شد مگر نجس و خاک کوچۂ او
تا جامہ لفافہ او را صبا درید

بارے کہ از تحملش ارض و سما گریخت
تازم ہمتِ دلِ دیوانہ کان گزید

اندر حرم حرام تخاصم ز ہر جہت
آیم چسان با نجمنت آمدہ غنید

یک ملک را دو شاہ نگنجد زینہار
ہر جا کہ عشق آمد از آنجا خرد پرید

اللہ لذتے چہ دہد تیر جانگز اش
ھَل مِن مَّزِید ہست ز دل بانگ بر مزید

[illegible]

زروی بقاری آمد و رنگِ شکستن است
شایاں چمیدن است به شبابِ ہمچو خمید

مے از چشمانِ ساقی وام کردند ... بمیخوراں صبوحی جام کردند
زصبح روئے تاباں بام کردند ... زشام زلفِ مشکیں شام کردند
زبہرِ ماہ و خورشید درخشاں ... ضیا از روئے جاناں وام کردند
ز وصلش عیش و عشرت گشت پیدا ... زہجرش کلفت و آلام کردند
برائے عاشقاں بر شاخِ آہو ... نہادند و چیاں ناکام کردند
مپرس از مستیش کاں زاکز اول ... زخود سرشارِ مے آشام کردند
بآب و آتش و خاکِ ہوا ہا ... گروہِ عاشقانِ خام کردند

بہر یک در خورِ او شد عطا ہا
بہ قاری درد و رنج انعام کردند

بچوگاں باختن چوں شہسوارِ من بجولاں شد ... دلِ من سر بکف بنہاد و گوئے اندر چوگاں شد
بہار آمد بہار آمد دگرگوں رنگِ بستاں شد ... ترا صیاد رحمت بلبل اینک بند زنداں شد
نظر بر غارتِ دین و دل و ایماں ہماں دارد ... دو چشم کافرینش را کہ می گوید مسلماں شد
زسفاک است قد غنچہ کہ آہ و نالہ بر لبہا ... نباید گر چہ اندر سینہ تا سوفار پیکاں شد
دلم پروردۂ آغوشِ جانم تا شنودہ بند ... بسویش رفت و زندانی بہ بندِ زلفِ پیچاں شد
ز تو جنت نمی خواہم مبارک مر ترا واعظ ... زبہرم غیرتِ صد خلد کنجِ کوئے جاناں شد
براں بودم کہ چوں آید برویش یک نظر بینم ... رسید و برق وش بگذشت و دل مبہوت و حیراں شد
کسے کو پیش ازیں ہمسایہ بود و جاں نوازِ من ... نمیدانم چہ دیدہ است او کہ رخ پوشیدہ پنہاں شد

امیدے ہست قاری را کہ غم را شب بسر آید
ضعیف و زار او اینک چو شمعِ صبحگاہاں شد

بہار آمد دلِ وحشی بصحرائی شدن خواہد
مگر سودا زدہ ہست آنکہ رسوائی شدن خواہد

ببام آں فتنہ افزا جلوہ آرائی شدن خواہد
بمشتاقانِ شیدا حشر برپائی شدن خواہد

دلم با یہ تو در دیش چہا دارد تمنّا ہا
بخود ہر گوشہ صد رہ زن بہر جائی شدن خواہد

عجب نبود کہ چشمِ دوستاں ہم آب آید
کنونم دود آہِ دل بہ بالائی شدن خواہد

تو بودی مردمِ چشمم شدی گردیدہ ویرانہ
بہ یکبارے دگر آباد و برجائی شدن خواہد

غمت را ایں چہ اعجاز است رنجیدہ پا بلیتم
شنیدستم کہ بیمارست مسیحائی شدن خواہد

نگر دانست غیر از دل نیابد جائے دردِ تو
کہ عاشق خویشتن را دل سراپائی شدن خواہد

دعا بہر رقیباں نہ بد دشنام نوازش کن
بخیر دم دل بہ یک جانب ادائی شدن خواہد

ز چشم او را بدل آورد و دل در سینہ پنہاں ساخت
کہ از اغیار قاری زود او رائی شدن خواہد

نام بردہ از عشق آں کہ دیوانہ بود
نیک دانم بحقیقت کہ چہ فرزانہ بود

قیمتِ او چہ بگویم کہ اگر ہر دو جہاں
پیش آں نہ ہمہ ہیچ نہ بیعانہ بود

صیقلِ عشق اگر زنگِ دوئی بزداید
وانگہ شیشۂ آئینۂ جانانہ بود

غم و دردِ تو چناں مایۂ سکہ و ہم ساخت
بوئے گل از تو ہم نیست کہ کاشانہ بود

ضبطِ رنج و الم و درد بعشق است از عقل
قیس مجنوں بود از رنج چو دیوانہ بود

چوں تو بیگانہ شوی ہیچ کسم نیست خویش
گر شوی خویش کراست کہ بیگانہ بود

چشمِ مستش چو فتد سوئے حسینانِ چمن
سبزہ سبزہ صفتِ نرگسِ مستانہ بود

محتسب از در میخانه چه منعم سازی — مست هر جا که نشینم مے و میخانه بود

پیش ازین از من و تو محو من و تو بود است — شد چه اکنون که بجز تو مرا جا نه بود

قصهٔ درد دلِ زار چو پیشش خوانم — گوید اے واه چه خوش کن تو افسانه بود

هست معموریِ دلها ز قدومت ایجان — گر تو چه نکنی غیرت ویرانه بود

شمع رویش چو زند شعله به بزم عالم — ماه و خورشید بگردش پئے پروانه بود

ساقیِ مست به تیرِ نگه مستم کشت — دارم امید که خاکم گل پیمانه بود

غوطه گیری چو بدریائے حقیقت قادری
قطرهٔ اشک تو رشکِ دُر یکدانه بود

دلبر آن نیست که بس حور شمائل باشد — دلبر آن هست که بے مثل و مماثل باشد

اے که عالم همه خوب تو مائل باشد — شمع تو باشی و فانوس مرا دل باشد

ترکِ خود کن که بود جلوه بے پرده نصیب — پرده غیر من و تو نیست که حائل باشد

قیسِ دل دیده کشا لیلی خود را بنگر — ذره ذره پئے او منظر و محمل باشد

جانِ عشاق بهر آن هزاران قربان — غمزهٔ عیسیٰ جان بخش چو قاتل باشد

بخت او راست شبا و راست که در عمر شبے — دست در گردنِ دلدار حمائل باشد

ذره از مهر همی تابد و خوش می نازد — یار چون تابد اگر جذبهٔ کامل باشد

قعر دریائے فنا بهر غریقان و داد — گوهرِ وصل دهد نیک ز ساحل باشد

پر بود ساغرِ من گر چشم پئے در پئے — خون دل از مژه هر لحظه که نازل باشد

ذکرِ تو جان بود اے یار ز بهر عاشق — هست بے جان اگر از یادِ تو غافل باشد

آن سخن کان بدل خود تو انم پوشید — قادرے گو که بیاد دگرم حاصل باشد

میں جہاں جھوم کے بیٹھوں وہیں میخانہ بنے

شمع تم ہوتے تو فانوس مرا دل ہوتا

الفت پاک ستد از دو جہان عاشق را — خوبی بخت کسے راست کہ حاصل باشد
مدعی را نبود حصہ ز گنجینۂ فیض — دولت عشق کسے راست کہ قابل باشد
بمرادِ من مسکیں چو مرادت آید — مشکلے نیست بجز این کہ مشکل باشد

گلشن دہر پُر است از گل رویش قاری
دل حق بیں نہ چرا رشکِ عنادل باشد

یارم رسیدہ ہوشِ من او را نثار شد — روزِ وصال در شبِ ہجراں شمار شد
ہجرانِ یار کرد دلم خون و داغ داغ — در موسمِ خزاں چمنم لالہ زار شد
آں دانہ کہ شد سرِ خوشہ یکے بماند — واں دانہ کہ خاک بسر شد ہزار شد
دیدہ مگر بدستِ اجل تیغ نازِ یار — تا بے نکیر جانِ من او را شکار شد
در کوچکیش بود خیالم کہ صد شود — اندر جوانیش چو بدیدم ہزار شد
تو خوش بخوابِ نازِ تو ترا بستر است گل — مسکیں منم کہ چشمِ مرا خواب خار شد
اندر بہار از دم سرد م خزاں رسید — بے برگ بے نوائے چمن شد ہزار شد
رنگے ز خونِ خویش کہ دل بست بر مژہ — ہمرنگ رنگ پنجۂ دستِ نگار شد
عارض کہ بود در خطِ گلزار مصحفے — تفسیر آں خطش کہ بخطِ غبار شد
در خطِ صاف متن مبیں۔ عارضش زحق — خط نیک منبیہ کہ بخطِ غبار شد
تصویر ماہ در خطِ توام دو عارضش — خط نقشِ ہالہ اش کہ بخط غبار شد
ہاروت وار ہست بچاہِ غمش اسیر — دل تا دو چارہ چشم فسوں ساز یار شد

قاری غم از رقیب مخور عندلیب ساں
گل را بہ بیں چو شد کہ بہ پہلوش خار شد

شب شمعِ رخش جلوہ گرِ خانۂ دل بود ‏ ‏ تا صبح میہ چارہ پروانۂ دل بود

دردا کہ بہار آمد و چوں غنچہ بروں داد ‏ ‏ آں راز کہ نہاں بہ نہاں خانۂ دل بود

ہوش و خرد و صبر و سکوں تاب و تحمل ‏ ‏ اندر رہِ شوقت ہمہ بیگانۂ دل بود

در صبحِ ازل روئے گلے دیدہ و در شور ‏ ‏ تا شامِ ابد بلبلِ مستانۂ دل بود

رفتم بجہاں چشم بجوران نہ فگندم ‏ ‏ تا نظرم لیک پریخانۂ دل بود

در دیر و حرم برہمن و شیخ چہ رفتند ‏ ‏ راہے بحریمش زنہانخانۂ دل بود

بیصرفہ دویدیم بآفاق و ہمانا ‏ ‏ آں پردہ نشیں رونقِ کاشانۂ دل بود

زیں جائے گرانمایگی ار زفر اسنج ‏ ‏ گنجِ دو جہاں ہیچ بہ بیعانۂ دل بود

اکنوں چہ شنیدی کہ نہی پنبہ بگوشت ‏ ‏ زیں پیش ترا گوش بافسانۂ دل بود

از خویش بروں آمدن و گردِ تو گشتن ‏ ‏ اندر گرہِ گردشِ پیمانۂ دل بود

با قاریِ سرشار کجا بود قرارے

تا بود بہمپائی دیوانۂ دل بود

[illegible]

حسیناں دین و دل گیرند و جاں زار بگزارند ‏ ‏ بلے غارتگراں مالِ زبون و خوار بگزارند

بہ بہروری نصیبے نیست رنجوران الفت را ‏ ‏ بہی خواہانِ من بہرِ خدا تیمار بگزارند

عجب از گلرخاں کز باغ سینہ غنچۂ دلہا ‏ ‏ بیک چینند و جایش صد ہزاراں خار بگزارند

چہ سود از دستہائے غم اگر در شورشِ سودا ‏ ‏ بجیبِ جان و دامانِ دلم یک تار بگزارند

رقیباں خوش کہ از جور اندرین جورہا بر من ‏ ‏ منم شاداں کہ گل چینند و بر جا خار بگزارند

اگر صحت دہندم بہر مشق جورِ غیر از سر ‏ ‏ مسیحائی نمی خواہم مرا بیمار بگزارند

صد افسوس دل بود پل من مزید از بہر پیکانے ‏ ‏ کماندارے دوا بر دلش اگر صد بار بگزارند

[illegible]

ز قربِ واعظانِ شہر قاری زینہار ادنیٰ
زجنت قصہ ہا رانند و کوئے یار بگذارند

عقل را در کوئے دانش آہنی کاشانہ بود
پیش سیلِ عشق بر آسیب گرد این خانہ بود

برق ساں بگذشت ما ماندیم در حیرت فرو
خیرہ گشتہ دیدہا نظارہ را یارانہ بود

حیف سیمِ صرفہ شکستی و بخاک انداختی
این دل صد چاک بہر گیسوانت شانہ بود

قیمتش را انتہا نبود فراسنج از ہمیں
دولتِ کونین بہرش ہیچ و بیعانہ بود

آں رمیدہ را نشاں این ہست اے یاران من
طور ہم گردید چوں اینجا حسن و پروانہ بود

جادوئے چشمانِ سحر آگیں دلم دیوانہ ساخت
ورنہ این بیچارہ از بس زیرک و فرزانہ بود

جرعۂ صبح ازل شد لطف از دستِ کسے
تا بشامِ آخرین دل بیخود و مستانہ بود

در جنابش غیر را در خود رجہاں بودہ است شب
قاری دلدادہ را در محفلِ او جا نہ بود

اے دل کنوں کہ در سرت آں سیمبر نماند
بیدار شو کہ لذتِ خوابِ سحر نماند

مرغِ خرد چہ داعیہ پرواز را کنی
از کز لکِ جنوں چو ترا بال و پر نماند

برہم زد است جادوئے چشمت دو عالمے
نام و نشاں ز خیر زدیر و ز بر نماند

خشک و ترم ز بیم عتابِ تو سوختہ
نالہ بلب بچشم سکے را اثر نماند

رحلت ز جاتے جائے دگر ہر نفس مراست
ہم در خضر تقسمیت من حضرِ سفر نماند

انبوہِ غیر آمدہ در کوچہ اش چناں
ما را بہیچ گونہ درآں رہ گذر نماند

بودیم با خبر من و او رختہ زد رقیب
از من بدو ز سوئے من از وے خبر نماند

اندر شبِ فراق نہادند بس طول
ہیہات یا بدہر وجودِ سحر نماند

قربان تیغ یار چه احسان نموده است — رستم ز بار منّت که بر دوش سر نماند
عزت در دروغ راکه شبه یافته فروغ — ذلت براستی است که آب گهر نماند

قاری کنوں بہ بے ہنری ساختن بجاست
یک ذره رغبتے ز کسے با ہنر نماند

اثر نه پذیرد ز آه ما لبِ جانانه این باشد — دلش دانم که خود چوں باشد چوں حزیں باشد
زبوی خاکِ کویش گر بہ گیرا یا سمیں باشد — اسیرِ پیچِ زلفش نافہائے مشکِ چیں باشد
جدا گشته چو سر از دوش بر پایش برد سجده — زبان تیغ قاتل وقتِ شورا آفریں باشد
جدا از شان مستوری غلط یا ننگ رسوائی — دل شوریده ام را ساز و سامانے چنیں باشد
بجام مدعیان کے شراب عشق می ریزند — پئے آں از ازل دلہائے عاشق ساتگیں باشد
بیا در زائے جفا جو از خیالِ خویشتن الفت — که آں ہموارہ بہرِ خاطرم دل ساتگیں باشد
نگہ را از غنیمت شد سوادِ من که ہر جانب — غبار اندر فضا رشکِ عبیر عنبریں باشد
اگر آں تیرِ تاباں نگاه از دست بندارد — سرِ ہر ذره خاکم بچرخ چارمیں باشد
چه در سر دارد آں زرده ام حیف از من مسکیں — چو نامم در تصور آیدش چیں بر جبیں باشد
دلم را کار با درد است و دردم با دلم یار است — بروائے چاره گر درماں کن آں را که تمکیں باشد

دلم سرشار آمد تا ز کیفِ بیخودی قاری
یکے گردید آں را سم بود یا انگبیں باشد

چوں ذره ذره آئینه عکسِ آں بود — حیفے اگر کشائیش مژگاں گراں بود
ہر جنبش از نگاه بصد داستاں بود — زاں داستاں خبر به دل راستاں بود
بر جانم از اجل نبود دست تا بدو — تیر از کمانِ ابروے آں جانستاں بود

ای شوقِ خار خارِ غم و رنج ہم عطاست — تسکینِ دل اگر نبود کے زیاں بود

جاں دادگاں ز تیغِ نگاہت سپردہ اند — جانہا بہ رد - حیات دہد - جانِ جاں بود

باشم بجستجو کہ نہادہ بپاش سر — یارب ہمیں دو رُخ پئے عمرِ رواں بود

اے وائے نالہ ام کہ رسیدے بآسماں — اینک بسم بلند تر از آسماں بود

واعظ بجنت نبود جائے ما اگر — آغوشِ مرحمت کنفِ عاصیاں بود

پائے دلم ز آبلہ ہا تنگ بستہ بود — پر خار راہ دیدہ پہ خوش خوش دواں بود

اے دل کشا نگاہ ترا گرد آشکار — از چیست و ز کیست کہ این سست آں بود

قاری اثر چہ عکس ز بہرِ دعائے تست
جائے وصال ہجر ترا بر زباں بود

دستِ ہجوم دامنِ دل کرد تار تار — اے سوزنِ کرم بر فوِ لطفہا گمار

گردد چو پائمال زستم ستو ریار — مارا زنہ فلک گزرد پایۂ مزار

شد قامتم ز بارِ الم چوں کماں صفت — ز آغوشِ من چو تیر سبکسار جست یار

اے شہسوارِ توسنِ نازش بکش عناں — جولاں بدہ خیال ز جانہائے طیار

آمد بہار و ہر طرفے غنچہ گشت گل — ہیہات غنچۂ دلِ ما است زنگ خار

در کوچہ اش نماند جز افسانہ ز ما — اللہ ایں فسانہ بگرداں اید قرار

صبر و قرار و ضبط و سکون فت پیش — اے اشک خوں گرفتہ ترا چیست انتظار

چوں جرعۂ ز جامِ الستم شدہ نصیب — دارم یقیں کہ تا بہ یقیں نشکند خمار

در ہر دلے کہ ہست خدنگ انکماں — اے طالعم بہم کن و در سینہ ام سپار

گلہائے داغ سینۂ من دام ساختہ — امسال آتشے بچمن ریختہ بہار

اپنے چمن میں آگ لگا دی بہار نے

دادندم ایں خبر کہ مرا بد بتے بگفت
خوش وقتم از گماں کہ نہ آں است غیرِ یار

خواہند لعبتاں کہ بر عشاق غیرت روند
آید ز زاغ کبک خرامی کجا بکار

ساقی نگاہِ مستِ تو جامِ شرابِ تند
از گردشِ دو کون سیہ مست میگسار

گر صد ہزار بار حدیثت رسد بگوش
یکبار ہم بپیش دلم نیست در شمار

باشد نشانے از کرم و رحم جاں نواز
ہر زخمِ تیغِ ناز کہ بر دل رسد ز یار

چوں نیستی کہ گام زنی بر مرادِ ما
منظورِ خاطرت ہمہ حال خوشگوار

خوں ریختی و خاکِ درت میدہی بہا
قرباں شوم کہ یک بگرفتی دہی ہزار

خارے کہ گشت جورِ تو در مزرعِ دلم
باشد کہ بعد من بدمد گل سرِ مزار

یک جرگہ را تلاش بہ آغازِ کارہا
یک جمع اندریں کہ چہ انجامِ روزگار

قادری پدر میانہ اگر ژرف بنگری
گردد عیاں بہ ہر دو کہ از وحدت است تار

حیرانم و از وصفِ تو چوں آئینہ معذور
پرس از دگرے ہست ز حیرت اگر او دور

زخمے کہ ز تو بود دلم را شدہ ناسور
بفرست ز تیرِ دگرے مرہمِ کافور

تا نقشِ تو بر قلب و جگر نیک نشستہ
یک ہست کہ باشم بہ برت یا ز تو مہجور

ماتیم و سرِ کوچۂ یار و طلبِ دید
زاہد تو و خلد است و ترا چشم سوے حور

لمعانِ مہ و مہر ز تابِ رخِ یار است
حیفے است بر آں دیدہ کہ کور است از آں نور

صاحب نظراں بلبلِ او بیند ازاں حال
بودش گلِ رخ در چمنِ پردہ چو مستور

دیوانۂ تو عاقل و فرزانۂ عالم
دلدادۂ تو از دو جہاں نافر و رنجور

شب با تو مرا ہست ز نور روز فزوں تر
بے تو بودم روز بتر از شبِ دیجور

رفته است بخواب آنکه بکوی تو پس از عمر — بیدار کجا میشود از شورشِ دمِ صور
هر جا که رسد عشق خرد را چه مجال است — در عشق و خرد نسبت یا زآمد و عصفور
اندر چمنِ حسن بسیبِ ذقنش دست — اکنون نرسد لشکرِ خط آمده ناظور
نقشِ کفِ پای شهِ ما آمده قاری
تاجِ سرِ جمشید و کلهِ گوشهٔ فغفور

می کشی صد ره مگر جانی هنوز — درد ها دادی و درمانی هنوز
چند پوشیدی بفانوسِ حجاب — همچو شمعِ جمع عریانی هنوز
ریختی زهرابِ غم در کامِ جان — جانِ شیرین بودی و آنی هنوز
می کنی کافر ادایها و باز — دعوی طرزِ مسلمانی هنوز
پیرِ چرخ از تو ستم آموز گشت — وه بصورت طفلِ نادانی هنوز
جلوه ات را ذره ذره آئینه — ای عجب تر آن که پنهانی هنوز
تیغِ غمزه را فسان زد نازِ او — غیر ایمن از گران جانی هنوز
در دلم مهمان شدی جان سوختی — میزبان کشتی و مهمانی هنوز
درد ها از تست اندر سینه ها — مایهٔ آرام و درمانی هنوز
در زدی آتش بملکِ جان و تن — بر سریر دل جهانبانی هنوز
بر جراحتهای دل پاشی نمک — غیرتِ صد شکرستانی هنوز
عربده جو ریختی خونِ جهان — وه که با آن ناپشیمانی هنوز
کعبه و دلها شکستی بیدریغ — قبلهٔ دینی و ایمانی هنوز
ساز و برگِ عاشقان را سوختی — مایهٔ هر ساز و سامانی هنوز

ای مہر روز و ماہِ شب ہر جا کہ می تابی بتاب — با شد ز مہرِ کلبہ ام آں شمع دل افروز بس

ہاں پند گو از حالِ خود اکنوں مرا ہم غصہ ہست — از وے دہاں دل با ز پس تہا ر ندہم زیں سپس

در راہِ سعدی گام فرسا گشتن آساں نیست لیک — ہاں خوش بچہ و بیدار رہ داں ہیں بپا ندن فرس

قارئی منال از درد و غم مردانِ عشق ایں گفتہ اند

یا سر بدہ در راہِ او یا کن بدر از سر ہوس

مصیبتہا است راحتہا بجانِ آنکہ جانانش — بود دمساز در ہر حال بالطفِ فراوانش

دلم در راہِ الفت گام زد اللہ نگہبانش — کہ در ہر خطوہ صد قعر است و پیدا نیست پایانش

چرا آورد سعدی باب پنجم در گلستانش — مگر فرض است چوں ارکانِ خمسہ عشق و تبیانش

بگویم صد نمط تاریخ غمہائے دروں پوشم — وے آتش چو در گیرد نشاید داشت پنہانش

وگر چند ار حکمہا بروں بوداست باریِ غم — بنا فہمی خود نازم کہ بر من کرد آسانش

برفت از ہر کہ ہوش۔ از فکرِ رنج و غم بری مر — پئے سود است واجب بیدلاں را شکرِ احسانش

زدہ چوں نعرۂ ہل من مبارز رستم حسنش — نیامد ہیچکس غیر از دل ما مردِ میدانش

اگر آید بسویم ناوکِ دلدوزِ او پیہم — بکیشِ عشق کفر است ار بپیچم پیچ زِ پیکانش

ز افسونہائے جورِ عشق نیرو ہاست دلہا را — طفیلش شیشۂ دل شد حریفِ زور سندانش

بپیشِ غمزہ اش خجلت کشم از ننگ ناداری — کہ ہر بندِ رہ صد جان باید یک ہم نیست شایانش

بہ باغِ دہر بے مانند آمد آں گلِ رعنا

بہر جانب ہزاراں ہمچو قارئی مرغِ دستانش

تیرہ بختیم محیط است آسماں نامیدش — دل ز رنج و غم بسیط آمد جہاں نامیدش

دیدم افشانش فرزانِ دشناں نامیدش — فرق فرقش شد درخشاں کہکشاں نامیدش

چو سعدی ساخت آخر باب پنجم در گلستانش

چند خار و خس برون افگنده شد از کوچه اش — ژرف چون نگرستم باغِ جناں نامیدمش

تیغ چوں سر کرد قاتل مهرباں دانستمش — در نیام افگنده اش نامهرباں نامیدمش

یاس و حرماں زد فغاں پنداشتم بانگ جرس — آرزوہا بست محمل کاروان نامیدمش

تاب دیدن نیست نادیدن برون است از شکیب — قصه ام پیچیده گشته چیستاں نامیدمش

جاودانی جاں بجانم شد نصیب از تیغِ او — سر بسجده شکر گویاں جانِ جاں نامیدمش

شد بدل سوراخها از تیرِ مژگانش چو نَے — هر نوا کز وے رسیده دلستاں نامیدمش

الحمد الله ملکِ دل در قبضهٔ دستِ بتاں — گوشه گوشه ور شده هندوستان نامیدمش

قد صنوبر۔ زلف سنبل۔ چشم نرگس۔ روئے گل — هر سراپایش نظر شد گلستاں نامیدمش

عنبریں بو۔ غالیه بو۔ عطر آگیں۔ نفحه بیز

یا فهم او را چو قاری بوستاں نامیدمش

جویند پادشاهاں رحم از خدائے حافظ — مارا خود است جویاں رحم از خدائے حافظ

اندر کمانِ ابرو غمزه نهاده ناوک — بر جانِ عشق بازاں رحم از خدائے حافظ

کو راند وے تیر چوں از حالتِ روغم — بر حالِ بند گویاں رحم از خدائے حافظ

عقلم کشد براهے عشقم کشد براهے — بر بندهٔ دو شاهاں رحم از خدائے حافظ

هر آں که عشق دارد هرگز بجاں نخواهد — از تیغ و تیرِ جاناں رحم از خدائے حافظ

اے وائے صد هزاراں تیرِ بلا ز هر سو — بر جانِ پاک یاراں رحم از خدائے حافظ

از بهرِ دفع دردم کز رنجِ عشق دارم — ق خواهند مهرباناں رحم از خدائے حافظ

پابند لذتش را از صد یکے اگر هم — دانسته هست خود آں رحم از خدائے حافظ

حافظ که خاص بنده بوده خدائے خود را — قاری بادست خواهاں رحم ز خدائے حافظ

ولہ اسیر ساخت چو دستِ جفائے زلف | مو باف تنگ بست ز ہے این سزائے زلف
یک تار را دو کون ز بیعانہ ہم کم است | اللہ چیست لائق ارزو بہائے زلف
یابم ز حسن و خوبیِ طالع چو دسترس | فردوس ہم نثار کنم بر فضائے زلف
از پیچ زلف تا نہد این دلِ حزین | افسون ز تم کہ پیش بود پیچہائے زلف
دارد اگرچہ زہرِ مارِ سیاہ نیش | این از عجب کہ در تہِ جان ست جائے زلف
باشد فراغِ خلد درین بند خوشگوار | از بہرِ عاشقانِ اسیرِ ہوائے زلف
سرتا بپا چو شانہ شود چاک چاک اگر | باشد نصیبِ دل کہ بگیرد بلائے زلف
اندر مشامِ جان و دلِ عاشقان خاص | ریزد ہزار نافۂ مشکین خطائے زلف

قارئی بگو کہ نقش بہ فرق فسلو بہاست
عشاق را بناز و ادا ہا ربائے زلف

[illegible] زلف

دل رفتہ و جان بر لبم آمد حذر از عشق | فریاد رسید از پیِ جانان دگر از عشق
نے فکرِ وصال و نہ غمِ دوریِ جانان | خرم دلِ آن کس کہ ندارد خبر از عشق
از سوزشِ پنہان چہ توان گفت کہ دارم | صد شعلہ چو الہاب و جگر از عشق
چون شمع ہمہ سوختن و دم نہ کشیدن | آموختہ بہ ہر دلِ من این ہنر از عشق
انسان نتوان گفت کسے را کہ نباشد | حیوان صفت او را بدل و اثر از عشق
سیر است بہ زہرابۂ غم و تیغ جفا این کشل | شیرین چہ بجوئی دل زارم ثمر از عشق

افسوس کہ بشکست رہ وہ دلِ قاری
از سینہ و جانش بسپرد شرر از عشق

دہ مرا یارب و لے کانرا نباشد ہیچ زنگ | ہاں سادگیِ آں بدلہا رنگ ریزد بید زنگ

چوں دواں از سر نیاید عاشقِ آشفتہ حال
گردنش را او فگندہ دستِ کوشش با لہنگ

غصہ ناکردہ نمی سازد بما گاہے خطاب
درمیانِ ما و او از صلح بہتر ہست جنگ

آبلہ پایانِ راحت را چہ خوش نعلینِ پاست
آبلہ پا۔ گرچہ باشد صد ہزاراں خار و سنگ

مردِ میدانِ وفا۔ آن است در تسلیمِ عشق
سر نہد چوں بر سرش بارد ز غم تیر و تفنگ

با نیازم شوخی و شنگی او بودہ سلیم
غیر را چوں آمدن دیدہ۔ شد افزوں شوخ و شنگ

شہسوارا چوں بگیرم ایں چنیں توسن مرا
ہاں ببیں در پس دواں ہستیم و پائے اسپ لنگ

ہر کرا چشمِ حقیقت بیں شدہ وا۔ نیک دید
ہر دو عالم را ز چشمِ مور خوار و زار و تنگ

بہرِ منزل رسیدن راکہ بودہ پاس رفت
دامنِ الطافِ یار ماست تا مارا بچنگ

آرزوے جز ازیں اندر دلِ عشاق نیست
فرقِ شاں بر عتبۂ دلدار باشد زیر سنگ

تا دلِ قارئی شدہ آگاہ از اسرارِ عشق
خوش رہید از خار خارِ دلفگارِ عار و ننگ

بفصلِ گل مراں اے باغباں از گلستاں بلبل
چہ شبنم داں کہ گل را ہست یک از عاشقاں بلبل

بامیدِ بہاراں زندگی می کرد و حیف است ایں
بصد افسوس و حسرت مردہ در فصلِ خزاں بلبل

فغان و نالہ چوں کردم کہ گلرویاں شنیدندش
اگر خواہی بیا آموز زمن طرزِ فغاں بلبل

بعاشق از جنابِ گلعذاراں نا جہا ایں اند
جگر خوں ۔۔ دلفگار۔ آشفتہ جاں بے خانماں بلبل

بہاراں می برد با خود چو گلرویانِ گلشن را
جرس کردار می نالد پسِ ایں کارواں بلبل

عیاں دارم مگر داغ از گلِ رخسارِ بے خارے
کہ می باشد سرِ لوحِ مزارم نغمہ خواں بلبل

کند گل نو بہار از داغِ دلہا اندراں کوچہ
بود از ہجراں قارئی زار و ناتواں بلبل

بنام ہند در یورپ دلیری شد سمر ایدل ۔۔۔ وفاداری برٹش راست این افتد اثر ایدل

روی در کوچہ اش با صد امید قبل از دستش ۔۔۔ نگہ ہستی ز نا ز نازنینان بے خبر ایدل

عمارہ بدار لیلیٰ را چہ پرواے دل مجنوں ۔۔۔ کہ آن آہستہ راند از پے آن نوحہ گر ایدل

ترا فرض است از جائے بجائے ہر زمان رفتن ۔۔۔ حضر را دل منہ چون ہر نفس داری سفر ایدل

نہ صبرم تا سر از خاک سر آن کوچہ بر گیرم ۔۔۔ نہ رویم آن کہ تا اندازد او سویم نظر ایدل

حکیم عشق خوش گفتہ دوا لئے غم و دردش ۔۔۔ اگر پامال ہم گردی نہ پرہیزی ز در ایدل

اگر جلوہ دہد آن ماہ گاہے گاہے از بامش ۔۔۔ شوم کافر اگر بینم سوئے شمس و قمر ایدل

پناہے نیست از شمشیر تیز او چو عالم را ۔۔۔ زاول بودہ اند اختن مارا سپر ایدل

ہمہ جور و جفایش بر خود از وے بہر آن خواہم ۔۔۔ کہ در فردا بنالد دیگرے بر دادگر ایدل

اگر گیرم بحال در بلا افتادگان روزے ۔۔۔ شود در سیل خون غرقاب تا سر بحر و بر ایدل

فرستادی پیدے با صد امیدے نگر دانم ۔۔۔ محال است از تو سوئے او درود بیشتر ایدل

ہمہ را خوش کہ دنیا را ترقی ہست روز افزوں ۔۔۔ مگر ژرف نگہ بیند بہر لمحہ بتر ایدل

چسان در کوچہ اش قادری رسد از بہر نظارہ
کہ ممنوع آمدہ از دو رہم سویش نظر ایدل

تا غنچۂ دل را خلید آن خار مژگان در بغل ۔۔۔ از زخمہایش کرد گل گلہائے خندان در بغل

بالد دلم پروا نہا کز پرتو حسن کسے ۔۔۔ آمد نصیبش روز و شب رنگ چراغان در بغل

در خواب غفلت تا کجا بے صرفہ بینی این و آن ۔۔۔ ایدل دمے بیدار شو در گیر جانان در بغل

یک گوشہ ماہ من اگر بند نقاب از رخ کشد ۔۔۔ ہر ذرہ ذرہ را بود صد مہر تابان در بغل

تیر نگاہ دلستان دل را نگہ با کام ساخت ۔۔۔ کانیک نمی آید نظر مجروح حرمان در بغل

دست دراز غمزه اش نگذاشت از غارتگری　　آن دل که چون جان داشتم همواره پنهان در بغل
دل سوی آن ناوک فگن بردم کرد و اندر سینه ام　　در جای خود نگذاشته بس چند پیکان در بغل
ای چرخ غرقِ خود مجو بر گریه ام رخصت مده　　هر قطرهٔ اشکم بود صد گونه طوفان در بغل

از قامتِ آن شوخ تا شوریست برپا در دلم
قاری بود هر ساعتی حشری نمایان در بغل

نقاب از چهرهٔ جانان کشیدن آرزو دارم　　توانِ خود کلیمی تاب دیدن آرزو دارم
هوای کوچهٔ آن جانِ جان پیچید اندر سر　　کنون در گلشنِ خلد آرمیدن آرزو دارم
سرشکِ خود سراپا گشتم و در دیده جا کردم　　چو شبنم بر گلِ رویش چکیدن آرزو دارم
صبا گاهی به پشتِ غبارم بر سرِ راهش　　که خنگِ یار را در پس دویدن آرزو دارم
الهی ده مرا بال و پر از پروانه بالاتر　　سرِ شمعِ رخِ جانان پریدن آرزو دارم
زهی دیوانگیِ من که از مژگانِ صد دانش　　خس و خارِ رهِ دلدار چیدن آرزو دارم

بذوق و شوقِ دل خود زیرِ آن خنجر شدم قاری
که پیشِ آن تماشایی طپیدن آرزو دارم

نظاره ات اگر نه کند ای نگار چشم　　خود گو که آیدم بجهان در چه کار چشم
سر تا بپا شد است تنِ داغدار چشم　　وه وه نظارهٔ تو کنم با هزار چشم
نورِ نگاهِ من همه شد صرفِ انتظار　　دروا که شد چو دیدهٔ نرگس کار چشم
دیگر بسوی گل نشود خار نشتره　　گر بر گلِ رخِ تو کشاید هزار چشم
دامانِ خون شد است ترا دامنِ نگاه　　از بس که ریخت خونِ دلِ سوگوار چشم
از کوی یار آر صبا توتیای خاک　　گشته مرا سفید درین انتظار چشم

ز طالع سعید بالفت مرا شد است　　انگور دل و حباب تن و جوئبار چشم

جوئی اگر توجہِ دل دار سوئے خویش　　اے دل بغیر او مفگن زینہار چشم

روزے نخست بادۂ لعلش کشیدہ ام

قاری ہنوز ہست مرا پُر خمار چشم

سیر در شام و سحر خود دارم　　اشتیاقِ رُخ و گیسو دارم

سر بسنگِ درِ دلجو دارم　　چہ کنم دلبرِ بدخو دارم

چشم او داد مرا در صحرا　　دیدہ بر دیدۂ آہو دارم

جلوہ گاہش دلِ عاشق آمد　　آئینہ است این کہ بہ پہلو دارم

در غمِ سرو قدے فاختہ وار　　کار با نالۂ کوکو دارم

وقفِ طاعت شدم اندر الفت　　رُخ محرابِ دو ابرو دارم

ازچہ خاموش نشینم قاری

چون غمِ چشمِ سخن گو دارم

بہ تیغِ ادائے تو سر می فروشم　　بہ تیرِ نگاہت جگر می فروشم

خود از من فزونی است در سوزِ الفت　　کہ از بہرِ خود خود شرر می فروشم

غبارِ رہش را ز بہرِ نشاندن　　ز اشکِ خود آبِ گہر می فروشم

بزلفِ سیاہش برُوئے صبیحش　　شب و روز شام و سحر می فروشم

بہ یک گردشِ چشمِ فتّانِ جاناں　　جہانے راست زیر و زبر می فروشم

دو رخسار او را پئے رونمائی　　دو مہ راست شمس و قمر می فروشم

نگیری اگر حیف صد حیف باشد　　بہ یک عشوہ دل ہم جگر می فروشم

اگر مدعی نذرِ دل پیش آرد — پے نالۂ او اثر می فروشم

بچوگانِ زلفِ دوتایش بگویند — که میدانِ دل گوئے سر می فروشم

بگو غمزه را تا خرد جانِ مسکین — بهایش نخواهم مگر می فروشم

تنِ زار را نذر داوم بجویش — بسنگِ درِ یار سر می فروشم

اگر باز یابم دل و دین و ایمان — به نیمے نگاهش دگر می فروشم

زیانهاست قاری - ز رختِ محبت

سرِ موئے کونین اگر می فروشم

من چه باشم که بران خاطرِ عاطر گزرم — نشکر گویم سگِ او را چو بخاطر گزرم

سگ دربان نگزارند که بر در بارم — آرزوم شوق و بصد حسرتِ خاطر گزرم

غیر در محفلِ جشم است که اندر کوئش — نه بهم بار نه چون واردِ صادر گزرم

در حریمِ حرمش آنکه نه جان هم صافی است — کے رسم تا نه من از لوثِ عناصر گزرم

اے اجل باش که آن جانِ جهان آمدنی است — کار من تر نشود از لطفِ تو شاکر گزرم

قاری آن کوچهٔ جان بخش که رشکِ جنات است

رفت آن جا ایم - از جان چه مهاجر گزرم

اے خوش آن شبها که سر بر آستانے داشتم — کار با فریاد و با آه و فغانے داشتم

اے خوش آن شبها که در هجران جانے داشتم — طالعے فرخنده و بختِ جوانے داشتم

یاد آر آن عهد کان بستی بمهر بنده — من همان هستم که چشمِ خونفشانے داشتم

مسکنم صحرائے سودا و جنون آمد کنون — پیش ازین در کوچه اش هم کاشانے داشتم

در جفا و جورِ یارِ من اگر ممتاز بود — من به تسلیم و رضا صد گونه شانے داشتم

سرو تو اے فاختہ دیدی کہ گشتہ پا بہ گل / در چمن با خود چو آں سروِ چمانے داشتم

چوں خدنگش در دل آمد جاں شد از یکدم بدر / تیر او اندر دلِ خود جائے جانے داشتم

شاطرم گوید دو عالم چوں نگشتے زانِ من / تیر از مژگان و از ابرو کمانے داشتم

حرف حرف از یادِ من شد چوں رسیدم پیشِ او / ورنہ از ایامِ ہجراں داستانے داشتم

لال شد از رعب و تاب شہریارِ ملکِ حسن / آں کہ من اندر دہاں گویا زبانے داشتم

بخت بد بیروں کشید انداخت در ویرانہ / در فضائے قدس ورنہ آشیانے داشتم

قاری از چشمِ ترم برخاست طوفانِ عظیم
غرق گردید آنکہ من با خود جہانے داشتم

گر ز ما کونین بر آید بہم / چوں تو یار ستی نباشد ہیچ غم

سمِ قاتل شہدِ ناب از دستِ غیر / غیرت شہد است از دستِ تو سم

اے زباں ہا تر ز لطفِ عامِ تو / گوشۂ چشمے بما ہم از کرم

انتہا از نالہ و ز سودا بجو / تا بعشق است و تا ما راست دم

خوں ز مژگاں باز در دل می چکد / کے شود سرمایہ ام از خرج کم

چوں سلامت می برد جاں دیدنی است / صبر می لافد بنازش می دہم

گر ز عارض برقع بردارد چہ سود / خود نقابش دیدنِ ما ہست ہم

شمعِ صبحم بر سرِ جسمم بکش / کے دمیت آید نہ ہیچ از نے دم

بے دہاں یار ہست و ہم بے زباں / حسن و عشق اند از ازل یارانِ ہم

رابطِ حسن و عشق شد فاش از وجود / بود از اسرار در کتمِ عدم

دیدہ یکتا با نگاہِ ژرف بیں / قاری آمد ذرہ ذرہ جامِ جم

کالای غم و دردِ خود ارزان نفروشم — بی تو بہ نشاطِ ابد ای جان نفروشم
کونین اگر پیش کنندم عوضِ دل — آن مہرِ تو در سینہ نہم آن نفروشم
ایمانِ خود ای واعظ بیہودہ نگہدار — عشق است اگر کفر بایمان نفروشم
یا ہم چو گدائیِ سرِ کوچۂ جانان — زنہار بصد ملکِ سلیمان نفروشم
دل را کہ تمنائیِ زخمی است مدام — جز یادِ دمِ آن خنجرِ مژگان نفروشم
ای زاہد غرہ بتو فردوس مبارک — با جنتِ تو کوچۂ جانان نفروشم
آن کہنہ گلیمی کہ من دادشہ ما — با تاجِ سرِ قیصر و خاقان نفروشم
از بسترِ خاکی کہ پئی ماست بکویش — یک گوشہ بغالیچۂ سلطان نفروشم

قاری دہش جان عوضِ نیم نگاہی
گوید کہ بلاشئی دمِ پیکان نفروشم

منافی با مہرِ جانان مہرِ روح و روان دانم — بجان گر صحبتِ محبوب یابم رایگان دانم
دل و دیدہ بتقسیم آید ار از خوبیِ قسمت — بہر سو جلوہ اش بینم بہر جا آستان دانم
دہان زیر آمدہ آمد مقامِ دیدہ بالاتر — ز خندہ گریہ را صد منزلہا بیش از آن دانم
اگر باشند خلق اندر روانیہای یک دیگر — مرا سرکارہا ہیچ ز رہبرِ جہان دانم
نمودن با نہفتن رخ از یارانِ مشتاقان — خلاف دوستی باشد جفا بر دوستان دانم
ز دہ زانو بخلوت ہر کہ با جمعیتِ خاطر — ز گردابِ خطر او را بآغوشِ امان دانم
توانگر را بہ پیری رعشہ بر اندام پیداست — فشار لرزہ بر اعضا ز قوت این و آن دانم
نباشد از خرد بگذاشتن امروز بر فردا — بدہ ساقی کہ فردا از فریبِ واعظان دانم
نظر اندازد و جان می برد و دل ہم روان بخشد — دو چشم افسون و جادو و دو لب معجز نشان دانم

سرو تو اے فاختہ دیدی کہ گشتہ پا بہ گل — در چمن با خود چو آں سروِ چمانے داشتم
چوں خدنگش در دل آمد جاں شدہ یکجام بدر — تیر او اندر دلِ خود جائے جانے داشتم
خاطرم گوید وہ عالم چوں نگشتے زانِ من — تیر از مژگاں وا ندا بر دو کمانے داشتم
حرف حرف از یادِ من شد چوں رسیدم پیشِ او — ورنہ از ایامِ ہجراں داستانے داشتم
لال شد از رعب و ابِ شہر یارِ ملکِ حسن — آں کہ من اندر دہاں گویا زبانے داشتم
بخت بد بیروں کشید۔ انداخت در ویرانہ — در فضائے قدس ورنہ آشیانے داشتم

قاری از چشمِ ترم برخاست طوفانِ عظیم
غرق گردید آنکہ من با خود جہانے داشتم

گر زما کونین بر آید بہم — چوں تو یار ستی نباشد ہیچ غم
سمِ قاتل شہدِ ناب از دستِ غیر — غیرت شہد است از دستِ تو سم
اے زباں ہا تر ز لطفِ عامِ تو — گوشۂ چشمے بما ہم از کرم
انتہا از نالہ وز سودا ہمہ — تا بما عشق است و تا ما راست دم
خوں ز مژگاں باز در دل می چکد — کے شود سرمایہ ام از خرج کم
چوں سلامت می برد جاں دیدہ قیامت — صبر می لافد بنازش می دہم
گر ز عارض برقع بردارد چہ سود — خود نقابش دیدنِ ما ہست ہم
شمعِ صبحم بر سرِ جسمم بکش — نے و میت آید نہ ہیچ از نے دم
بے دہاں یار ستے و ہم بے زباں — حسن و عشق انداز ازل یارانِ ہم
ربطِ حسن و عشق شد فاش از وجود — بود از اسرار در کتمِ عدم
دیدہ یکتا با نگاہِ ژرف بیں — قاری آمد ذرہ ذرہ جامِ جم

کالائے غم و دردِ تو ارزان نفروشم
سے تو بہ نشاطِ ابد اے جان نفروشم

کونین اگرم بخش کنندم عوضِ دل
آن مہرِ تو در سینہ نہم آن نفروشم

ایمانِ خود اے واعظِ بیدرد نگہدار
عشق است اگر کفر بایمان نفروشم

یا ہم چو گدائیِ سرِ کوچۂ جانان
زنہار بصد ملکِ سلیمان نفروشم

دل را کہ تمنائیِ زخمے است دمادم
جز بادمِ آن خنجرِ مژگان نفروشم

اے زاہد غرہ بتو فردوس مبارک
با جنتِ تو کوچۂ جانان نفروشم

آن کہنہ گلیمے کہ بمن داد شہِ ما
با تاجِ سرِ قیصر و خاقان نفروشم

از بسترِ خاکی کہ بپئے ماست بکویش
یک گوشہ بغالیچۂ سلطان نفروشم

قاری دہدش جان عوضِ نیم نگاہے
گوید کہ بلا شے دمِ پیکان نفروشم

مذاقی با مہرِ جانان سر روح و روان دانم
بجان گر صحبتِ محبوب یابم رائگان دانم

دل و دیدہ نصیبم آید از خوبیِ قسمت
بہر سو جلوہ اش بینم بہر جا آستان دانم

دہان زیر آمد و آمد مقامِ دیدہ بالا تر
نہ خندہ گریہ را صد منزلہا بیش از آن دانم

اگر باشند خلق اندر رہِ دانہائے یک دیگر
سراسر کارہا را ہیچ ز رہبرِ جہان دانم

نمودن باز بنہفتن رخ از یارانِ مشتاقان
خلاف دوستی باشد جفا بر دوستان دانم

ز دہ تا نو بخلوت ہر کہ با جمعیتِ خاطر
ز گردابِ خطر او را بآغوشِ امان دانم

تونگر را بہ پیری رعشہ بر اندام بیجا نیست
فشارِ لرزہ بر اعضا ز فوتِ این و آن دانم

نباشد از خرد بگذاشتن امروز بہر فردا
بدہ ساقی کہ فردا از فریبِ واعظان دانم

نظر انداز دو جان می برد و تا ہم روان بخشد
دو چشمانش دو جادو و دو لب معجز نشان دانم

پے سلطانِ ملکِ عشق دولت وتعمائے دل　　فغان و آہ را از بہرِ طبل و نشان دانم

سوئے وادیِ عشق و محبت تا شدم قاری

خسکہا زیرِ پائے خود بساطِ پرنیاں دانم

سراپا رشتۂ جانِ خودم اے جاں شمارم کن　　سرِ پایت نگر غلطیدنم آنگہ تماشا کم کن

خدنگِ نازِ قاتل کز ازل زہرِ خود دانم　　چساں گویم کہ بر جانِ منِ محزوں جفا کم کن

نباید چوں ترا خوش اضطرابِ عاشقِ غمگیں　　منم ہم خوش بیا درگیر سیف و درد نا کم کن

صبا نعشم ببر باخود کہ از خار است ہم کمتر　　بکوئے آں گلِ رعنا پسِ دیوار خسا کم کن

بہ حسنِ سخت جانیہا ملوث شد سراپا ہم　　دمِ لطف است ز آبِ صافِ تیغِ تیز پاکم کن

مکیناں را چو خوش گشتی جگر باندہ نہ دل اکنوں　　مکاں بر جا چرا داری بتیر تن سینہ چاکم کن

نیارم سے فلک بر انتکیاریہا نہ جوہر خود　　ترا بنیاد ویراں شد حذر فرما و باکم کن

سپردم جاں بیادِ چشمِ مستت ساقیِ سرخوش　　بدہ غسلم بآبِ مے بعد پائینِ تاکم کن

عدو یکسو شود چوں از منِ وا زیارِ من قاری

توانم یار را گفتن کشا پردہ حیا کم کن

پرسم ز دیدہ فرض شد آیا گریستن　　گرید بلے بہجرِ احبا گریستن

غالب بگفت در حقِ بیجا گریستن　　ننگ است ننگ در غمِ دنیا گریستن

گویم بہ نزدِ آں کہ بود چشمِ او بہ دوست　　عار است عار در غمِ عقبیٰ گریستن

باگریہ باہم ہوائے حباب طرب کنند　　ناخوشتر است وحشی ز ما تا گریستن

بہرِ دوائے درد و غمِ یار اے حکیم　　خندہ بود مناسبِ ما یا گریستن

دانم کہ برق و ابر ز من شیوہ یافت　　ہر سو طپاں گرشتن و ہر جا گریستن

امروز کشتِ خویش بکن زابِ گریه سیر — تا آیدت نه حاصلِ فردا گریستن
روشن نشد چو شمع که بگداخت و که سوخت — آں سوزشِ درونِ دلم با گریستن
بر گریۂ تو گوش اگر گل نمی نهد — اے عندلیب یاد کن از ما گریستن
چنداں که ناله ها کشم او شاد تر شود — باشد بپیشِ یار تماشا گریستن

قارئی بہ سنگدلیِ ماست ضمانِ ما
اندر غمِ سلالۂ زہرا گریستن

اے آنکہ نداری نظرے چوں نظرِ من — زنہار بیندیش بسودا و سرِ من
جبریل بیاید و نرسد تا حرمِ دوست — زیں جاست شتابِ تپ دل بالِ پرِ من
یا در چہ کنم راہ و دے با دلِ دیگر — دلشاد نشینی و نداری خبرِ من
ہر کس طلبد آرزوے خود ز تو دل خواہ — جز تو ز تو خواہد نہ دلِ خوش نظرِ من
از بہر چہ ایں بار نہادند بدوشم — تیغ تو نگیرد بحسابے چو سرِ من
دل دوختن و چشم نہفتن ز جگر چیست — ناوک فگنا نیست کم از دل جگرِ من
ہیہات صبا پیش از ایں شانِ شفاعت — ہیہات کنوں گشت دمِ بے اثرِ من
خارِ جگرِ ماراست بہر گوشہ غنایم — تا زردہ زدہ دیدہ بود دل نہ برِ من
صد بار کشاندم بہ جفا تحلِ محبت — تا در دو گہے بار دہم را دو ایں شجرِ من
از ترس فغاں سوختہ و نہ بہم سر شکم — عشق است کہ آتش زدہ در خشک و ترِ من

قارئی چہ تواں گفت ز شامِ شبِ ہجراں
رشکِ شبِ یلدا چو آمد سحرِ من

کوچۂ دلدار۔ و در ہر سمت گلشن اندراں — سینۂ عشاق۔ و در ہر گوشہ گلخن اندراں

یک جہاں دادند مارا بہر گشتن اندراں — دیگرے دادند تا سازیم خرمن اندراں

قلب عاشق جلوہ گاہ لمعۂ انوار یار — اندراں طور است و ہم وادیِ ایمن اندراں

از کمند ناز قاتل مدعی گردن کشد — عاشقاں آرام جاں دانند مردن اندراں

تیغ و تیر و خنجر خود نازماید ہیچ کس — صید گاہ اوست عالم ہست قدغن اندراں

نالہائے دلشکن دارم ولے حیف است ازیں — نیست اندر سینہ اش دل ہست آہن اندراں

غیرت خلد است کویش رنج و غم را جائے نیست — اے دل غمگیں بیا و ساز مسکن اندراں

عاشقاں در کار حیراں عارفاں در حال مست — بے تمیزاں سہل نبود فرق کردن اندراں

حسنِ حیرت زا زباں را دیدہ را بیکار ساخت — رنگ نرگس اندریں و رنگ سوسن اندراں

حسن گر خود را گر دیوار پردہ در نہاد — از کلید دیدہ ما صد جاست روزن اندراں

آں سیق میداں کہ جولانگاہ خنگ ناز اوست — سر فروشاں است واجب سر نہادن اندراں

رشتۂ محکم بہ بستش حلقہ اندر حلقہ ہا — چوں نیاید بند از ہر سمت گردن اندراں

ساقیا در دی کشانت حلقہ گرد است بستہ اند — لطفے از رخصت ایمن ہم تا شوم من اندراں

قاریؔ از ہر سمت خوں بارد بلائے جا نگرا
سایۂ دیوار او در گیسوے ماہن اندراں

محال است از درد الفت بیاں — زباں بے دل و دل بود بے زباں

بجویش کہ خلد آمد بے گماں — شود پیر برنا و ایمن ز جاں

غمش خوں خورد بے بضاعت دلم — خجل میزبان است از میہماں

بہ تیغش سر و دل بہ تیرش رہیں — نہ رحمے زبازو نہ لطف از کماں

رواں جانِ مجنوں پسِ محمل است — خدارا بآہستہ اے ساربان

اس میں سے نرگس کا رنگ اور اس میں سے سوسن کا رنگ

نہ آنم کہ پیچم سر از کوئے دوست | زمینش بچو را رشود آسماں
پس از عمر ہا شد نصیب ایں قدم | ز خاکم چنیں تیز توسن مراں
ہمہ عالم وہم دراں ہر چہ ہست | نیرزد بہ یک موئے آں دلستاں
سرِ ربقہ ام بند در دستِ اوست | بپیچم بپیش نیست یارائے آں
عجب در دلم کاں ز خود تنگ بود | ہزاراں تمناش گنجد چساں
خرد ہم ز دیوانگی دم زند | چو آئی بہ پابستِ دیوانگاں
چو در دست نباشد کہ ہرگز مباد | رسی کے بدردِ من اے مہرباں

بنہ سر بر آں جادہ قاری کہ ہست
ز نعلینِ پاکِ محمد نشاں

دسترس بر وے نیابد قبضۂ تدبیر من | بال عنقا یافت شاید خوبی تقدیر من
تشنہ کامی چوں نصیب عاشقاں باشد بعشق | چشمہ کور آب گردید است جوئے شیر من
بند بر من بستن اے صیاد بے صرفہ بود | پیچ سودائش ببند است از پئے زنجیر من
اے عجب کہ رسا خود را ز نازکی شکست | رخنہ ہا کاندر فلک انداختے ایں تیر من
سخت جانیہا مرا بیچارہ کردہ چارہ | اے کہ گوئی بے پناہ آمد دمِ شمشیر من
یک شبے وصلت نصیبم نیست کاتب سہو کرد | یا چہ سر خواب بودہ خامۂ تقدیر من
در سرِ سودائے زلفش زار گشتم آں چناں | ہر سر موئی تو اندشد دو صد زنجیر من
یارب اندر باغ عالم غنچہ ہا گل می شوند | ناشگفتہ از چہ ماندہ ایں دلِ دلگیر من
ور نشاں اے گریہ آں گرد ملال بے سبب | کز من خستہ بدل ثار و بیت بے پیر من
تا زمینِ کوچۂ آں نوجواں بارد بلا | یکسر از پاکش ستہ ہادا و چرخ پیر من

اے بروں از فہم و وہم و حد حس و ادراک و گماں — در نہایت عقل بے گم کرد چوں تقریر من

قاصد ناکامیم را چہرہ ات آئینہ ہست — چوں دل من پارہ کردہ شد مگر تحریر من

چوں میں رنگ رخم شد زر ناب از من مپرس — ہست خاک کوئے آں سیمیں بدن اکسیر من

برکشد خود از دلم پیکان خون آلودہ اش — جاں فدائے گفتنش این نیست جاناں تیر من

قسمت آں صیدم نازم کہ در فتراک نیست — چوں از و پرسند گوئی ہست ایں نخچیر من

گفتمش من بندہ ام رحمے بگفتا دور شو — بندہ باشد آنکہ باشد بندۂ تعزیر من

واعظا از من چشم گیر آں بت بہ بیں تعلیم کن — کور کورانہ میما جادۂ تکفیر من

از نگاہ پیچ نکشود او فتادم بر نواخت — ترک تدبیر آخر آمد بہترین تدبیر من

قاری اندر جلوہ گاہ خاص کے راہم دہند
چوں برون در سگ کویش کند تحقیر من

ہار گلہا در گلوئے شہسوار نازنیں — مردمان چشم را دیدہ ز حیرت پا زنیں

ہاں دل وحشی براہ خویش و سویش میا — پیچ و تاب دام زلف یار را انداز بیں

ناوک اندازاست خاطر جاں نخواہی برد از و — تیر مژگاں با کمان ابروش انباز بیں

کوئے جاناں مقتل عشاق دانستہ رود — ایں دل شوریدہ را با جاں سپردن آز بیں

جان تو اے دل ز صحوہ تیر کم یا او مپیچ — آں نگاہ شوخ را غیرت دہ شہباز بیں

زیں دل دیدار جو وز آں رخ پردہ پسند — ہمنشیں از ہر نظارہ ہا بیں اعجاز بیں

ایں دو سخت انفاس سالے آں کہ پنداری چو جو — ہر قطع جامۂ جاں تیز تر از گاز بیں

اے کہ از سرکار تو تنظیم سوز و ساز ماست — رنجہ فرما یک قدم صد سوز بیں صد ساز بیں

قاری آں چشمان سحر انگیں و لعل جاں نواز — می کشد زندہ کند خوش ہر دو را اعجاز بیں

نظر کرد است تا آں چشمِ مستِ ناز سوئے من
بہ پس انداختہ کون و مکاں را ہائے ہوئے من

بہم احسان او رسمے بیرد تا شد نموے من
با علائش زہرا علیٰ سبق بردہ علوے من

زروز اولیں دارم سیہ دل نیز تیغ تاتہ
فدا گردم بخوبے خود چہ زیبا ہست خوئے من

قیاس و وہم و ادراک و خرد در نیمہ اہش گم
رسد کے بر قرارِ مسکنِ تو جستجوئے من

بہ جعدِ عنبریں بوئش تا دلم آویختہ جاں را
شمیمِ جانفزا از بہرِ کونین است بوئے من

نگاہم پر لبوئے آرزو ہا نیست بے سودے
نوید یاس می بخشد بمن ہر آرزوئے من

ز بحرِ قلزمِ رحمت بجوئے سینہ ام جوشے
کم از قطرہ ہم ہفت دریا ہا ز جوئے من

کمندِ گردنم گردید تا زلفِ درازِ او
قریبے را تا ثریا حلقہ زد ہر تارِ موئے من

بمحرابِ دو ابرویش نمازم را جوازے کو
ز خونِ دل بصد اخلاص باید تا وضوئے من

دلِ من پُر ز صہبائے محبت ہست اے واعظ
بسنگِ طعنہ بیجا چہ آئی بر سبوئے من

بود آں نقشِ پا قبلہ ز بہرِ سجدۂ جانہا
شدہ آں قبلہ را قبلہ نما ہر گونہ روئے من

ز رجسِ جرم و عصیانم ملوث حیف سر تا پا
بآبِ پاک رحمت باید اینک شست و شوئے من

منم بندہ توئی خواجہ چہا ربط است میدانی
مبرا اے جاں بسوئے غیر آبِ آبروئے من

مکینِ خانۂ دل شد چو آں جانِ جہاں قاری
طفیلش سجدہ گاہِ قدسیاں گردید کوئے من

بہر قدر تو مہیاست دل و جاں از من
لے غمِ یار مشو سوئے رقیباں از من

دامن افشاں مگذر بادِ صبا از خاکم
بہر ایں تحفہ پے کوچہ جاناں از من

از رہِ دیدۂ من در دلِ صد داغم آ
کہ خوش است تماشائے چراغاں از من

غمِ او خوں خورد در دل شود خونِ بہات
در قدومش چہ بود دعوتِ مہماں از من

تا بران گل نهد گوش پر غم پیشیں — پرده اند از فغان بلبل نالان از من

در ره افتاده ام و دور بود کوچه یار — بکش ای خضر رهش گوشه داماں از من

خاکم آغشته بخون دل نه بوجسم بود — گل دمیداست ازان هست بهاران از من

ای که چون مهر وهی چشم و چراغ عالم — از چه رو برقع نهی بر رخ تابان از من

من مجمع الم و رنج و غم و درد شدم — عدم آباد شد آباد بدنیان از من

جامه را گل بدرید و زده بلبل ناله — شد بیان رخ جانان چو پاشیاں از من

چه تماشا شده قاری من و او درا باهم
رخ چو آئینه از و دیدهٔ حیران از من

هست بیحاصلی از زندگیم حاصل من — نیست قتلم اگر از تیغ تو ای قاتل من

لیلی حسن ترا جا شده بر اوج دلم — رقص سازد تو بخوانی اگرش محمل من

بند بر من ز جهان گر افزونی خواست — تا نهاد از دو جهان بست بمن عادل من

از دعا های همه عمر گذشتم بهیں — ذره ذره ز سر کوی تو گردد دل من

ظلمها رنجیته بر تو ز دل روز نخست — حزم در باخته هیهات دل جاهل من

رشک دریای محیطم ز فیوض رحمت — غیر من نیست بجز آن که بود ساحل من

یار من رحم مجسم پی من هر لطفی است — آنچه خواهد بمن از رحمان قائل من

چاشنیها که بدشنام محبت داد ند — دل من داند و من دانم و هم اند دل من

می برندم همه آن و خبر نیست مرا — که کجا هست و چسان ساخته شد منزل من

هر چه از دوست رسد لطف بود یا که جفا — بشمر و نیک همه نیک دل مقبل من

قدغن از پیر مغان است که ناید هشیار — بیهشان اند حریفان در محفل من

قاری او ساختہ بر خدمت خود ماموت

پر حذر باش - نگوید بروا سے کاہلِ من

ہست دردِ ہر دلے کو کہ نداد لیش نخوں	سینۂ کو کہ دراں نیست غمِ تو مخزوں
آہِ من رنگِ اثر ریخت چہ مایہ اکنوں	چشم سنگین ولش ریخت سرشکِ گلگوں
صد نمط جور مگر پرسشِ علت ممنوع	کہ دیوان رضا نیست چرا ہست نہ چوں
ساربان تیز مران ناقہ بپایش بستہ است	نشود تا شکند رشتۂ جانِ مجنوں
روزگارم ز ازل رنج دہ و روح گزا است	ساعتے نیست زہے بختِ من مسکین میموں
گرچہ خونابہ برخ نقش و نگارے بستہ است	اندروں نالہ زاریست نیاید بیروں
بوئے لیلےٰ است چو آئے بادِ صبا بو تو مشو	سوئے دیگر کہ پئے اوست دماغِ مجنوں
بادِ گرمِ الم اندر چمنِ دل چہ وزید	سر بسر ساختہ آتش غیرتِ دشت و ہاموں
روح را روحِ لطیف دے پئے جانِ جاناں	ہست او کا مدہ ارواحِ قدس پیراموں
کارِ خود ہر کہ بدستِ کرمِ او درداد	فارغ از کشمکشِ رنج شد و یافت سکوں

جوہر یا نہ نگہ ید دلِ قاری لاریب

یارِ من از ہمہ حسن است چہ دُرّ مکنوں

ز اولیں روز چہ گویم کہ چہ دید ستمِ من	کز تو ہر آنچہ بمن ہست گزید ستمِ من
ناز تو ناز کند آں کہ وحید ستمِ من	ہم نیازم بکند ناز فرید ستمِ من
باگلت نیست سرم بلبلِ مسکیں مخروش	آں گل اندر چمنے نیست کہ چید ستمِ من
تیغ سر کرد بصد ناز کہ قتلم سازد	سر نہادم کہ ز آغاز شہید ستمِ من
بار سنگین غم و دردِ محبت ہیہات	زار کرد است چناں کہ خمید ستمِ من

مری آہوں سے [illegible]

میں نے وہ پھول چنا ہی کہ گلستاں میں نہیں

رم نمود است چو آں شاہدِ رعنا از بزم | تا چہا با سرِ شوریدہ دوید ستم من
یاد اے سروِ چمانم کہ چو بودی با من | در چمن با تو چہا مایہ چمید ستم من
جان و دین و دل و ایماں ہمہ قربانِ رہش | مژدہ آمدنِ یار شنید ستم من
تا سرم یافت ز سودائے محبت تسکیں | از سرِ کشمکش فکر رہید ستم من
حیف آمد کہ رسد قاصد و من باشم وہ | از ہمیں خود بتو از خویش برید ستم من
نسبتم با درِ مے خانہ زہے محکم شد | مرشدم پیرِ مغان است و مرید ستم من
مرغِ دل بال و پر از شوق برآورد آنکہ | قرب بامم حرمش گو کہ پرید ستم من

قاریؔ اندرِ رہِ عشق از صعوبت نالی
چوں بگوئی کہ بہ یار رسید ستم من

دل ز غم افسردہ باشد ہمچناں گرمِ فغاں | گشت آتش سرد و می خیزد ز خاکستر دخاں
بے تو اے جانِ جہاں نتوانم از جا جنبشے | آرے آرے جسمِ بیجاں را کجا تاب و تواں
پیشِ سرو سرفرازِ قامتِ رعنائے تو | سروِ بستاں نیست بیش از شاخ پامالِ خزاں
تیغ و تیر و نیزہ و دشنہ کجا جانم برد | ہست آں وابستۂ تو اینکہ ہستی جانِ جاں
تا تو رفتی از برم رفت از دلم صبر و قرار | نالہ ام با بانگِ جرس آمد پئے ایں کارواں
روئے بنما تا ز کسبِ نور واز فرِ فروغ | ذرّہ ہمچو خور شود خورشید گردد ذرہ ساں
جانِ ما تیرِ نگاہِ ناز را بادا ہدف | غمزہ را دوست باشد تا ز ابرویش کماں
لطف فرما ز آبِ شمشیرِ رواں یک جرعہ تا | زخمہائے خستگاں را خشک شد کام و دہاں
ہست اسیرِ او خلاص از خار خارِ رنج و غم | راحتِ باغِ جناں باشد دریں بندِ گراں
بگذر از خود تا شوی واصل باصلت در نفس | از حبابِ بحر شد ایں عقدہ ام حل ناگہاں

گر تو با سنگِ جفا گیری عیارے از وفا
نقدِ قاآنی را بیابی بہتر از نقدِ رواں

یک جنبشِ نگاہ بصد داستاں ازاں — آگاہ نیست غیرِ دلِ نکتہ داں ازاں
تیغِ نگاہِ یار کہ جاں زا دہد حیات — نامش نہادہ است دلم جانِ جاں ازاں
بامش بلند و آہِ دلم پست نالہ را — بگرفت آہ تا بنہد نردباں ازاں
از درسگاہِ حسن کہ تعلیم جاں دہی است — شورے بہ مقتل ست کہ ہست امتحاں ازاں
تا لے کجا بہ مدعیانِ فسردہ دل — کاینده کامیاب نمایند جاں ازاں
ہاں عاشقاں دوند ز سر با کمالِ شوق — اندر رجاے زندگیِ جاوداں ازاں
گر صد ہزار درد و بلا در محبت ست — وا داست ہر کہ دل نکشد الاماں ازاں
مجنوں دواں بود پیِ محمل بپائے دل — تیزی تبود و اُبود ساربان ازاں
فارغ گرے ربود دلم بے بسم کنوں — ناصح بجو درسم چو دلم وارہاں ازاں
چوں خوابگاہِ شاہِ دو عالم زمیں شدہ — سجدہ برد بسوے زمیں آسماں ازاں

یک جنبشِ نگاہ میں سو داستاں ہوئی

قاآنی منال از ستم و جورِ روزگار
پابندِ نازِ دلبرِ خود زیرکاں ازاں

آں کز مئے لبت شدہ مست و خراب تو — کے از شرابِ تو بشناسد سرابِ تو
بیروں خرام پردہ یکسو فگن بشوق — خود بے حجابی است بروئیت نقابِ تو
دانم کہ ننگ داشت زمیں پیش از زمین من — بر آسماں رساند سرا خطابِ تو
زانو بوقتِ ذبح بہ پہلوے من زدی — رحمت بحالِ زارِ من آمد عذابِ تو
خونابِ لختِ لخت بود آں دلے کہ آں — بخود ز سوزِ تابِ نگاہت کبابِ تو

خشمِ تو گشت موجبِ میلانِ تو بمن
قربان ہزار جان و دلم بر عتابِ تو

ملتا نہیں پتا ترے خانہ خراب کا

چون و کجا و در چہ خیال و ندیم کیست
نا ید ز ہیچگونہ خبر از خرابِ تو

ہر شاہدے ز چشم نیامد درونِ دل
آن ہست خاص اے شہِ خوبی جنابِ تو

بست ست عہدِ بندگیت ہر کہ از نخست
یکسان بہ پیشِ اوست عذاب و ثوابِ تو

بیگانہ و یگانہ ز تو گر چہ کامیاب
بار دِ بلاے خاص تجا احسان سحابِ تو

قاری خطا صواب بود چوں کنند عفو
بد از خطاست غیر پزیرا صوابِ تو

مقتدا ہر جہان ست چو دیوانۂ تو
چہ بگویم کہ چہا آمدہ فرزانۂ تو

گشت صد چاک دلِ زار مگر حیف نشد
در خورِ خدمتِ گیسوے تو چوں شانۂ تو

چہ ضیا ہست بحسنِ تو تعالے شانش
شمع با لمعۂ خود آمدہ پروانۂ تو

با کسے نیست سزاوار یگانہ بودن
آں کہ از بختِ بد خود شدہ بیگانۂ تو

آج پوری ہوئی منت ترے دیوانہ کی

در گلو طوق و بپا از تو سلاسل آہا
کامل امروز شدہ منتِ دیوانۂ تو

ایدلِ جلوہ طلب دیدہ کشا دیدہ کشا
تا دہد جلوہ ز ہر سو تو جانانۂ تو

بارشِ لطف و کرم از تو چو ہر دم برما
دست شل ہست و زبان گنگ ز شکرانۂ تو

سیرگاہِ تو کلیسا و کنشت و کعبہ
دلِ وارفتۂ ما ہست مگر خانۂ تو

رخ سوے جنتِ فردوس نیارد قاری
جاے باید چو بہ عتبۂ کاشانۂ تو

تیرِ صد پیکاں ز مژگانِ نگاہِ نازِ او
جبہۂ آں ابرو و پلک چشمِ افسوں سازِ او

پایہ یارا عالے از ہر دو عالم ماورا
رہرواں ہم عاجز و حیراں ز کنہ و رازِ او

همنشیں با تو چگویم تابِ برقِ نازِ یار — سوزہا اندر دلِ من ہر زماں از سازِ او
خود بخود ہر ہفت وارد شاہدِ نازآفریں — دستِ مشاطہ کجا از بہرِ آں انبازِ او
عشق را کیفیتے آید چساں اندر بیاں — عاشقاں خود بے خبر ز انجامِ او ز آغازِ او
تاب دادی تیغِ غمزہ را دلم گشتہ خبر — سر بکف آمد روا کن جاں دہی را آزِ او
چشمِ او جادو نگاہ و لعلِ او جاں نواز — غیرِ عاشق کے خبر ز افسونِ او و ز اعجازِ او
صد رہ آیم جلوہ جو او ہفت تو پردہ نہد — ہیچ و تابے ہست از اطنابِ من نے ایجازِ او
کشتہ وارد چشمِ او رقص ساز دا ز سرور — گر تماشائے طپیدن شاد تیغ اندازِ او
صد ہزاراں پردۂ او گر شود افزوں ہراں — باز کے ماند ز دیدن چشمِ دیدہ بازِ او

حسن و عشق ازل در دار و گیرِ یکدگر
قاری آمد دیدنی سامانِ ایں اندازِ او

اگر عشق خواہد دل و جاں بدہ — وگر ہر چہ داری ہمہ آں بدہ
دل از گریہ تنگ آمدے دلنواز — دہانش از زخمِ خنداں بدہ
چو در عشق جامہ دری دادیم — ز سر تا بپایم گریباں بدہ
بہ کیفے کہ دارم بود کفر فاش — بہ محبوب گفتن نہ ایں آں بدہ
بود لابد ایں دل چو جاں داد نت — ہماں بہ کہ در پائے جاناں بدہ
دلم لذتِ درد آں مایہ یافت — کسے را نگوید کہ درماں بدہ
چو شد شش جہت مرترا آئنہ — سراپا مرا چشمِ حیراں بدہ
خود آئیم و سوزیم پروانہ وار — تو شمعی گر گوید کہ تاواں بدہ
ضعیفانِ بیچارہ ات تا براہ — نمانند از لطف داماں بدہ

خضر راہ او گر بدانی نما ئی ۔ بگویم من آب حیوان بدہ
دلم گشت آوارۂ کوچہ ہا ۔ بہ کاکل بہ بند و بزندان بدہ
مخور غم ز پامالیِ عاشقان ۔ تو یکران خود را بجولان بدہ
وفا را کنی عہد و ورزی جفا ۔ ہمہ را ضیم باز پیمان بدہ
زخمخانہ ات ساقیا باز پس ۔ نیایم سوے خویش چندان بدہ
اگر عجز ما یافت عز قبول ۔ سپے شکر آں زورِ ایمان بدہ
کلام خود اے قاریِ نغزگو ۔ وہی ارے بہ نذرِ سخندان بدہ

نیابی اگر در جہان نکتہ سنج
بگو گفتہ را نار سوزان بدہ

چہ گویمت کہ دو چشمت چہ کار ہا کردہ ۔ دو عالمے تہ و بالا بہ یک ادا کردہ
بہر طرف کہ نگہ لطفِ دلربا کردہ ۔ نہ دل گذاشتت بکس نے جگر رہا کردہ
بہ بست عہدِ محبت بسوخت سرتاپا ۔ عدو من نکند آنچہ آشنا کردہ
چہ پردہ ہا کہ نہ بربست نازِ حسن برخ ۔ چہ چاکہا کہ نہ صد جاش در پا کردہ
خدلے را دلِ آشفتہ راست کن زنار ۔ شدہ است رام چو آں بت خدا خدا کردہ
زمین و کوہ و فلک را بیک نمود دلم ۔ بجان مقابلہ حسن فتنہ زا کردہ
خبر ز آبلہ پاییم بود آمدہ راست ۔ جنون نمود دوامم برہنہ پا کردہ
کجا کہ عشق رسد عقل را چہ حکم بود ۔ دو شاہ سلطنت ایدل نہ ہیچ جا کردہ
دلم کہ مایۂ صد درد و رنج بود ہمین ۔ ز بردنش چہ نہ احسان کہ دلربا کردہ
چو در رضا ندہی تن کجا شوی فائز ۔ جفاش را شدہ قابل دلم وفا کردہ

سبک زفکرِ دو عالم نمود قاری را
حسامِ عشق سرِ عقل او جدا کردہ

حق پئے قسمتِ جہاں آنچہ کہ بود ہموں شدہ — در خورِ ہر کہ ہر چہ بود کم شدہ نے فزوں شدہ
اے فلک قضا سرشت از تو چو این نہ خوں شدہ — لالہ خورِ یشے دشت در تہِ خاک چوں شدہ
صدق طلب اگر بود یار جفا پسند نیست — ہاں ہوا کسیکہ شد خوار شدہ زبوں شدہ
ہیچ شدہ جزع و فزع پیشِ وے بری زدرد — آہ - بعد کشید الف خم شدہ ہائے نوں شدہ
غیر چہ رخنہ ہا نمود در حق بندۂ غریب — یار چو حق شناس بود حق بحقش کنوں شدہ
رخ بسوے کریم آر ہیں کہ درش فراز نیست — سیلِ وہم قضا نخورد ہر کہ پیشِ دل شدہ
اے دلِ مدعا طلب باش بصبر و شادری — ہست نصیب تار نظر با تو ز کاف و نوں شدہ
در تنگ و دو فتادہ ماند عمر رواں بہر نفس — کنجِ لحد غنیمت ست در پئے آں سکوں شدہ

میدہی از ہوا و حرص دانہ و آب ہوشدار
قاریِ زار حیف ہست نفس اگر جدوں شدہ

دیدنی گلزار را روئے گلِ تر ساختہ — بلبل اندر کو فغاں فریاد از بر ساختہ
لمعۂ رویش مکانِ دل منور ساختہ — نفحۂ زلفش دماغِ جاں معنبر ساختہ
ذرہ چوں زیر زمیں عاجزی سر ساختہ — سر فرازش حق ز تابِ مہر انور ساختہ
ناصحا چوں بیوفائی کرد دل کردم بلے — من بجانش پروریدم او بدلبر ساختہ
من بہجرش خوں بگیرم او بپا بستہ حنا — عیش جائے دیگرے غم جائے دیگر ساختہ
آبحیوانِ لبش بخشد ز کشتن صد حیات — حق ز آبت اے خضر ایں آب خوشتر ساختہ
رنج و غم را چارہا صد گونہ شد سودے ندا — راحت از مرہم مگر زخمم مقدر ساختہ

الا در شعر خوب تھا خاک میں کیوں ملا دیا

راست آمد قامتِ کشتہ بقیمت بہتر ست — کز نگاہش تا سر زدہ ناکارہ خنجر ساختہ

شاہِ حسن آمد پئے معموریِ اقلیم دل — داد غارت عشق را چون میر لشکر ساختہ

الاماں از نرگسِ جادو فریبش الاماں — صبر از دل ہوش از سر بردہ مضطر ساختہ

چون گلِ این باغ را جز بیوفائی بو نماند — بلبلِ دل دل بجا رِ صبر یکسر ساختہ

دل جگر قطبین چرخِ دردِ تو چون آمدند — تیرِ تو خود را میانِ ہر دو محور ساختہ

روئے او را شش جہت آئینہ و دل را نظر — بردہ در ہر جا بیئے حیران و ششدر ساختہ

بود سرگردان دلم در وادیِ پرپیچ یاس — رہ آں لا تقنطوا حق نیک رہبر ساختہ

خانۂ دل یافت آبادانکس از اقدامِ یار — غیر را ہم خویش را بیروں چو از در ساختہ

قاریِ مسکیں سگِ کوئے تو ہست آوازدہ

تا رسد در دم بہ پیشت پائے از سر ساختہ

گوشم شورِ فتن دریدہ — دل راز زورِ محن دریدہ

بلبل از تیرِ نالہ دل دوخت — گل جامۂ جان و تن دریدہ

دستانِ دراز آہِ عشاق — صد جا فلکِ کہن دریدہ

دشنام بمن کرامتے گشت — شد بید ہنے دہن دریدہ

از اشتلمِ صبا ست ہیہات — دامانِ گلِ چمن دریدہ

شب بود بہ جستجوئے خورشید — صبح آمدہ پیرہن دریدہ

آئی چو سوئے مزارِ جاں باز — خیزد ز لحد کفن دریدہ

در خلوتِ خاص شد سرافراز — کان پردۂ دامن دریدہ

تیغِ نگہش بیک ادائے — قاری دل صد حزن دریدہ

اے آنکہ در حریمِ دلم جاست آمدہ — بر فرقِ ہر دو دیدۂ من پاست آمدہ

از دہر اے دل ار بتو آفات آمدہ — در کربلا نگر چہ بلیات آمدہ

جائے بجاز بہر حشر اباست آمدہ — ہر قطرہ صد بحور کرامات آمدہ

نازاز بیش نیاز پے من ز ابتدا — سرمایۂ صلاح و ہباہات آمدہ

اے غمزہ بود ناوکِ تو جان نثار را — ہر زہ سوئے دگر بچہ ہیہات آمدہ

نالی ز نازکی نرسم از کمالِ ضعف — وہ وہ من و ترا چہ مساوات آمدہ

از گلشن شمیم صبا سوئے غیر برد — ہر جعل زرا بچہ آفات آمدہ

شاطر سرِ بساط نہادہ چہ مہرہا — کز دستِ خویش کشتۂ بمن مات آمدہ

از رفتنش خرد رود و صبر ہم رود — اے اشکِ خون گرفتہ چہ بر پات آمدہ

اے آفتابِ حسن نگاہے بسوئے ما — ز اقبالِ مہر ہستیِ ذرات آمدہ

اندر بغل سبو و بدست است جام مے — زاہد بدورِ تو چہ خوش اوقات آمدہ

بودیم بصحبتِ من و تو رخنہ زد رقیب — پیدائیِ فساد ازیں ذات آمدہ

در سینہ خود شگفتہ چہ گلہائے داغِ دل — عشاق را فراغ ز باغات آمدہ

بودی بکنجِ خلوت و آوازہ ات نبود — از شورِ من بجسنِ تو اثبات آمدہ

زنہار تنگدل مشو از بستگیِ کار — میداں کشود کار بساعات آمدہ

در مغزِ واعظانِ خوش الحاں کجا رسد — آں نکتہ کز بہت ز دورایات آمدہ

قاری بدوز لب کہ دماغِ زمانہ است
عاری ز فہمِ رمز و کنایات آمدہ

داغہا در جگر و دل ز تو داریم ہمہ — مرہمے از کرمِ ایجاں کہ فگاریم ہمہ

مارفی بنا فساد کی جڑ اس کی ذات ہے

ساقیا هست بستان نظرت از لطف — صدقهٔ چشم که در عین خماریم همه

تا گلِ روی تو در باغِ جهان خوش بشگفت — چهچهه زن بدل و جان چو هزاریم همه

ما گذشتیم ز صافی ز تو یابیم چو دُرد — بر فلک نعرهٔ مستانه برآریم همه

سر فگندیم بخاکِ رهِ تو کن پامال — تا ز نُه چرخ برون پا بگذاریم همه

هیچ در جیب اگر نیست نباشد غم نیست — نقدِ عشق ست چو در کف همه داریم همه

غوطه هر چند گرفتیم به بحرِ معنی — ژرف دیدیم فتاده بکناریم همه

عهد بستیم چو اول که نه بینیم بغیر — للّٰه الحمد بران عهد و قراریم همه

ای صبا چون گذرت هست بکویش لله — واشنی ده بصد امید غباریم همه

رنگ و بویش چو گزینیم عزیزیم چو گل — سرکشی آمد اگر خوار ز خاریم همه

دین و ایمان و سر و جان بتو چه از ما خواهی — همه قربانِ تو ما نیز نثاریم همه

دست یابیم چو بر نقدِ دو عالم قادری
بر سرِ نقشِ کفِ پاش فشاریم همه

دانم که ترا حالتِ ما را خبر استے — کز عینِ عطا هم بجفا خوش نظر استے

ای بوالهوس از عالمِ عشاق چه پرسی — جان گیر بهر گام دران رهگذر استے

از بهرِ تماشش چه نهی بندِ نقابی — بی پردگیت نیست نهان چون بصر استے

خواهی اگر از سوزِ درونم خبر ای جان — بنگر بسیرِ شمع که سوزان شرر استے

دل می کشدم باز سوی غمزهٔ آن شوخ — صد تیر بسوزنم بدل و در جگر استے

جستی دلِ من رفت ندانم که کجا شد — ای دلبرِ جانانه بگو از خبر استے

دردِ جگرم کی بگذارد که کشم صبح — گیرم که ز بهرِ شبِ هجران سحر استے

بر مسندِ عشقم بنشانند چو دیدند ‌‌ ‌ کاندر برِ من در خورِ غمها جگر استے

بے تو بودم شهد ارم زهر بکامم ‌‌ ‌ از دستِ تو زهرم بدهان شکر استے

زنهار منه پاے بسر مستیِ غفلت ‌‌ ‌ هر گام بزیر کفِ پاے تو سر استے

دردِ تو دلا تنگ نتوانند کشیدن ‌‌ ‌ این بارِ گران را متحمل بشر استے

رانی سگِ خود از درِ تا اے شہِ خوباں ‌‌ ‌ دیگر بنمائیش چو بکونین در استے

از راز نخواهد که فتد پرده دگر نه

در آهِ رسائے دلِ قادری اثر استے

نتوانم اے که از تو بجگر نیز ار دردے ‌‌ ‌ که زکوچۂ تو خیزم بدل از ملال گردے

بنگر که عاشقاں را دلِ گرم و آه سردے ‌‌ ‌ چہ زندگانیِ شاں چه خوش ست و بردے

بشناس مدعی را که بود نشانِ عاشق ‌‌ ‌ لبِ خشک چشم پرنم تنِ زار رنگِ زردے

بود اهلِ دلبری آں که بدو کسے نماند ‌‌ ‌ نه قدش چو سرو باشد نه خدش بسانِ وردے

ز همیں تواں رسیدن که حسن و عشق ربط است ‌‌ ‌ بجفا و لاجوابی بوفاست بنده فردے

بود آب و دانه باهم چو تعلقهاے اشکم ‌‌ ‌ ز سرشک نیک تا مدیئے عاشق آنجو ردے

ز دلم چه پرسی ایجان سوے کے خود نگاهے ‌‌ ‌ بنظر رسد غریبے همه خوارے کوچه گردے

چو ز علم و فضل بود به تونگری نصیبے ‌‌ ‌ زگل است توده سوده طلا و لاجوردے

چه فوردها نهاده سرِ دفترِ محبت ‌‌ ‌ شده دستِ عاملے شل بکشایش فوردے

بمن و تو ربط باهم بچه راه آید اے جاں ‌‌ ‌ نه مراست عیش و راحت نه تراست رنج و دردے

نه رسد رقیب تا در ز نداز هزار گامے ‌‌ ‌ بسر و بچشم چوں من نشود چو ره نوردے

چو کرم نمود قاتل بقدوم سوے عاشق ‌‌ ‌ نه فدا اگر نمودے سرِ خویشتن چه کردے

عجب ست اینکه دارم چو سینه شعله زاری ... ز کجا همی برآید بلبا نم آه سردے
چه بود هزار دیوان که ز درد دل نیاید ... ز دلے که درد دارد دل و جان ما ستوده
چو تراست بیم از جان ره خویش گیر فاری
که بعاشقی نیرزد چو تو خوار و زار مردے

رنگ جلوت بسرا پردهٔ خلوت تا کے ... ایں کرشمه ز پے دیدهٔ حیرت تا کے
غیر را چاشنیِ قند محبت تا کے ... زهر در کام دلِ خستهٔ الفت تا کے
جرم بخشند نه بمیزان دهدش نازت حیف ... بر دلِ جانِ حزیں هول قیامت تا کے
نزد ِ دل سوختگان آنکه دعایت بدهند ... حبسِ دم از پے شان موجب حیرت تا کے
چوں نهادی قدم اندر رهِ الفت ایدل ... سر زن و بیش رو و بیم ملامت تا کے
زلف را سلسلهٔ پرپیچ که لیلےٰ دارد ... جانِ مجنوں نشود بندیِ آفت تا کے
از مکان ست سراپردهٔ او چوں بیروں ... جستنش در دو جهان حیف بغفلت تا کے
گفته بودم که بخوبان نگهے ناندازم ... دل ربودند نه بینم بضرورت تا کے
کے رسی با قدِ طناز نگارم اے سرو ... راست شور است چمید تو بقامت تا کے
یار هر جا که بود جائے تو قاری است همان
حذر از دوزخ و خواهشِ جنت تا کے

[illegible]

وداعت را کجا یارا نهاں مانی عیاں باشی ... بهر صورت که باشی بندگاں را مهرباں باشی
هزاراں شوق در دل تا بر تو در رسم اما ... کجا را هم بود اغیار را چوں درمیاں باشی
زیاراں یک نظر از دور هم آرد گرانیها ... مگر در حلقهٔ اغیار بینم شادماں باشی
بیا و آور که عقد دوستی بربستهٔ با ما ... نه شرط عهد باشد ایں که از یاراں نهاں باشی

نہ بارِ ہے کسے باشد کہ سوئے ماہ و خور بیند | چو از بامِ تجلی گہ گہے جلوہ کنان باشی
ورا پیوند با صبر و خرد بود ست لیک اینک | نہ صبرم ماند نے عقلم کہ از ما سرگران باشی

ظلوم و ہم جہول از روزِ اول آمدی ایدل | گلہ از آسمان داری و زیرِ آسمان باشی
خرد را پنجہ با فولاد بازو نا روا باشد | نباشد چارۂ جز این کہ پیشش ناتوان باشی
ترا اے عقل کے باشد نصیبے از صلاحِ کار | نہ چون در کوچۂ آتش ز زمرۂ دیوانگان باشی
نماز راستان باشد نیاز از رہ ست بازیبا | چہ حاصل زان قیامِ تو کہ ایدل کج روان باشی
دلِ سنگین اوخواہی اگر در دست آوردن | بہموارہ بصد امید سوے او روان باشی

چو صاحب منصبے از حالِ مسکینان نیندیشد
تو ہم مسکینی اے قاری ہمان بہ بے زبان باشی

ارجمند آنکہ بجان ست فدائے آسی | سربلند آنکہ فتادہ ست بپائے آسی

جان چو وابستہ نفس است حقیقت این ست | نفسم نیست بدل ہست ہوائے آسی
اے ثنا گو چہ بوصفش تو کشائی لبہا | برتر از حیطۂ ادراک ثنائے آسی
گشت فرسودہ ہمہ بارگی عقل و قیاس | پے نہ بردہ کہ کجا آمدہ جائے آسی
زرف بینان کہ بصورت نظرے نانداز ند | چون نہ گویند دوام ست بقائے آسی
پے سپردہ ہمہ عالم چہ منازل طے ساخت | وا منے ہر کہ گرفت ست ز قبائے آسی
شد خلاص از غمِ کونین کسے کز رہِ شوق | پا ز سر ساختہ آمد بہ فنائے آسی
واعظا بہر تو جنت اگر آمد - باشد | بہر ما غیرتِ خلد ست فضائے آسی
جوہر فروشندہ گوہر عالیشان ایحق | غیر حق کیست کہ سنجید بہائے آسی
نعمائے دو جہان ست نصیب آنکس | کہ شد از قسمتِ خوش زلہ ربائے آسی

گلہ کیجئے آسمان کی اور زیرِ آسمان ہوکر

با نفس بند ہو کر ہر سے دل میں ہوائے آسی

رستگار ست ز آفاتِ دو عالم قاری
کہ شدہ است از پے او یار دعائے آہی

منقبت نعت و نعت باشد حمد　　بر دلِ ما چو نور پاشد حمد
اے محمد علی سپس برسال　　عرضہ پیش اعزہ و خلاں
نور عینین من ابوالحسن ست　　آنکہ روح و روان و جان من ست
بہر او لختِ قلب و نور نگاہ　　ہست ہر گونہ نیک عبداللہ
کہ خدا ایش را بود ساماں　　وز جنابِ شما ست ایں ارماں
زینتِ محفل و برات شوند　　بر ما قدوۂ سمات شوند
بشنوند از عروس ایں خبر ست　　دخترِ سیدِ علی ظفر ست
از جمادائے اولین دہ ہست　　ہر محفل چو حامی اللہ ہست
یازدہ را رواں برات شود　　از بیتیا سلیم پور رود
ششم و ہفتم از نومبر گیر　　روز یکشنبہ و دوشنبہ پذیر
سال ہجری ز بہر ایں ساماں　　سیزدہ صد بہ شش چہل میداں
عیسوی سال نوزدہ صد ہست　　بیش ازاں بست ہست ہم ہفت ست

ہر کہ عزت فزائے ما باشد
خوش بہر حال دائما باشد

بود منقبت نعت وہم حمد حق　　دل من ز حق یافتہ ست ایں سبق
باآل و باصحاب بادا مدام　　ہزاراں تحیت ہزاراں سلام
سپس وا نماید محمد علی　　باخوان و خلاں ز کار دلی

که انوار احمد نشانِ من ست نواسه مرا هست جانِ من ست

محمد ابوالحسن خانِ او ست ز آغاز آراے منوال او ست

شنفها به تعلیم او داشته ز اولادِ خود بیش انگاشته

کنون ڈاکٹر هست آن نوجوان عقیل و فهیم و بهین کاردان

بدل دارم اینک ز فضلِ خدا که آن جانِ جان را کنم کدخدا

پدر را ز بهر عروس است نام ظهوراول الدین پیش اے کرام

ز ماهِ مئی چارده [۱۴] چون شود مباهات تقریبِ محفل بود

بود پانزده عقد را انتظام شود شانزده رجعتِ بالشام

رجا دارم از صاحبان همام که شرکت به محفل نگردد تمام

براتی شدن هم ز رافت پرست میسرش همین تا بگورکهپور ست

پے سال هجری دلم گفته است که بر سیزده صد چهل هشت هست [۱۳۴۸ھ]

هم آن گفته است از پے عیسوی که بر نوزده صد رسیده است سی [۱۹۳۰ء]

بهر باب شرکت چو باشد بجا
من و تا منم شکرِ آن دائما

خمسہ جات بر غزل اسلافِ بزرگ

بر غزل سعدی علیہ الرحمۃ

از خیابانِ احبا میروی　　　وے قیامت آنکہ تنہا میروی
راست باور کن کہ بیجا میروی　　　سروِ سیمینا بصحرا میروی
نیک بدعہدی کہ بیجا میروی

اے بُرخ ہر یک بسوئے کوئے تو　　　اے کمندِ ہر ہمہ گیسوئے تو
اے ہمہ را دیدہ و دل سوئے تو　　　اے تماشا گاہِ عالم روئے تو
تو کجا بہر تماشا میروی

کس بدین رفتار ہرجائی نرفت　　　کس بدین مستیِ خودرائی نرفت
کس بدین شان خودآرائی نرفت　　　کس بدین شوخی و رعنائی نرفت
خود چنینی یا بعمدا میروی

عالم اکبر توئی بکشا نظر　　　سوئے این و آن نگاہ دل مبر
نیست شایانت تماشائے دگر　　　گر تماشا میکنی در خود نگر
کے بجوستن زین تماشا میروی

مہر را بر ذرہ می آید سری　　　خواجۂ نیکو شناسی خواجگی

اے بہر با نت دل و جان بہی　　　می نوازی بندہ را یا میکشی

می نشینی یک نفس با میر وی

ما ز سر تا پاے از آنِ تو ایم　　　ما رہینِ قدرت و شانِ تو ایم

ما بہ بندِ دستِ امکانِ تو ایم　　　ما خود اندر قیدِ فرمانِ تو ایم

تو کجا دیگر بہ یغما میروی

نیک میدانی رموزِ اتحاد　　　می شناسی کیفِ صہبائی و داد

آرزو دیم را نگاہِ لطف باد　　　گر قدم بر چشم من خواہی نہاد

دیدہ بر رہ می نہم تا میروی

اے عجب آں سروِ رعنا میرود　　　ہر کہ ہست آنرا درد

برزبانم بے محابا میرود　　　گرچہ آرام از دلِ ما میرود

ہمچنیں میرو کہ زیبا میروی

ہر دو عالم ظلِّ قدر و جاہِ تست　　　وسعتش یک گوشۂ نگاہِ تست

جان صدقہ ہی معیتِ خواہِ تست　　　دیدۂ سعدی و دل ہمراہِ تست

تا نہ پنداری کہ تنہا میروی

دیگر

ایں بلا لائقِ کشیدن نیست　　　ایں عنا قابلِ گزیدن نیست

قوتِ تاب آوریدن نیست　　　روزِ وصلم قرارِ دیدن نیست

شبِ ہجرانم آرمیدن نیست

مطرب آمد بہزوشاں آمد — با تبختر بصد نگاں آمد
ہاے از من خلافِ آں آمد — مطرب از دستِ من بجاں آمد

کہ مرا طاقتِ شنیدن نیست

ما بسوے دگر نمی بینیم — ما بہ بندِ تو از نخستینیم
ما ز تو سر کجا بخود پیچیم — ما خود افتادگانِ مسکینیم

حاجتِ دام گستریدن نیست

بندہ ایم و ز رنج آزادیم — فکر ناکردہ رخت بنہادیم
خویشتن را بخواجہ دادیم — با خداوندگارے افتادیم

کش سرِ بندہ پروریدن نیست

اے کہ مارا زدست خونباری — با ہزاراں مذلت و خواری
سرخی پنجہ ہست اظہاری — دست در خونِ عاشقاں داری

حاجتِ تیغ برکشیدن نیست

یار آمد بحسنِ ریحانی — با ہزاراں بہارِ بستانی
سیبِ غبغب چو بود لمعانی — گفتم اے بوستانِ روحانی

دیدنِ میوہ چون گزیدن نیست

گفت قاری بریش خویش مخند — ایں خیالِ محال را مپسند
غفلت از گفتہِ سعدی آخر چند — گفت سعدی خیال خیرہ مبند

سیب سیمیں برائے چیدن نیست

بر غزل خسرو علیہ الرحمۃ

بہ نیروے دستِ قضا میزند　　بزورِ کمانِ حیا میزند
خدایا چسان وچہا میزند　　دو چشمت کہ تیرِ بلا میزند
چنین تیر برما چرا میزند

نہ بیند عدو تا بچشمِ حسد　　نیارد کسے تا گمانہاے بد
چہا قاتلِ ماست صاحب خرد　　کمان جانبِ دیگرے میکشد
ولے تیر بر جانِ ما میزند

ز دستِ درازش کہ آمد بری　　بود پردہ گوشش بہر داوری
ز دیگر اداہا چہ گوید رہی　　زہے غمزہ کز شوخی و چابکی
کجا می نماید کجا میزند

سیہ بختیِ کشتہ خوے تو　　دو شمشیرِ ہندی ابروے تو
دو چشمِ سیاہ جفا جوے تو　　دو زلفِ تو از پشتی روے تو
شبِ تیرہ را از قفا میزند

بدلہا چو جاہاے ماجاے تو　　بفرقِ دل وجان بود پاے تو
چگویم اثر از اداہاے تو　　بہنگامِ رفتار بالاے تو
تگِ کبک را زاغ پا میزند

ہر آن سر کہ گشت است آگاہِ عشق　　برآید ز دل چون بود آہِ عشق
بہر نالہ حاصل کجا جاہِ عشق　　نوا میزند بلبل از راہِ عشق

ولے راہِ ایں بے نوا میزند

چو قاری بسر خاک از غم نشست | نہ بادش رباید نہ انگشتِ دست
شنو از خرد مند اگر فہم ہست | مریز آب خسرو ہمیں غم بس است

کہ آتش دریں مبتلا میزند

دیگر

پیری دجوانیت روانی است | ہوش آرہ ہر آنچہ ہست فانی است
اینک کہ بلطفِ یارِ جانی است | مے نوش کہ دورِ شادمانی است

خوش باش کہ گاہِ کامرانی است

فکرِ زدا نجیالِ وی خام | صحبت گردیدنی است باشام
از دست منہ صراحی و جام | سر بر مکن از شراب کا یام

از تیغ اجل بسرفشانی است

اے مستِ غنا بعیش جائے | باچنگ و رباب و دلربائے
قانونِ فلک و ہر صدائے | مقرور مشو بیانگِ مائے

کاوازِ درائے کاروانی است

ہر لمحہ کہ رنج دل رباید | ہر آن کہ زنگِ غم زداید
ہر لحظہ کہ عقدہا کشاید | ہر دم کہ بخوشدلی بر آید

سرمایۂ حاصلِ جوانی است

از ہر طرفے بیاس و حرماں | سوے تو رسیدہ ام گریزاں

للّٰہ طفیلِ سرفروشاں — ساقی دلِ مردہ زندہ گرداں
زاں مے کہ چو آبِ زندگانی است

چوں نیست بہ ہیچکس شمارم — در بزمِ تو کے بود گزارم
از در نروم کہ عہد دارم — بے خوابی و عاشقی ہست کارم
سگ بہرِ وفا و پاسبانی است

قاری بکمالِ موشگافی، — گیسوے کلام گرچہ بافی
شو ہیچ مشنو ز مردِ صافی — خسرو بگزاف چند لافی
بانگِ دہل از تہی میانی ہست

بر غزل حافظ علیہ الرحمۃ

بہ پاے توسنت افتادہ شہسوارانند — بزیرِ تیغِ تو سر دادہ پختہ کارانند
گداے کوچۂ من تو ذی وقارانند — غلامِ نرگسِ مستِ تو تاجدارانند
خرابِ بادۂ لعلِ تو ہوشیارانند

بہ صحنِ باغ بہ سنبل نگہ گمار و ببیں — نظر فگن بہ شبِ تارِ دلفگار و ببیں
سیاہ بختیِ ما را خیال آر و ببیں — گزار کن چو صبا بر بنفشہ زار و ببیں
کہ از تطاولِ زلفت چہ سوگوارانند

نہ من ز مستیِ بوئش ز خود برآیم و بس — نہ من ز رنگِ خوش آں ز دل گرایم و بس
نہ من حریفِ بداں کہنہ ماجرایم و بس — نہ من بجاں گلِ رعنا غزل سرایم و بس
کہ عندلیبِ تو از ہر طرف ہزارانند

من و تو یکدل و یکرو شدیم از آغاز — دگر نبود میانِ من و تو محرمِ راز
کجا ز ربطِ من و تو بلند بود آواز — ترا حیا و مرا آبِ دیده شد غماز

دگرنه عاشق و معشوق رازدارانند

ترا صیانتِ شان است و چه پاس برد — مرا ز جرم و گنه نیست مشکلِ پاس برد
بقسمتِ تو زد و زنج بود هراس برد — نصیبِ ماست بهشت ای خداشناس برو

که مستحقِ کرامت گناهگارانند

نگار یا بیم و زار و نزار هست بدن — نه دل بدست نه نیروی جان نه قوتِ تن
تو لطف کن که لطیفی و کارسازِ زمن — تو دستگیر شو ای خضرِ پی خجسته که من

پیاده میروم و همرهان سوارانند

بمدحِ پیرِ مغان خیز و دُرفشانی کن — به لطف جوئیِ او لابه تا توانی کن
شود چو لطف برقص آ و شادمانی کن — بروی میکده و چهره ارغوانی کن،

مرو بصومعه کانجا سیاهکارانند

بجز غمت پیِ ما هیچ غمگسار مباد — بغیر رنجِ تو از بهرِ ما قرار مباد
فراغِ قادری ازان بندِ خوشگوار مباد — خلاصِ حافظ ازان زلفِ تابدار مباد

که بستگانِ کمندِ تو رستگارانند

دیگر

قضا بوده مرا از دل فراموشش — خرد را تاب را امید اشتم جوشش
باستیصال و غارت آمده دوشش — ببرد از من قرار و طاقت و هوشش

بتِ سنگیں دل وسیمیں بناگوشش

چہ می پوشی لباسِ عاشقِ زار
بداں اے بوالہوس اے خام پندار
کہ داند ہر یکے را طور و کردار
نگارے چابکے شنگے کلہ دار

ظریفے مہوشے ترکِ قباپوشش

سراپا گشتہ ام ما ولے عشقش
ز سرتا پا شدستم جاے عشقش
خبر دارم چو از منشاے عشقش
ز تاب آتش سوداے عشقش

بسانِ دیگ دایم میزنم جوشش

منم ہر چند او را از مظاہر
کہ در ہر ذرہ خورشید است ظاہر
مگر تسکیں کجا زیں ربط قاصر
چو پیراہن شوم آسودہ خاطر

گرش ہمچوں قبا گیرم در آغوشش

اگر از تن بروں آید روانم،
اگر گرد و رواں از جسم جانم
اگر بود دگر نام و نشانم،
اگر پوسیدہ گردد استخوانم

نگردد مہر از جانم فراموشش

از نیم جاں از نیم جاں فسردہ
چہا خوردم چہا خوردم فسردہ
مرا کردہ مرا کردہ چو مردہ
دل و دینم دل و دینم ببردہ

بر و دوشش بر و دوشش بر و دوشش

چو قاری صد فداے تست حافظ
دعا گو از براے تست حافظ
ہمیں دولت شفاے تست حافظ
و ولے تو دواے تست حافظ

لب نوششش لب نوششش لب نوشش

بر غزلِ جامی علیہ الرحمۃ

واعظا از پے حوراں کہ تو دلہا بکشی   دارم ایماں کہ بہر گونہ مبارک منشی
لطف فرما بسوے من مگزیں رنج مشی   لی حبیبٌ عربیٌ مدنیٌ قرشی
کہ بود درد و غمش مایۂ شادی و خوشی

مہر را ذرہ چہ فہمد بچنیں نافہمی   بحر را قطرہ چہ سنجد بچنیں مایہ کمی
کے بود چرخ باندازۂ ادراک زمی   فہم رازش نکنم او عربی من عجمی
لاف مہرش چہ زنم او قرشی من حبشی

کائنات است کہ دریافتہ اش روح رواں   تازگی گیرز لطفش چمنستانِ جہاں
روشنی جوے از و بزم زمین تا بزماں   ذرہ وارم بہواداری او رقص کناں
تا شدہ شہرۂ آفاق بخورشید وشی

عشق تا جاے گرفت است بقلب و جگرم   دور بین ست چہا مایۂ فیضش بصرم
قولِ من از سرِ صدق ہست نہ بیہودہ سرم   گرچہ صد مرحلہ دورست ز پیشِ نظرم
وجہہٗ فی نظری کل غداۃ و عشی

آہ تشنے ہر دو جہاں سوز دل جست مپرس   رخنہ ہاے غم و اندوہ چساں بست مپرس
مستیِ پاک کہ اندر دلِ من ہست مپرس   صفتِ بادۂ عشقش ز منِ مست مپرس
ذوقِ ایں مے نشناسی بخدا تا نہ چشی

کیست کا نرا نبود فکر باسبابِ حیات   ہمہ خواہند کہ باشند بجلباب حیات
رونقِ چہرہ بود بے شکے از تابِ حیات   مصلحت نیست مرا سیری ازاں آبِ حیات

صناعت اللہ بہ کل زبانِ عطشی

عاشقاں راست ہمیں بس کہ بدلبر گروند جز سوے او نہ دگر سمت رخ انداز شوند
قاری از سالکِ آگاہ حریفاں شنوند جائی ارباب وفا جز رہِ عشقش نروند
سرمبادت کہ ازیں راہ قدم باز کشی

دیگر

نہ مار از بلائے کہ نامش برد نہ گوشے کہ حفظِ کلامش برد
نہ قسمت کہ دربندِ دامش برد نہ پیکے کہ از ناپیامش برد
نہ بادے کہ رونے سلامش برد

بگویند ہر سمت از و جلوہ ہاست نظارہ کند چشم واہر کراست
وگر چند پالحق درست و بجاست مرا طاقتِ دیدنِ او کجاست
کہ بے خود شوم ہر کہ نامش برد

مراہست آنمایہ دیجاہ شاہ کہ گاہے زندے رہے چوگاہ
کنم دعوی و ہست ایماں گواہ بود سرمۂ دیدہ آں خاکِ راہ
کہ مردم بصد اہتمامش برد

بناز ار زند ماہِ من چند گام دود مہرِ اعظم پسش چوں غلام
دریں ہم نہ باشد کسے را کلام چو آں مہ کند جلوہ از طرفِ بام
فلک رشک از طرفِ بامش برد

چو قاری گزر نیست غیر از زدو مرد خواہ از خاصگانِ صمد

نہ بینی کہ گفت ست صاحب خرد　　بمیخانہ جا آمی بخود چوں رود
مگر ہمتِ شیخ جامش برد

بر غزل خواجہ معین الدین علیہ الرحمۃ

خدنگِ ناز کہ از سوئے دوست می آید　　بدانکہ دوست بہ پہلوے دوست می آید
گرفتہ نفحۂ گیسوے دوست می آید　　مگر صبا ز سرِ کوے دوست می آید
کہ از زمیں و زماں بوے دوست می آید

ز سوزِ آتش رشک است جانم اندر تب　　دلِ حزینِ من از کوہِ رشک زیر تعب
چہ غصہ ہا کہ زماہ است در دلم یا رب　　چہ رشکہا ست کہ از باد میبرم ہر شب
کہ رُوے او زچہ بر رُوے دوست می آید

جنوں کہ از درِ یارش کند قدم فرسا ے　　رود گہے چو ز سر گشتگی بدیگر جاے
بروں ز ہوش تُرا در اک آمدہ اے وائے　　ز کوے دوست چو عاشق کشیدہ دارد پاے
کمندِ شوق ہم از موے دوست می آید

عطا شدہ است ز اول چہ گوش با منِ مست　　ترانہ ہاست چہا از سروش با منِ مست
زدوش ہست بصد لابہ جوش با منِ مست　　وفا چہ گونہ کند عقل و ہوش با منِ مست
چنیں کہ جام ہیاہوے دوست می آید

بزار آثر خانیٔ اغیار باش کور و کر　　ز جاں گزائی افلاک درد و رنج مبر
شکیب و صبر بدل دار و نیک کن باور　　ہر آنچہ آیدت از غیب نیک و بد منگر
ہمیں بس است کہ از سوے دوست می آید

کمینہ بندۂ درگاہِ خاصِ جاناں باش   نظر چو آئنہ سوئیش گمارو بیجاں باش
گدائے کوچۂ دلدار باش و سلطاں باش   ازیں مصائبِ دوراں مثال شاداں باش
کہ تیرِ دوست بہ پہلوے دوست می آید

ترا نصیب چو آمد زعقل و حذق شنو   کلام خوش پئے روح است نیک زرق شنو
بیا ز قاری حق گو نوید صدق شنو   بیا بوعظِ مسیحی رموزِ عشق شنو
کہ از حکایتِ او بوے دوست می آید

دیگر

اے تو خورشیدِ برجِ حکمت وجود   اے تو ماہِ سماے نور و شہود
اے تو سالارِ ما ہمہ موجود   اے تو سلطانِ وارِ ملک وجود
ہمہ عالم طفیل تو مقصود

شاہدِ حضرتِ ودود توئی   سرِ گروہِ رسل وفود توئی
بہرِ کون و مکان عمود توئی   مرکزِ محورِ وجود توئی
کہ بتو قایم است ہر موجود

یافتی پیش از وجودِ بدن   تو نبوت ز لطفِ ربِ زمن
نہ نشاں ز آدم از نہ جن و فن   اول و آخری بجان و بتن
ظاہر و باطنی بحشمت وجود

نورِ تو آمدہ ز نورِ خدا   ہر دو از ہم کجا بوند جدا
قلبِ ماہی دہد چنیک صدا   مبدأت از کجاست منبدا

منتہا تا کجا الیہ یعود

کارِ ما از ازل ممہد شد — بہرِ ما راہِ حق ممّد شد
از خدایت خطاب احمد شد — زاولت نام از آن محمد شد

کانت راست عاقبت محمود

کے نہایت بود بشوکتِ تو — نیست غایت زبہرِ رفعتِ تو
ہست مرکوزِ حق چو عزتِ تو — گر ملک سر کشد ز خدمتِ تو

ہمچو ابلیس می شود مردود

شد حریم خدا فضاے دلت — فاستقم گفت حق بپاے دلت
چہ سراید کسے ثناے دلت — شدہ جامِ جہاں نماے دلت

مظہرِ اسمِ شاہد و مشہود

پے عالم بود ورودِ تو — شدہ کونین را نمودِ تو
قادری زار را وجودِ تو — می فرستد معین درودِ تو

حق تعالیٰ زمن شود خوشنود

بر غزل مولوی محمد عبدالرشید صاحب مرحوم غازیپوری بعدہ مراد آبادی

اے باتو شود سبختہ ہمہ خشک و ترِ من — وے بے تو بود خاک ہمہ سیم و زرِ من
صد جلوہ ز تو ارچہ بقلب و جگرِ من — اے پرتوِ حسنِ تو فروغِ نظرِ من

یکبار دگر جلوہ کُنَت چشم ترِ من

از قلزمِ عشقِ تو چہ فیض است بچشم — سلکے بود از گوہرِ یکدانہ سرشکم

فضلے زگرانمایگیِ لطفِ تو دارم — کونین نیرزد بہ یکے قطرۂ اشکم
جز تو کہ دہد قیمتِ سلکِ گہرِ من

با عقل چہ یار است کہ جمازہ براند — ادراکِ کجا بارگیِ خویش دواند
کے وہم و گمان در حرمت بال فشاند — دربار گہت نامۂ شوقم کہ رساند
عنقاست بریدے کہ بود نامہ برِ من

طاقت بہ تنِ زار دہ بخشم زدمِ تو — قوت بدل و جانِ حزینم زغمِ تو
گویم بصد امید و رجا با کرمِ تو — پرواز کنم تا بہوائے حرمِ تو
بخشائے چو بازوئے ملک بال و پرِ من

بر جاں زدہ غم ژالہ کہ شد سرد دریغا — دل خوں شدہ و چہرہ شدہ زرد دریغا
بختِ بدم ایدوں چہ ستم کرد دریغا — بوئے خوشت امروز نیاورد دریغا
بگرفت صبا رنگِ دمِ بے اثرِ من

قاری بہمہ کنگرِ عزت برسیدم — صد گونہ شرفہا زہمہ جا وہ گزیدم
آخر بہمیں راہ دویدم چو شنیدم — من واردِ ایں شہر گدایانہ رسیدم
با شاہِ گدا دوست کہ گوید خبرِ من

بر غزلیکہ تخلصِ شاعرِ دراں نیست اما خواجہ عزیز الدین علیہ الرحمۃ لکھنوی بحال خمسہ گفتہ

زفیضِ نو بہارہا بہ باغ و کوہسارہا — بیا بہ بیں ہزارہا چو گل بوند خارہا

ز شاخ شاخ بارہا بہ نخلہا و قارہا — بوجد شاخسارہا ز نالۂ ہزارہا
چہ از صدائے تارہا نوائے زیر و زارہا

شود ز رنگ و بوئے می رخت گل و گلاب شے — کجا جم و کجاست کے ز جام و مل ہنوز ہے
بری ز انقلاب نے نہ عیش و غم نہ ہیچ شے — زمان دے چو گشت طے بیاد ہی بناے و نے
بنوش مے کجا و کے بباغ در بہارہا

جبال و دشت و بوستان جوان و پیر و کودکان — نخیل و زرع ہر مکاں بلطف مالک جہاں
امیدوار و تر زبان بایں نوا زماں زماں — چہ فرودیں چہ مہرگاں ہوا چو دایہ مہرباں
گشادہ غنچہ ہا دہاں برنگ شیرخوارہا

بعندلیب نالہا ز درد دل رسالہا — مقالہا مقالہا بگوش گل جوالہا
امالہا عجالہا نسیم را بلالہا — چکید ز لالہ ژالہا بخاک چون غسالہا
نہ لالہ ہا پیالہ ہا بدست رعشہ دارہا

بآب و تاب دلنشاں رسید ابر جان فشاں — بصحن باغ مہوشاں بصد غرور و غمزہ نشاں
رسید اندر سر خوشاں کہ تا شوند مے پرستاں — چو گل چہ لالہ ہر وشاں قدح کشاں ابر سبو کشاں
کنند بوکہ میکشاں تلافی خمارہا

بمہرگاں زوالہا بفرودیں کمالہا — شدہ ز جہاں ملالہا بخود شدہ لی خیالہا
گزاشتہ جلالہا فرود گل جمالہا — بخرمی حالہا بصد فراغ بالہا
نشستہ پر بہالہا ہزار در ہزارہا

بخوبی جمال ہیں بحسن خط و خال ہیں — بغنج ہیں دلال ہیں بدلبری کمال ہیں
عجب بکیں شمال ہیں گوزن اسد غزال ہیں — وہ وندہ بے عقال ہیں رمندہ بے مثال ہیں

گسسته چون دوال بین عنانِ شهسوارها

پیاله است و شور و غل مگر گشاد ابر غل	و مدوعا بجانِ گل صراحی از دو چار قل
چراغ مے شده است گل بدی است آتشِ گل	زبند بلبلان دهل که کرد نوبهار گل

بجوش چشمه چشمه مل کنارِ چشمه سارها

بهار آمده رحیق چمن تماست لق و دق	بچرخ لعلگون و شفق خوش است خلعت استبرق
ز بلبلانِ ہمسبق سرودها بہ یک نسق	شگفته گل ورق ورق بسی ابر در عرق

بهر ورق طبق طبق گهر کنند نثارها

نگه به نوبهار کن سوئے چمن گزار کن	به گل نظر دوچار کن نه و چار را شمار کن
برشته هاش یار کن گره به بند و هار کن	بلطف در کنار کن چو سر کشد کنار کن

بگیر و ہیں بہار کن خوش ست گیر و دارہا

جواہراز سخن ببر بجوہری فن ببر	گلِ خوش از چمن ببر بمرغ نغمه زن ببر
عقیق از یمن ببر بہ نذر شاہ من ببر	رحیق از اچمن ببر رفیق موتمن ببر

صدیق ہمچو من ببر حریف بادہ خوارہا

نہ آں نہ این نہ مانہ من نہ جن نہ انس نے وثن	نہ علم و فضل و ہیچ فن نہ دل نہ جگر نہ تن بدن
نہ دشت و کوہ نے چمن نہ قدسیان نہ اہرمن	عیار حق نہ قلب و ظن بہار جان نہ برگ تن

رحیق دین نہ لاے ون ہلا ئی میگسارہا

خمار دل مکن الم بجانِ خود مجو ستم	برآ ز بندِ رنج و غم بجوش دلی بزن علم
بصحنِ باغ نہ قدم رسد چو ابر صبحدم	مکن خیالِ کیف و کم بنوش مے فزون نہ کم

نہ گہ بگاه دم بدم نہ یک دو بار بارہا

فزن برابروان گره گره بتیغ نیست به   خدنگ ناز سر بده کشاز بهر دلے گره
چناں بزن که واه وزه رسد تو زکه زمه   کمان عشوه ساز زه به تیغ غمزه آب ده
که دل بجاے شهر ده دهند شهریارها

دو گیسوار رها کنی بهر دو دوش بر زنی   دو تا کمند افگنی دل و جگر ز جا کنی
چه گو بمیت چه رهزنی که به هر فنی بر و شنی   حریف صد تهمتنی چه جاے رطل ده منی
بچشم مست لشکری خمار ده و اخمارها

ز شست پلے لبتها به بند ہاستها   ز چار سمت جستها به قلبها نشستها
هزار سے پرستها ز نرگس تو مستها   بهر بلند و پستها ز زلف کرده شستها
همی بری ز دستها زمام اختیارها

بسرو قد بالہ خد به دل دله بسر خرد   بچرخ نجم بید د فلاک بلند لے عمد
جبیل پے زمین و تد زمین نه بهر آب سد   هر آنچه بنگر د خرد ز دست دل همی برد
چه باشد آن نگار خود که بند این نگارها

جدا دل بحار و جو تل و جبال و دشت و کو   نخیل و سبزه را نمو گل و هزار رنگ و بو
دل و بدلبر آرزو سرو هولے هلے و هو   قدح پیاله خم سبو حباب و آب موج و جو
یکے است ذات و وصف و فرو تر از شمارها

به قاری از نصیب شد که نظم را قریب شد   نه چوں عزیز ادیب شد نه عرفی و حبیب شد
ز سعدی آں لبیب شد ز جامی آں اریب شد   بهر کجا خطیب شد ز سامعاں شکیب شد
حریف دلفریب شد به نغمه از هزارها

تضمین

بر اشعارِ جامی علیہ الرحمۃ کہ در زار نالی و لطف جوئی بحضورِ پُرنور صلعم گفتہ

تو ئی روحِ روانِ جن و آدم
جہ شادی است بے تو بنج و ماتم
بقولِ ہر ہمہ گوید زبانم
زہجوری برآمد جانِ عالم
ترحم یا نبی اللہ ترحم

زبہرِ اعتزائے ما زمینی،
وگرنہ لامکاں را خوش مکینی
چہ گویم اے کہ منشور مبینی،
نہ آخر رحمۃ للعالمینی
زمحروماں چرا فارغ نشینی

شدا زدیدار جویاں تاب برخیز
نظر فرما بشیخ و شاب برخیز
بہ بیں از دیدہا خوناب برخیز
زخاک اے لالۂ سیراب برخیز
چو نرگس خواب چند از خواب برخیز

خور آمد ورہا را یارِ جانی
مثالِ ماست ایں تو مثلِ آنی
زمستوریت مرگِ ماست دانی
بروں آور سر از بُردِ یمانی
کہ روئے تست صبحِ زندگانی

غمِ خود را بما دلسوز گرداں
سنانِ عشق سینہ توز گرداں
دلِ ما را سکوں آموز گرداں
شبِ اندوہ ما را روز گرداں
زرویت روزِ ما فیروز گرداں

بہ طوقِ عشقِ تو دلہا حمامہ — زنورِ شکِ فلک ارضِ تہامہ
فدائے خاکِ راہت خود شمامہ — بہ تن در پوشش عنبر بوئے جامہ
بسر بربند کافوری عمامہ

خدا را دردِ ہجراں را دوا کن — دمے در پردہ ہائے دیدہ جا کن
نگویم پا برہنہ اعتنا کن — ادیم طائفی نعلینِ پا کن
شراک از رشتۂ جانہائے ما کن

کمند افگن سرِ پیر و جواں را — بزنجیر آر دلہائے جہاں را
بسر قرباں بکن مرغانِ جاں را — فرود آویز از سر گیسواں را
فگن سایہ بپا سرو رواں را

ہمہ ہا بندۂ درگاہِ جاہ اند — گدایان اند یا صاحب کلاہ اند
ستادہ ہمچو چاؤشانِ شاہ اند — جہانے دیدہ کردہ فرشِ راہ اند
چو فرش اقبالِ پابوسِ تو خواہند

ترا فتح ست بر دلہا علم نہ — بیا یک سو ز ما بخشا و رحم نہ
بفرقِ دیدہ ہا پا از کرم نہ — ز حجرہ پائے در صحنِ حرم نہ
بفرقِ خاکِ رہ بوساں قدم نہ

حضوری دہ بدر استادگاں را — حیاتے بخش مرگ آمادگاں را
نباشد جز تو کس ایں سادگاں را — بدہ دستے ز پا افتادگاں را
بکن دلداریِ دلدادگاں را

اسیرِ بندِ رنج و درد و آہیم — بجز تو کیست کز وے لطف خواہیم

نہ آخر بندۂ درگاہ جاہیم، اگرچہ غرقِ دریائے گناہیم
فتادہ خشک لب بر خاکِ راہیم

وجودِ ما نیاید در شمارے زمیں را باشد از ما ننگ و عارے
شدیم اے والے سر تا پای خوارے اگر نبود چو لطفت دستیارے
ز دستِ ما نیاید ہیچ کارے

دو دشمن نفس و شیطاں آہ مارا کشند از دیر سوے چاہ مارا
نہ در کار ست عز و جاہ مارا قضا می افگند از راہ مارا
خدا را از خدا در خواہ مارا

بہ تو دارد ہمہ امید کارے ز ما بد راہی از تو لطف و دلجوے
بقربانت چہ داری خلقِ نیکوے چو چوگاں سر فگندہ آوری روے
بمیدانِ شفاعت امتی گوے

بالفت خواجگی ہست از غلامی کزیں بدنامی آید نیکنامی
چہ غم قاری است از امتی چو جامی بحسنِ اختتامت کارِ جامی
طفیلِ دیگراں یابد تمامی

ایضاً در معراج شریف

سوادِ چشم شبہاے ریاضت سویداے دلِ ایامِ طاعت
شبے سرمایۂ صد عیش و راحت شبے دیباچۂ صبحِ سعادت

ز دولتہاے روز افزوں زیادت

زآیمایش فلک ممنوع از غدر ——— بجنبش خونِ کلفتہاے دل ہدر
بہ بزمِ دہر زیبِ مسندِ صدر ——— ز قدرِ او مثالے لیلۃ القدر
ز نورِ او براتے لیلۃ البدر

ہوایش بار وا زہر گوشہ سور ——— جہاں از لمعۂ او روکشِ طور
خجل رفت آفتاب از پیشِ او دور ——— سوادِ طرہ اش خجلت دہِ حور
بیاضِ غرہ اش نورٌ علیٰ نور

سوادش در دلِ ما خانہ کردہ ——— قدومش زیبِ ایں کاشانہ کردہ
شمیمش یک جہاں مستانہ کردہ ——— نسیمش جعدِ سنبل شانہ کردہ
ہوایش اشکِ شبنم دانہ کردہ

چہ گویم چرخ را چوں بود رفتار ——— بہ پامالیِ نابودش سروکار
چو گشتہ دستِ الطافش بمایار ——— بمسمارِ ثوابت چرخِ سیار
بہ بستہ بر جہاں درہاے ادبار

چہا شب بردہا از جاں رہینش ——— طمانیت ز ہر طرفے قرینش
نمود آراستہ روح الامینش ——— دریں شب آں چراغِ اہلِ بینش
ہزارے آفریں از آفرینش

بصد شوقِ لقاے یار جانی ——— بذوقِ وصلِ یارِ لامکانی
شدہ سرمست از کیفِ معانی ——— چو دولت شد ز بدخواہاں نہانی

سوے دولتسراے آنحضرتؐ

زمین را رشکِ چرخِ چارمین کرد — دماغِ خاک بر عرشِ برین کرد
بظاہر بند چشمِ دوربین کرد — بہ پہلو تکیہ بر تمہید زین کرد
زمین را مہدِ جانِ نازنین کرد

ز باغِ وصل می بخشد ثمر خواب — اگر شوق است در دل در نظر خواب
چنین کردہ بیک بحر و بر خواب — دلش بیدار و چشمش در شکر خواب
ندیدہ چشمِ بخت این خواب در خواب

فروزان طالعِ شب را شد اختر — جہان را خضر می آمد سراسر
غم و ہم و الم بر داشت لشکر — در آمد ناگہان ناموسِ اکبر
سبک رو تر ازین طاؤسِ اخضر

بہر سو روشنان بود تدگر تیز — ہوا میداشت نکہت عطر آمیز
ادب دان پیک با طرزِ دلآویز — برو مالید پر کاے خواجہ برخیز
کہ امشب خوابت آمد دولت انگیز

علو را با قدومت خواہشے سخت — سرِ عرش است نعلینِ ترا تخت
بہ پس انداز عالم را بیک لخت — برون بر یکزمان زین خوابگہ رخت
تو بختِ عالمی بیدار بہ بخت

بدل ہست از تمنا دردم اینک — کہ بہرت طرز اخوان گردم اینک
درے سدرہ گو جان سرم اینک — بسیج راہ عرشت کردم اینک

براقے برق سیر آوردم اینک

بیک دم شش جہت راطے نمائے | بود خود سرعت آنرا جاں فدائے
زہر شی ہست ایں او نے ثنائے | جہندہ بر زمیں خوش بادپائے

پرندہ بر ہوا فرخ ہمائے

رسالت را چو طے گردید آئیں | زپیکِ حق بیا لیجا رہِ نو ئیں
بحکم ذوق و شوقِ قلبِ حق بیں | ازاں دولت را چوں خواجہ دیں

خراماں شد بعزم خانۂ زیں

زہر سو فخر ہا بود از زہا زہ | کہ فارس بر فرس بہر پدر قہ بہ
زمیں را دید نازاں چوں بہر سہ | شد از سبّوحیان گردوں صداوہ

کہ سبحان الذی اسریٰ بعبدہ

چہ گویم اقتدارِ شاہِ ابرار | دو عالم زیرِ حکمش بندہ کردار
براقش گشت یکساعت چو رہوار | زد از سمّ آن براقِ برق رفتار

زمکہ سکّہ براقصیٰ درہموار

باقصےٰ چوں شہِ ہر دو سرا شد | زہر ہر گوشہ شورِ مرحبا شد
چو سامانِ نماز و اقتدا شد | دراں مسجد امامِ انبیا شد

صفتِ پیشینیاں را پیشوا شد

ادا کردہ نمازِ شکر آں شاہ | شرفیاب انبیا گشتند دلخواہ
فزودے شانِ او شد عزت و جاہ | وزاں جا شد بریں فیروزہ خرگاہ

چو هاله حلقه زد پیرامنش ماه

به بالا راند چون جمازه را بیش | نهاده بر فلک سر در قدم بیش
چه گویم رفعتِ آن برترین کیش | چو شد بر چرخِ اطلس عشرت اندیش

بپا اندازش افگند اطلسِ خویش

چو عزمِ وصلِ خاص الخاص میداشت | بحورِ راه را یکلخت انباشت
تنِ ظاهر هم از اغیار واکاشت | بدستِ عرش تن چون خرقه بگذاشت

علم بر لامکان بے خرقه افراشت

چو از کون و مکاں توسن دوانید | ورائے شش جهت خود را رسانید
بساطے بے جهت در گسترانید | جهت را هم از شش در رهانید

مکان را مرکب از تنگی جهانید

خود او مهمان و خود او میزبان نیز | من و تو گم شد آنجا این و آں نیز
بروں از وهم گردید از گماں نیز | مکانے یافت خالی از مکاں نیز

که تن محرم نبود آنجا و جاں نیز

ظهورے شانش از ازلی قدم بود | بروں از حلقهٔ هائے کاف و نوں بود
ندارد غیر او حرفی که چوں بود | بدیده آنچه از دیدن بروں بود

مپرس از ما کیفیت که چوں بود

بفرطِ شوق یکدیگر را عناں از | بهم آمیختند چوں سوز با ساز
نیاز و ناز را فرق شده باز | شنیدند آنکه کلامے بے آواز

معانی در معانی راز با راز

نیارد توسنِ دانش دویدن — خرد را مرغ درماند ز پریدن
چو یارا دیدۂ کس را بدیدن — ز گفتن برتر است آں ور شنیدن
زباں زیں گفتگو باید بریدن

شد از کون و مکاں او را بروں جائے — قدم زیں دائرہ گشتہ بروں سائے
ز جامی نیست قاری را بروں رائے — منہ جامی ز حدِ خود بروں پائے
وزیں دریائے جاں فرسا بروں آئے

فرو ماندند ازاں وہم و گماں ہم — سخنداناں ز بہرش کم زنا بکم
کمالت اعتراف عجز دانم — دریں مشہد ز گویائی فزن دم
سخن را ختم کن واللہ اعلم

رباعیات

بودہ دربندِ تنگ کارِ دلِ ما — از حد چو گذشت خارخارِ دلِ ما
قاری لا تقنطوا فراغے بخشید — شد رحم کفیلِ کار و بارِ دلِ ما

ایضاً

بے قدر تو بودہ بکنجِ خلوت — جلوت دادند پس دہندت رجعت
صفوت ہر کو ز بود بہرت قاری — الحق برکت بود بپائے حرکت

ایضاً

با بدرگ بے حیا نکوئی آموخت — داند به اصلاح ناکسان ایں اسوخت
تخم است بشوره بوم کشتن قاری — یا شمع به پیش کور چشماں افروخت

ایضاً

گفتم او را که دیده و دل جایت هست — شاد و آباد این و آن از پایت هست
گفتا از کفر ترس قاری لب بند — ما را پابند میکنی غلط زایت هست

ایضاً

پروانه ز رنج و غم چو آمود بسوخت — سوزے در جان و تن چو افزود بسوخت
این شمع چه گرید از ندامت قاری — خود شعله اندر دل او بود بسوخت

ایضاً

با جاه تو عالم خس و خاشاک آمد — وصفت بیرون ز حد ادراک آمد
قاری چه سراید که ثنایت از حق — لولاک لما خلقت الافلاک آمد

ایضاً

مجلس از رنج یار ماتم باشد — باشد فردوس ار به همدم باشد
قاری با غیر کے قرار است بهی — چون صحبت ناجنس جهنم باشد

ایضاً

حیف است که پرتو یکجا نمیز — از هیچ یکے بهره لطافت گیرد
قاری حیران که از چه یزدان تو دا — بر هر که رود و طرف تو به پذیرد

ایضاً

از ملکِ عدم باقلیمِ وجود　　بالجبر چو آمد ست اے ربِّ ودود
قاری دل و دیدہ از تو دانا بینا　　خواہد کہ شناسد از زیانہا و ز سود

ایضاً

غمگین ز غمِ خویش حکایت ببرد　　در پیشِ کسے کہ او کفایت ببرد
از غیر بہ پیشِ تو بنالد قاری　　وز تو تو بگو کجا شکایت ببرد

ایضاً

کوہ و ارض و سما و مہر انور　　گیرم کہ نمایند عظیم و اکبر
للّٰہ نظرے بہ ملکِ معنی قاری　　کانجا از ذرّہ ہم بوند ایں کمتر

ایضاً

گویند حیات را ضمان ست نفس　　وز حملۂ مرگ پاسبان ست نفس
ایمن مشو از کشاکشِ آں قاری　　ارّہ پے قطعِ نخلِ جان ست نفس

ایضاً

بیکار زنی دم ز جوانمردیِ خویش　　از قول نمائی یکساں مردیِ خویش
مردی بہ دو دست پائے باشد قاری　　بیصرفہ میار بر زباں مردیِ خویش

ایضاً

قاری گیرم رسید دنیا بہ بلوغ　　گشتہ بزباں ز بیش بیش فروغ

اما چو نقاب از رخش برگیرم — در کسوت راستی دروغ است فروغ

ایضاً

در خرج نظر بدخل امریست لطیف — قاری از روی عدول کاریست سخیف
در صیف به برشکال از حزم نگاه — انسان نکند کم است از مور ضعیف

ایضاً

روزی ز تگاپو نهد چون آفاق — آید دل جویان ترا از بس شاق
قاری سوی عنکبوت یک نگهی کن بفضل — وادست بزوری پی وبالی رزاق

ایضاً

پاک آمدی و بزه نمودت ناپاک — از آب ندامت چو ز رخ شوی خاک
تو بندهٔ خواجهٔ کریمی قاری — هرگز نگذاردت حزین و غمناک

ایضاً

یک تن شادان که او چنین ست ایدل — دیگر نازان که او همین ست ایدل
پرده چو ز پیش راز در پس افتاد — قاری گوید نه آن نه این ست ایدل

ایضاً

میدانستم از سر حقیقت چو سوال — داوند جواب من پس از چندین سال
قاری از قال حال را می جوئی — هیهات محال ست محال ست محال

ایضاً

قاری از دیر باز بود ست خیال — جویم ز کجا مال و زر حسن مآل

حیف ست زخیط خود م غفلت حیف ‏ — کان گنج نهاده اند زیر اعمال

ایضاً

کے تیر سخن رسد بر آماج قبول ‏ — سامع از تیز گوئیت گشت ملول

قاری بہوائے تند و سخت ست بلے ‏ — سوئے ہدفت تیر فگندن زد ہول

ایضاً

واعظ بہ تعلی کہ ز مستی و رم ‏ — مستی لیست ست و من ز لیستی ورم

قولِ قاری مست گوئید بدو ‏ — مستی کرده ز خود پرستی ورم

ایضاً

شد شمع چو بر غریب پروانہ گرم ‏ — گلگیر گرفت تنگ و سر کردش نرم

قاری او یافت چون سزای ستمش ‏ — سوزد بر حالِ خویش و گرید از شرم

ایضاً

اے آنکہ تو نیک میشناسی حالم ‏ — زار م شده تن شکستہ گشتہ بالم

توفیق رفیقِ حالِ قاری گردان ‏ — ہستی ہر گونہ کارسازِ عالم

ایضاً

جان چیست کہ از یار دریغش دارم ‏ — دل چیست کہ آنرا نہ بدو بسپارم

قاری ہر انچہ ہست در ہر دو جہان ‏ — یابم پیشش نہم حقیر انگارم

ایضاً

آنم کہ بدیگرے گہے رو نکنم ‏ — زنہار باین و آن شدن خو نکنم

قاری از بہر ماست کافی چو یکے   کس را بجوے خویش جز او نکنم

ایضاً

آمد بجہان چو عشق را درد و الم   آنرا جستند مور دو اندر عالم

شد کوہ و زمین و چرخ لرزان قاری   بے فکرت و خوف پیش آمد آدم

ایضاً

قاری آمد یکے بہ ملکِ وراں   شد صاحبِ تاج و تخت و باغ و ایواں

او رفت و دیگرے بپرداخت ہمہ   ایں ہمہ رو وائے وائے بیاس و حرماں

ایضاً

میکن میکن ہر آنچہ شاید میکن   از دست و زباں ہر آنچہ آید میکن

قاری بے شرط نیست قولم بشنو   با نام تو ہر چہ نیک باید میکن

ایضاً

قاری چہ تواں کرد بدشمن میداں   دفعش چو توانی نکنی دیر دراں

در قوتِ دفعِ آں نیابی حالی   کن صبر کہ بیرد و بدست دستِ زماں

ایضاً

اے جور پسند شاہ اے تنگ بساں   دانم کہ عنانِ ما بتو داد جہاں

بازآ بازآ شنو ز قاری بازآ   ضحاک برفت و ماند لعنت برآں

ایضاً

ایں قامتِ راست ایں جمالِ دلجو   ایں پوشش نیک ایں طعامِ خوشبو

قاری لاریب وا ستانند یک یک مانند یکے چو ہست نامِ نیکو

ایضاً

داند آں کس کہ صاحبِ لرائے شدہ سمع و بصرش عطائے مولائے شدہ
بیند شنود خطائے قاری پوشد در دیدہ و گوش پردہ زیبائے شدہ

ایضاً

اے آنکہ نداشت قدِ پاکت سایہ قاری داند کہ ہست روشن آیہ
کانرا کردند بہرِ خلقِ کونین در روزِ ازل اصلِ اصولِ مایہ

ایضاً

یارب نفسے شرارہ بارش دردہ یارب جگرے بغم سپارش دردہ
خیزد قاری چو با غم از کنجِ لحد دستش در دستِ غمگسارش دردہ

ایضاً

پیرے کہ ہزار سال در پس کردہ جسمش کہ چو کوہ بود غم خس کردہ
قاری چہ عجب ہنوز او تشنہ زیست از آبِ حیات کیست کو بس کردہ

ایضاً

زاہد ز بدیہا کہ تبرا کردہ با خوبیِ خود مگر تولا کردہ
قاری او عفو را چہ داند کہ کند ناکردہ چو کردہ کردہ چون ناکردہ

ایضاً

سر را بسپرِ فلک اگر سود کسے تا عمر بجمعِ مال اگر بود کسے

قاری آنرا خبر بزودی برساں درسایۂ خویشتن نیاسود کسے

ایضاً

واوندو دیدہ ودو گوشت قاری کردند ترا زبانِ یکتا جاری
یعنی کہ دو بنگرو دو بشنو یک گوے تا نقصِ کمالِ تو نگردد طاری

ایضاً

گر عالمِ نیستی و ہستی باشی در واقفِ ہر بلند و پستی باشی
قاری بجز سے ترا نہ سنجد ادراک باشی ممتاز ار بہستی باشی

ایضاً

گلہا بینی کہ یاسمنہا بینی ہر رنگ کہ در صحنِ چمنہا بینی
با دیدۂ ژرف بیں چو بینی قاری در جملہ زیک رنگ رسنہا بینی

ایضاً

تا کے تا کے بسینہ سوزت تا کے خارِ غم و رنج دیدہ دوزت تا کے
قاری خوش باش در جہانِ گذران شبہاے تو باشند کہ زورت تا کے

ایضاً

قاری غم این فغان و شوت تا کے در نالۂ رنج و درد زورت تا کے
کن صبر کہ راحت ست ورنہ با جبر ووزو لبہاے تو نہ گورت تا کے

ایضاً

از یار بغیر ضعف نالی نکنی بر عقبۂ غیر جبہہ مالی نکنی

قاریؔ یارت عظیم ہست کریم — از غیر طلب خجستہ حالی نکنی

دوبیتی

طفل باشد کہ نوجواں آید — نوجواں تا بہ پیری افزاید
قاریؔ پیر را چہ ماند جز ایں — کہ بگور آید و بیاساید

ایضاً

بطفلاں چو طفل و بہ پیراں چو پیر — شوی با جواناں جوانی پذیر
ہمیں خوشدلی راست قاریؔ سبیل — دگرنہ طرف باش و عزلت گزیر

المقطعات

حرامش بود خلعتِ خسروی | که عاری ز حسنِ جهانبانی است
رعیت رمه همچو راعی است شاه | چو گرگی نماید ز ثعبانی است
فراوانیِ لشکر و ملک و مال | گر او راست باشد همه فانی است
بخلق از نکوئی چو نام آورست | چه زیبا چه پاینده سلطانی است
بقاری بگویند ابنای دهر | خروشیدنِ تو ز نادانی است

مگر نزد شان شاه را بر فقیر
بهر حال جابر ستم رانی است

دفع دشمن اگر توانی کن | که درا همال صد ضرر پیداست
ور ترا نیست قوتش قاری | در ستیزه میا که بس بیجاست
هان بامید باش و دل خوش دار | گر ترا بهرهٔ ز عقلِ رساست
داده است آنکه زور امروزش | هم دهد با تو آنکه در فرداست

وانگهے آنچه میتوانی کن
عکسِ آن زینهار ناید راست

اے غافل هست زمانه گزران ست | بکشاے دو دیده که پس و پیش همان ست
امروز سری را که عنان ست بدست | دانی که فروهشتهٔ دستِ دگران ست
فردا ستانند ز تو بهرِ دگر هم | کین شیوهٔ دیرینهٔ دورانِ زمان ست

باللہ چناں کوش کہ گویند پس از تو — از رفتن تو کارِ جہاں رو بزیان ست

قاری نہ صلہ از کسے جوید نہ زکس داد — اندرز نکو گوید و لیست بزبان ست

شاہے کہ رعایت برعیت ننماید — ایں گلہ و آں گرگِ ستمگر نہ شبان ست

آنکس کہ ترا راہ سوے جور نماید — میداں کہ لئیم ست و ترا دشمن جان ست

گنجِ تو کند آنکہ پُر از تنگ ستانی — مارے است کہ زہرش بتنِ ملک رسان ست

یکروز بود آنکہ برآید ز تظلم — آں شور کہ در پردۂ دلہای طپان ست

ہم نالہ و ہم آہ جلو ریز بآن شور — آیند سوے رب کہ نگہدارِ جہان ست

رب راست خصیصہ ستمدیدہ مددہا — با حملہ کہ آں سخت ترین ست و گران ست

دانی کہ زہرت چہ شود حکم عدالت — گر عقل بود داں کہ نہاں نیست عیان ست

ہر انچہ کہ با تست ز تو باز ستانند — شاں بر تو گمارد کہ ز شاں شور و فغان ست

تو زار شوی تا ہم تو ہموارہ بود خوار

کز بہر ستم پیشہ ہمیں رسم روان ست

نالۂ دل

بحضورِ اکرم صلعم بزبانِ جنگ یونان بہاپردی دیگراں با ترکاں

اے خاصۂ خاصانِ رسل وقتِ دعا ہست / بر امتت از ہر طرفے تیرِ بلا ہست

بیچارہ شدستیم ز تو چارہ خواہیم / یورشِ بسرِ ما ز اہالیِ جفا ہست

جاہائے مبارک کہ بخدمت آں بود / حیف ست کہ اینک بدر از قبضۂ ما ہست

بر ما ہمیں جرم کہ ما ایم مسلماں / دانند ستمگار کہ ہر ظلم روا ہست

در بستن و در کشتن و در کردنِ ویراں / بر ما ستمِ خصم چہ گوئیم چہا ہست

جد و جدِ شاں شدہ ایں نیز کہ زنہار / عالم نشناسد کہ ز ما آہ و بکا ہست

برعکس ترا شند خبر تا ہمہ دانند / ز اسلام و ز مسلم دلِ ایشاں بصفا ہست

حالانکہ بر آنند کہ اسلام نماند / کاں ہست خورد مذہبِ شاں ہیچو ہما ہست

یارانہ شمار است کہ با مہر بتابد / تا تابشِ مہر است شمار رخ بجفا ہست

ہے جہل ندانند کہ مفقودیِ اسلام / در خواستن از خام خیالِ جہلا ہست

اسلام بعالم ہمہ حال بماند / کیں ناسخ ادیانِ دگر ہست و بجا ہست

گر ایں رود از دہر بجائش کہ نشیند / ور ہند و گر را ز خدائے دوسرا ہست

ہاں ظلم بما ہر چہ توانند برانند / غم نیست کسے را چو تو ہستی و خدا ہست

خیزی بقیامت برہانیدنِ مایاں / برخیز کہ ہر سمت کنوں حشر بپا ہست

ور تو خواہ خدا را ز خدا است خود را / زاں ساں کہ جز از سلبِ پاک مرا ہست

گز تو چیرہ کاسہ و کفِ خاک چہا کرد — امّت ہمہ حال ز تو زلّہ رباہست

ایں وقت ہماں زور بدست و دلِ مادہ — کاں با تو ز حق از پئے ما روح فزاہست

ورنہ ز جہاں رخت بہ بندیم سبکسار — کافت بہ چپ و راست و در پیش و قفاہست

آگاہ خدا داند و تو دانی و اسلام — دانیم ہمہ کہ دوامِ است بقاہست

قاریِ دلِ خود را مشکن دار قوی دل

تا دم بہ تنِ ما بود امید و رجاہست

رحم بر بندگانِ حق آگاہ — کہ رعیت نوازِ شاں بودند

گر بپائے کسے خلیدے خار — دردمندش بدل بجاں بودند

گلہ ہائے رعیتِ خود را — چہ رعات و چہ مہرباں بودند

ہمہ ہا زیرِ سایۂ ایشاں — چہ خنک دل چہ شادماں بودند

حیف باشد کہ گرگ بہ نشیند — بر فرازیکہ آں شباں بودند

گلہ ہا ہمچناں بہ باد روند — شاد و آباد کاں چناں بودند

قاری اندر زبینک می گوید — ہمچو آنانکہ نکتہ داں بودند

افسری ہر کہ یابد از تقدیر

گو زید ہمچو نیکواں بودند

حسوداں شور بختانِ لئیم اند — کہ از سر سبز بختاں دل دو نیم اند

یکے از شور بختیہائے خود زار — دگر از رشکِ خوشوقتاں سقیم اند

نہ شاں راحت ز دل وا رہیدن — نہ صبر از دیگرے کز بس فہیم اند

دعا کن در حقِ شاں قاری از حق — کہ از تیمارِ شاں حیراں حکیم اند

مانی اگر چو نوح بعالم ہزار سال | آخر بقبضۂ ملک الموت جاں بود
ہاں نام نیک ہست بعالم اگر زتو | میری کجا کہ زندگیت جاودان بود
اندر زِ نیک قابلِ اہلِ قبول ہست | قاری بغیر قابلِ آں رائیگاں بود
با شاہ خویش گو کہ بباید بسوے ما | از جادۂ کہ پا زدہ راستان بود

تا سر نہیم بر سر پایش بصد خلوص
از حق زہر ما و پئے او اماں بود

چہ فرزنداں چہ دیگر وارثانت | ترا در گور کردہ باز مانند
چہارم یا سوم رسماً وشرماً | بساطِ فاتحہ در گسترانند
سپس رنج و غمِ تو از دلِ خویش | بحکمِ خوشدلی زودی برانند
روی از یاد ہم در چند روزے | کہ ایشاں سوے دیگر رہ روانند
سوے گورت گزر باشد چو ناگاہ | روا روخشک الحمدے بخوانند
ترا امید کز مالِ تو بہرت | بگرسنگان طعامے در رسانند
ز کہنہ جامۂ تو از پئے تو | غریباں راز عریانی رہانند
مدار امید و خود از بہر خود کن | پس از تو وارثانت کے توانند

ز قاری گوش باید کردن ایں پند
کسانے را کہ سر سبز زمانند

گفتۂ نیک ہم زبد نفساں | قاریا کم قبول کس آید
کردۂ نیک مردِ دوختہ لب | پئے اصلاحِ حال بس آید

قاری ز دوستانِ زمانه بهوش باش — تا با تو مار مهره ز نقدست یار اند
دستت تهی از آں چو خیال آورند شاں — بینی که مار اند و چه مار زهر دار اند

عروسِ جهاں را چه داماد ہست ایں — که هر روز داماد گیرد گذارد
یکے را بود در بر امروز خوش خوش — دگر را بفردا تنِ خود سپارد
همیں رسم رسمی آن است دیریں — نه الفت بآں نے بایں هیچ دارد
چو پرسند ازاں چیست ایں شیوهٔ تو — بگوید بنامرد جاں چوں فشارد
اگر عشوه و غمزه با مردِ کامل — کند کایں بآں یک نظر برگمارد
ولیک ایں غلط هم نگاهے بسویش — نیارد، نیارد، نیارد نیارد

شنو دا اتفاقش کجا سوے قاری
که آنرا ز نامرد هم کم شمارد

نقش و نگارِ دهر بر آبے کشیده گیر — رنگِ خوشِ جهاں بهوائے پریده گیر
چوں دامنِ حیات بدستِ فناست بند — آنرا بناگزیر پئے ایں رمیده گیر
اندازهٔ نفس که ترا در کشاکش است — نخلِ حیاتِ خود ز سر و بن بریده گیر
ویں تارِ هر نفس چو مگس جان نزار را — از عنکبوتِ موت بهر دم تنیده گیر
بر رفتنِ کساں چه ترا شور و ماتم است — خود را تو نیز در پئے آنها دویده گیر
از دستِ برد جورِ اجل در گو فنا — طفل و جوان و پیر همه را خریده گیر
آنرا که نجر ز حیات گذشتنی — بگذشته بے حساب بسے سود دیده گیر
و آنرا که نقدِ عمر کنوں ہست باخته — خمیازه اش بروزِ پسیں در چشیده گیر

هر آنچه هست بلبل و گل اندرین چمن — آخر ز خاکِ آنهمه خارے دمیده گیر

قاری تو این لآلیِ پندِ گراں بها
یابی اگر بجاں همه ارزاں خریده گیر

غرّه مشو بدولت و مال و منال و ملک — کاں نیست زاں تو بود از آن روزگار
چندے ترا بطورِ امانت سپرده اند — باهوش باش و حقِ امانت نگاهدار
دانی که چیست حقِ امانت بملک و مال — دلجوئیِ رعیت و تیمارِ سوگوار
لابد بود که واستانند امانتش — حیف است اگر باهلِ خیانت شوی شمار

اے سبز بخت گوشِ نصیحت نیوش نه
بر گفتِ نیک قاریِ حق گوے و حق گزار

چه هرزه درا۔ در سخن او فتد — خموش باش قاری مگو زینهار
صفیرِ خوش آهنگِ طوطی چه سود — بلند آمده چوں نهیقِ حمار

ز هول است در گرد بادِ درخت
نشانه زدن بر امیدِ شکار

چه کاؤس و خسرو چه افراسیاب — چه دارا چه اسکندرِ نامدار
چه سام و نریماں چه رستم چه گیو — چه سهراب و گستهم و اسفندیار
ز ایشاں کسے را نشانے نماند — برآورده دوراں ز هر کس دمار
تو اندر شمارِ چه هستی که سر — برافرازی از کبر همچو گلِ خار
دراندازد ت دهر زیرِ زمیں — شوی پایمالِ همه خوار و زار
نصیبے چو از ملک و مال آمدت — مشو همچو شاهاں بغفلت شعار

ترا یا کسے را نباشد که مرگ ‏ ‏ چو آید دمے هم دهد زینهار
همیدان نه ملکت بماند نه تو ‏ ‏ شود آنچه پیشت شد از روزگار
پس جز دو صورت نماند بتو ‏ ‏ به تحسین بود یا به نفرین شمار
خدا را چنان کوش و آنگونه باش ‏ ‏ که نامت بود در جهان یادگار
بنامِ تو تحسین ز هر سو بود ‏ ‏ دعا هم ز حق تا شوی رستگار
چو قاری ز تحسین بجوئی مثال ‏ ‏ به نوشیروان یک نظر برگمار

ز نفرین مثالے اگر بایدت
نگه کن بضحاک چون هست خوار

بود حیف صد حیف بر جانِ ما ‏ ‏ که سلطانِ ما راست اینک غرور
بمن گفت آیم اگر سوے او ‏ ‏ کند لطف و احسان بجا لم ضرور
برش چون رسیدم نه پرسد ز من ‏ ‏ بر آن طره این هم که آمد نفور
مگر نفس امّاره اش رخنه زد ‏ ‏ که خناس گردد ز حق صدور
نظامی صفت قاری از حق دعا ‏ ‏ بکن چون شدی زین بلا ناصبور

بلائے که باشم در آن ناصبور
ز من دور دار اے ز بیداد دور

میکنی جمع و می نهی گنجے ‏ ‏ می کشی رنجها برائے دگر
نے تو مانی نه گنجِ تو ماند ‏ ‏ لاجرم هر دو راست جای دگر

گر ترا بهره از خرد قاری است
خورد و بخشا مسنج رائے دگر

اے کہ ہستی صاحبِ فضل و کمال   گر نداری سیم و زر غمہا مکش
نو عروسِ ماہ پیکر دلنواز   ہست بے زیور ہم او دلدار خوش

نا سزا را قاری اموال و حشم
فی المثل میداں کہ برایں ریش فش

رخت آرا رخت آرا قاریا   شد بلند از کارواں بانگِ رحیل
شب گزشت و صبحِ رحلت بردمید   دور منزل زاد میداری قلیل
رہزناں ہر ہر قدم اندر کمیں   بے سپر با لشکرانِ جلیل

تا شنیدستی کہ دانا گفتہ اند
در گزیں اول رفیق انگہ سبیل

دریں محنت سرائے قاری نزار   مدہ بر آشنائی کسے جاں
ریائی یا فدائی زیں دو صورت   بروں بیرت کجا آیند یاراں

ز اول جانِ صافی در عذاب ہست
ز ثانی قہر باشد بر تو ہجراں

بہ گفتگوئے ہرزہ چہ قاری نگہ کنی   باشد چو پائے لنگ قیام و قعودِ آں
یا ہمچو جامہ کہ در و صد ہزار رنگ   و ز تارِ عنکبوت بود تار و پودِ آں

حیفے بود بہرزہ درا کاں سخن نمود
اندر جہانِ فہم چہ نام و نمودِ آں

اے کہ بر بیہودہ زنے رحم نداری ہشدار   کہ دلِ سوختہ اش تا نکشد نالہ و آہ
آں خدنگ است کہ آید بہ نشانہ زودی   روز روشن شود الحال بچشم تو سیاہ

حیف انداختہ اش دستِ فلک درچہِ غم — قاری انداز رسن۔ گیرو بروں کش از چاہ

تا چو تو بگزری وہم بگزاری بیوہ
دیگراں ہم نہ پسندند بیش حالِ تباہ

ہزار و صد و سیزدہ سال رستم — بعالم بماند و چہا کار کردہ
بد پو سفید و بگردانِ چیرہ — بفوجِ مخالف چہ یلغار کردہ
نہ ترسیدہ از کس نہ پس پا شد از کس — یکے را دو کردہ دو را چار کردہ
چو تیر از کمانِ قضا سویش آمد — تنغادش بچاہِ دغا زار کردہ
زرہ شد سپر از پئے او نہ جوشن — ہمہ را شکست و چپاں خوار کردہ
ز مغرور بر خویش نازان و سرکش — قضا گرچہ تا ایں زماں عار کردہ

بدو کن خبر قاری۔ آید بباید
چو مامورش آں ذاتِ جبار کردہ

چو کارت دہند آنچناں کردہ باش — کہ در عزلتت بد نگوید کسے

نکوئی بہر حال قاری بہ است
کہ بے وجہ غیبت بجوید کسے

خود رفتن زمانہ ہرچند ہر زماں — با بہرہ مندِ دولتِ بیدار بخوردی
لابد زند دست بحالت چنانکہ تو — در آمدی و دست بحالِ دگر زدی

قاری اگر خوری و خورانی با اہلِ آں
نیکی دریں بدان و بخشش بدال بدی

اے آنکہ نازداری بر حسنِ صورتِ خود — معنی چو نیست در تو بد از دو اب ہستی

یا ہمچو نقشِ دیوار از رنگ و روغنِ خویش — حیرت فزائے چشمِ ہر شیخ و شابِ ہستی
یا آب آدمیت شد سوختہ بگردت — واندر رود و دیدۂ ما شکلِ سرابِ ہستی

ہاں آبروئے معنی در گوہرت چو قاری است
از بہرِ گوششِ عالم دُرِّ خوشابِ ہستی

حفاظت بچگاں را بالیقیں بخشد توانائی — دہد حقِ اولیائے بچہ را توفیقِ شنوائی
بداں اے آنکہ حق داداست در آغوشِ تو بچہ — حفاظت بہرِ او واجب بود با حزم و دانائی
حفاظت را دو قسم آمد یکے روحی دگر جسمی — ایں از بہرِ او ہستی خیانت ہست رسوائی
خیانت اندریں باب آنچہ باشد با تو میگویم — چو گوشے حق نیوشے آوری و گوشِ فرمائی
نداری در صیانت جسمِ او از گرمی و سردی — اگر رنجور شد سازی مداوایش نخود رائی
شود فرصت چو بیمارش ناری نزدِ حاذق — ہم آنکہ کجروی ورزی بہ بہمان و فلان آئی
ز قسمت بہ اگر او شد کنی برائے خود نارے — وگر شد نو عدیگر بر قضا یک جرم افزائی
چو گردد در خورِ تعلیم و تربیت نسازی حیف — وگر چند او شود در کوچۂ ناپاک ہرجائی
گذاری ہملش بیکار سازی زندگیش را — ز تعلیم و ز تربیت دلِ او را نہ آرائی
چہ مایہ ایں خیانت در امانت ہست ای غافل — چہ گوئی وجہ عذر آری چو پرسد از تو دارائی
امانت دار را واجب کہ حالِ خویش آراید — کہ بچہ خود کند با صورتش ہرگونہ ہمتائی
چو راہِ راست باشد در نگاہش کے شود کج راہ — پس تعلیم و تربیت دہد صد درجہ بینائی
نباید نزدِ او رنجوریِ جسمی و ہم روحی — بہر میدانِ صعب آید از و نیرو سے برنائی
نباشد ہیچ حاجت کان و ہد زحمت بجانِ او — ہمہ نعمائے عالم بہر او آید بہ یکتائی
دعا کن قاری از بہرِ یتیم بیکس و مسکیں — کہ رب العالمیں بخشش فرستد یا و شیدائی

حفاظت سے مراد بچہ کو ہر طرح کی بیماری سے بچانا ہے

ترکیب بند در زار نالی از اسلام خود

یاد اے اسلام با ہم آشنا بودیم ما
ہم صفیر و ہم خیال و ہم نوا بودیم ما

نے ز ما شکوہ ترا و نے ز تو ما را گلہ
پاک و صاف از ہر جہت در ہر ادا بودیم ما

جز نظر ما را نبودے جز ترا بر ما کرم
در خیالِ دیگرے ایجاں کجا بودیم ما

تو بما مشغول می بودی بصد ناز و ادا
با ہزاراں جاں دہی محو لقا بودیم ما

نے نے از ایں ہر چہ گفتم آمدہ پیدا دوئی
کے بآنے ہم گہے از ہم جدا بودیم ما

حیف صد حیف است کاینک تو جدا و ما جدا
بخت را سازم گلہ یا شکوۂ جورِ سما

رخ ز ما پوشیدی و گشتی ز ما از جاں نفور
رد کنیم از سوے تو آواز خیزد دور دور

نے بہے ما را لبوبیت نے خیالِ ما ترا
رنج و غم اندر دلِ ما شد مکیں جاے سرور

نیک میدانیم کایں از شامتِ اعمال ماست
تو ہماں ہستی و از ما ہست سر تا سر قصور

قحبۂ دنیا چو بازاری زناں دل را فریفت
تا شدیم اینچنیں بے راہ رو و ہم بے شعور

پردہ ہا بر چشم ما افتاد و نابینا شدیم
چارہ اینک از تو میخواہیم اے رب غفور

کارساز از برائے رحمۃ للعالمین
کوری ما دور فرما باز بنما راہِ دیں

ورنہ از ما ایں جہاں را نام باشد نے نشاں
جاے ما جز قعرِ گمنامی نباشد در جہاں

گرچه از محرومی ما هیچ نقصانی تو نیست   آنی انچه بودهٔ مافی همان سان بیگمان
ذاتِ تو آمد قدیم و هم صفاتِ تو قدیم   هر که فانی هست باشد یا نباشد چیست آن
ملکت دایم بود هم سطوتت قایم بود   صد هزاران نقشها گر محو سازد آسمان
لیک وعده کردهٔ و وعدهٔ تو هست است   کامت محبوب تو یابد ز تو امن و امان

وقت آن این است جوشد از بحور رحمت
پاک گردد چاهِ دل تا زچنین معصیت

در دلِ ما جوشِ اسلام آنچنان گردد که بود   مال و جان فرزند و زن یا دل نپندارد بجود
نے بجز از دین زکس ما را بود باکے نه بیم   نے جز او از کس بجوئیم التفات و حرم و جود
سود و نقصانش امید و بیم را مرکز بود   تا بد از دنیا خیالے نے ز نقصانے ز سود
ار بود تنگ دو ز ما سوتش بود هر زمان   سوے دیگر رخ نباشد یا قیام و یا قعود
رنگِ عالم گردد از ما همچو نقشِ دلیں   هر سرے آید فرود اندر رکوع اندر سجود

چار دانگ دهر پر گردد ز طبل و کوسِ ما
سرورانِ دهر خیزند از پے پا بوسِ ما

حکمت و آئینِ ما بند و جهان سرتا بسر   از کتاب و از حدیث و از منقولاتِ سِیَر
عجب و بخل و بد سرے و اندر دلے ناید گہے   از تواضع وز صفاے دل شود شانے دگر
نے کہاں را دست خیزد بر مہاں از بد دعا   نے مہاں را بر کہاں جوشے ز نفرت یا حذر
کهتر و مهتر بوند احباب باهم آنچنان   تیر سے آید گر سوے یک دیگرے گردد سپر
جز بحکمِ حق سلوکِ ما نباید با کسے   دوست و دشمن را نه بیجا نفع از ما یا ضرر
گر بود فضل از تو بر ما آنچه گفتم آں بود   ورنه قادر کی نیست کاو این چه کم احسان بود

باز دل خواہد شفیع آریم پیشت اے کریم | سید خود راکہ آمد صاحبِ خلقِ عظیم
تا مدو تا ید چو او از بہرِ اصلاحِ جہاں | نا شدہ از روزِ اول ہیچ او دانا حکیم
جہل عالمگیر بودہ بود بہرِ شور و شر | آمد او تعلیمِ حکمت داد شد عالم سلیم
دادہ بود ویش چہ نسخہ کال بے ہر رنج و درد | بود در ہر رنج و غمہا ہم فراجِ ہر سقیم
حیف آں نسخہ ز دستِ ما دبو ر سہو برد | شد ز ضربِ طعنِ سفلہ کاں قلوبِ ما دو نیم

از طفیلِ آں شفیعے آں حکیمے آں شفیق
وہ بیا داں نسخہ مارا باز اے نعم الرفیق

تا ازاں سازیم چارہ بخشد آں مارا شفا | چاق گردیم و شود بر طرف ہر رنج و عنا
یک جہانے چوں کسیں باشد حریفِ ما چہ باک | از شعاعِ تیز مہرِ قلب ما گردد ہبا
نے ہراسے در دلِ ما آید از تیر و تفنگ | نے بود پروا ز انبوہِ جویانِ وغا
ریزد ار از چرخ یا خیزد بلاہا از زمیں | نامِ حق گیریم و گردانیم پس پا بر ہوا
گر ز روئے حق کسے آید سپر دل بر قدم | ور خلافِ حق بود خاکش بدہن دیدہ ہا

خود چو پرسی من بجیب المضطر از ما اے مجیب
از تو کشفِ سوچرا جوید نہ قاری غریب

ترکیب بند بطرز واسوخت

گفتم صبا اگر گزری سوئے کوئے یار | اول بپاش سر بنہ از روئے انکسار
باز ایستادہ از منِ مہجور شو نثار | آنگاہ گو گدائے شہِ ناز ستش با قتدار
قاری کہ بندہ ہست بہ تیغِ عظیم ہست | از روئے ہر آنچہ گویم ازاں ہم سقیم ہست

از فرطِ انبساط که گل بود بیش ازیں　　غم آنچناں فشرد که گردید یاسمیں
در غم رسانیش ز فلک حیست تر ز من　　رنج و غم و الم بپیش ہموار در کمیں

نے زندگی بسر شود ش نے ز غم فراغ
از سوزشِ درون شده اش سینه داغ داغ

خوش لہجہ بلبلے ز گلستانِ خرمی　　بود ست وقفِ نغمهٔ او گوشِ گازری
ایدوں نماند در تنش از خونِ دل نمی　　بدتر ز خار خوار شمارندش آدمی

از شش جہت خزانِ قضا سوئے او بتاخت
دانم که جانِ زار بلب آمده بباخت

بر وے نگاه بود ترا از کرم مدام　　میداشتی روانش بر خویشتن مقام
اے وائے چوں بدر شده از زهرهٔ غلام　　بیزار میشوی شنوی از کسش چو نام

در رسمِ بنده پروری ایں شیوه کے رواست
عفو از تو جوید ار پسرش تہمت خطاست

گفتا صبا که اے ز غم و رنج ناتواں　　گیرم که از ہجومِ الم آمدی بجاں
نے تاب دم کشیدن و نے طاقتِ فغاں　　مفرست قاصدے بجنابش که دلستاں

نازک دماغ ہست و ز بس بے نیاز ہست
امیدوار باش که خوجہ کارساز ہست

از گفته اش تپاکِ درونِ وے راه شد　　صبر و سکون رفیقِ دلم چند گاه شد
چوں سے ماه روز و سے سال ماه شد　　بازم بلب فغان و بدل شورِ آه شد
کے خواجه زودترم خبرم گیر از کرم　　ورنه دمے نماند که امید آنطرف برم

دانم که جز درِ تو دری نیست در جهان   یابی دگر چگونه نمائی دگر چنان
هان مالکی بخوان بدرت یا ز در بران   از اختیارِ بنده برون است این هم آن
خود را بدستِ لطفِ تو دادم توان بکن
آقا کند هر آنچه که با بنده کُن

مرثیه

از جان دوست تر عزیز مولوی محمد عمر سروری که در ماه ذیقعده سنه ۱۳۴۴ھ وصالش گردید

ای محمد عمر کجا رفتی   بی محمد علی چسان رفتی
بسته بودیم عهدِ یکجائی   از چه بگذاشته مرا رفتی
چه ترا اوفتاد افتاده   سر زدی و برهنه پا رفتی
حالتِ ما نظر نکردی حیف   چشم بر دوخته زما رفتی
خبر خیرت از که جویم هاے
چون ندانم کجا گرفتی جاے
بود از تو مرا جهان روشن   داشتم از تو چشم جان روشن
گه گهے جلوہا چو یافتمے   دل و جانم شدی ازان روشن
اینک از شعلہاے رنج و محن   شد زمینم هم آسمان روشن
یک تو بودی که تاب گوهر تو   داشته بود دودمان روشن
تیرگیها ز رفتنت پیداست   کوه غمها فتاده بر سرِ ماست

اے بانسا ئیست کہ بودی طاق وا شتی خوشدلی و نیک مذاق
باکہ دل بندم از کہ جویم رہا چو تو کس نیست در جہان وفاق
خوش گزشتی ازیں سرائے محن در دلِ ما سپردہ داغِ فراق
شرحِ غم چوں کنم کہ نتوانم وا دفش در نوردِ صد اوراق
اینچنیں خفتنت نمی بایست
دلِ ما سفتنت نمی بایست

نیست یارا لصبر تا مانم نے زجا نیست خبر کہ تا رانم
روز و شب از سنانِ رنجِ فراق دمبدم خوں زدیدہ افشانم
ایں فشارِ غم و الم تا کے دیدہ باید کہ میبرد جانم
غرقِ دریائے فکرتم کہ کنوں تا چہ سازم کمال حیرانم
خود خبر گیریم ز لطف اگر
ہاں ز قعرِ الم برآرم سر

بے شکے بر امیدِ مالکِ دیں رہ سپردی بسوئے خلدِ بریں
بر فرازش نبود چوں راہے راہ بر داشتی بزیر زمیں
بالیقیں یافتی ز مقصد کام عیش و راحت شدہ ترا بالیں
و ز پئے ما کہ ماندہ ایم بہجر خاست از ہر طرف بجانِ حزیں
آتشِ فرقت سراپا سوز
تیرِ ہجراں بہ نوکِ غم دلدوز

من چہ گویم کہ رفتے خود بہ لے دور از دور ساختی چوں جاے

نے ترا رخ کہ سوئے ما آئی | نے مرا تاب تا کشایم پائے
کاش اینک تو عیاں گشتے | تا چہا خستہ ام بہجرت و لے
با صد امید ہائے بہروزی | با تو میگویم اے بہشت آرائے

کن ز مالک شفاعتم کہ روم
در بہر تو بری ز فکر شوم

از برائے خدا مرا اے جاں | زود خواہ از عنایت رحماں
تا بہ بزم تو در رسم از سر | در شکستہ زپا سیر ہجراں
یا ہم آنجا بسر بریم بہ لطف | دور انداختہ غم دوراں
ورنہ ایں رنج و دردِ ہجراں را | نیست جز وصل در جہاں درماں

سالِ وصلت بہجری انگیزم
خون ز چشم کبود ہمی ریزم

۱۳۴۴ھ

مثنوی

در انتباہِ سلطان

اگر شاہ خسپد بآرام و ناز | شود بر رعایا شبِ غم دراز
چو داوند فرصت ز فرماں وہی | مکن دل ز دردِ ضعیفاں تہی
بہیچ اے زبردست بازیردست | کہ بالائے دستِ تو ہم دست ہست
ترا زور مندی اگر دادہ اند | پئے دیگراں نیز بنہادہ اند
حذر کن ز جور و جفا پیشگی | بدانجا می آرد بد اندیشگی
زمانہ بہر حال خواہد گزشت | گہے بر کسے نایدش بازگشت
رہے رو کہ ہموار و ہم راست ست | کہ در کجروی فتنہ برخاست ست
ترا لطفِ حق ساخت چوں تاجدار | زقاریؔ حق گوے ایں یاد دار
زہے آنکہ سوزد دلش بہر خلق | نہ تنہا رود لقمہ اش زیرِ حلق

خنک آنکہ نامِ نکو پرورد
تباہ آنکہ ماند ازو نامِ بد

دیگرے در نکوئی با نااہلاں

نااہل راحقے بہ نکوئی اگرچہ نیست | نیکی باو ہم ست ترا سازگار نیست
گر بینہ بجوئی زقاریؔ بگوش نہ | جو بد چو دیگرے ز تو آنرا بگوش دہ

سگ را اگر کلوخ زنی خصم جان شود — ور استخوان دهیش پی تو بجان دود

سگ چیست شیر اگر زتو مالد زبان بپاں — باشند نثار بر قدمت

بر شیر و سگ چه حصر که فولاد تیز و گرم

زر بر سرش اگر نہی بے شکے ہست نرم

دیگر۔ در نکوہش عالمان بے عمل

عالم که بے عمل بود او حق شناس نیست — دین راستون مگوش که محکم اساس نیست

نیکو شنیدی که داغ رخ شان ملت است — از گوهرش زغیب بما طعن ذلت است

گو گفته هست عالم اگر قوم را چنین — آن قوم را چه حق که سرافرازد از زمین

قاری زجاہلان بود بہر ما ضرر — چندان کز عالمان نکوهیده سیر

اے کارساز ساز حسن طور عالماں

تا طعنه بما نزند غور ظالماں

دیگر۔ در حالات جنگ یونان بامردی اتحادیان باترکان و فتح ترکان

داد مردی دادن مصطفی کمال پاشا۔ تاریخی بامش هست

(مثنوی فراغ کمال)

سمت ۱۹۷۸

جهاز ور هندی مکن بر کماں — که بر یک نمط می نماند جهاں

یکے کو ترا زور داده کنوں — پے زیر دستان همون ست همول

پسندش نباشد جفاے کسے به نزدش بود کوه کم از خسے
چو بر دارد از ره گزر دود را خورد پشه مغز نمرود را
چو در لشکر دشمن آرد رحیل به مرغان کشد فیل و اصحاب فیل
به کبر آنکه گردن فرازد به دهر خورد از قضا سیلی جبر و قهر
نه کس را بود حق که گیرد به زور ز عاجز پذیرد دعاها و شور
از و ناتوان را توانا بود به بیچارگان زور اما نها بود
چو باور نباشد گشادید ها بنا مید بخشید امید ها
به هر طرف بود آوازها نمانده به ترکان کنون سازها
گسست بست هر تار آنها زبن به بهبودی شان خیالے مکن
ز یکسو تکبر ز یکسو دعا رسیدند در حضرت کبریا
تکبر شده رد دعا شد قبول که حق عاجزان را ندارد ملول
ز حیرت جهانے است مبهوت بین که بر آسمان چیره گشته زمین
زهے مصطفٰے را سمی مصطفا کمال از خدا یافت الحق بجا
به نیروے حق بازوان را گشاد به هر هر نمط داد مردی بداد
ز یونان برآورد یکسر دمار معینش بفنجوار یش گشت خوار
معین را همه صاحبان داد داد بریدند سر رشتهٔ اتحاد
زیاری اور شے بر تافتند که احرار را سوے حق یافتند
معین و معان هر دو حیران شدند که ترکان بیار شیران شدند
تهرس و سمرنا و انگوره را نمودند از ظلم دشمن رها

گرفتند در قبضهٔ دستِ خویش | سپس عزم دارند ہر گونہ پیش
معان داعیہ کردہ بود از نخست | کہ قسطنطنیہ شدہ زار و سست
معینش چو او را مدد در دہد | معان سوے قسطنطنیہ جہد
درین ہر دو بودند سازش کناں | کہ لشکر کشیدند ترکاں بر آں
بقسطنطنیہ رسیدند شاد | بایشاں وطن شاد و آباد باد
معین و معان است خسراں نصیب | کہ نصرٌ من اللہ و فتحٌ قریب
ز لایڈ ز کرزن ہمہ صبح و شام | بہ ترکانِ احرار بود اتہام
کہ جور و ستم بر مسیحی ز شاں | ہمہ جا بہر حال باشد رواں
مگر راستبازانِ خود قومِ شاں | نمودند تکذیبِ ایشاں ازاں
کہ ترکاں بقومِ مسیحی ستم | نکردند گاہے، زیادہ نہ کم
مسیحی چو قابو گہے یافتند | بہ ترکاں بروتِ ستم تافتند
فجاء الحق و زہق باطل شدہ | غلط از جہاں محو و زائل شدہ
بہ لایڈ وزارت نماندہ بجا | شدہ قولِ کرزن سراسر ہبا
خدایا بحقِ نبی الورےٰ ق | شہِ ہر دو کون احمدِ مصطفےٰ
باسلامیاں زورِ ایماں بدہ | براعداے دیں بارِ خسراں بنہ
رساں حق بحقدار از فضلِ خویش | بود فضل بر فضل سازی چو بیش
بہجری بود فتح را سال ایں | کہ برآسماں گشتہ ۱۳۴۰ھ طعنِ زمیں

مسیحی بود سالِ آں اے فہیم
ز ہورست مغلوبِ پیلِ بحیم
۱۹۲۲ء

دیگرے در مدح سخن

سخن را سرودن خدا را ثناست — کہ او پیشکار امور خدا ست
بود نعت ہم از ثنایش پدید — کہ حضرت خود اورا بدل برگزید
ز وصفش بود منقبت ہم عیاں — کہ اصحاب فی الشان گرفتہ بجاں
ندانم سخن را چہ پایہ بود — نہ افلاک اورا چو سایہ بود
سخن قلزم و قطرہ اش ہر دو کون — سخن از سخن آفریں یافت عون
گراں تا گراں از سخن غلغل ست — شنو کن سخن ہست و از وے کل ست
سخن گر نبودے نبودے جہاں — سخن کرد پیدا زمین و زماں
سخن انبیا اولیا را نمود — عدم از سخن یافت نور وجود
سخن آدمی را شرف دادہ است — کہ بر دیگراں سکہ بنہادہ است
محمد بدو افصح عالم ست — بگویم ثنا ہر چہ او را کم ست
شدہ موسیٰ از وے کلیم اللہ — ازو بندہ را تا خدا ہست راہ
ازو سرفرازی بسحباں رسید — دوندہ پیش پیش سحباں رسید
لطیف عنصر او در تن عنصری — روان شریف از پے عسجدی
ازو فرخی فرخ آمد بدہر — بہ فردوسی از وے چہ پایہ بہر
نظامی بداں صاحب آوازہا — بر شے کلامش ہمیں غازہا
بہ خاقانی از وے چہ سلطانی است — کہ خاقان ملک سخندانی است
ز لمعان او انوری نوریاب — ظہیر ظہیر ست در فاریاب

به خیام از فضل داده خیام / ثنائی بد و از ثناست شاد کام
از و مولوی معنوی نام یافت / ز خلاق در خلق اکرام یافت
به سعدی حلاوت خدا ساز داد / به حافظ چه گویم چها ساز داد
به خسرو از و خسروی در کلام / به جامی ز صافی عطا کرد جام
به فیضی از و فیضها در رسید / به عرفی از و شهرتے بر مزید
بخواهنده لطفش بود بے نکیر / نظیری ز الطافِ او بے نظیر
به طالب عطا ساخت حسنِ کلام / کلیم ابو طالب از وے بکام
به صائب صواب کلام از وے است / غنی را غنائے دوام از وے است
ظهورِ ظهوری خدا داد از و / غلام علی گشت آزاد از و
به بیدل اگر بیدلی داده است / به غالب چها مقبلی داده است
حزین را از و شد غلط رنجها / ز جودش خوش اندوده گنجها
به احسن که اوستادِ من بود او / خدا داد فطنت برافزود او
به حاذق عطا کرد حذقِ سخن / که حسان شد از نعتِ شاهِ زمن
به قاآنی از وے وفورِ تمیز / عزیز جهان شد ز لطفش عزیز
گرامی دکن را گرامی کنون / خدایش ز آفات دارد مصون
سخن را سرایم اگر تا ابد / نیارم که یک گویم او را ز صد
سخن را سرودم سخن سنج را / چگونه نگویم مدیح و ثنا
که تلمیذِ رحمان سخنور بود / او اوانِ سبحان سخنور بود
سخن حکمت است و سخنور حکیم / سخن سنج را هست شانِ عظیم

چو قاری دعا گوے شانی طلب | بالیشاں ز انعام و الطافِ رب
سخن سنجیِ دلکش و دلربا | ق ولت را اگر ہست ایں مدعا

پس ختم کن بر دعا ایں کلام
ز حق باد بر روحِ ایشان سلام

دیگر مثنوی ناتمام

علت ناتمام ماندن مثنوی این ست کہ آغازِ آں از اصرار حکیم سید محمد ایوب موہانی کردہ شد و موصوف الیہ واقعات وادن را وعدہ کردہ بودند افسوس کہ خود شاں رحلت فرمودند نہ واقعات میسر آمد نہ مثنوی تمام شد

اے آنکہ توئی انیسِ جانہا | نامت تاجِ سرِ زبانہا
بر مملکتِ قلوب شاہی | بہرِ ولدادگان پناہی
بنیادِ وجود چوں نہادی | جاں راجانے ز خویش دادی
نقشِ ہمہ پیکراں نمودی | رنگِ دلِ رفتگاں ربودی
رویت در زلفِ شب اگر نیست | بیدار ہمانے دیدہ ور کیست
از روے سحر نہ چو پیدا | سوے کہ شدہ است چشمہا وا
سروِ قدِ لعبتانِ بے باک | میلِ رہ تست بہرِ چالاک
از عینکِ خالِ مہ جبیناں | سویت نگرند دور بیناں

در شوقِ تو غنچہ چاک داماں ، دریادِ تو عندلیب نالاں

پروانہ بسوخت بر سرِ جمع ، تا شعلۂ تو نیافت در شمع

ایں خیمۂ اطلسیں ستادہ ۵ ایں فرش زمردیں فتادہ

ایں شمعِ کواکبِ فروزاں ۲ گلدستۂ تحیات وبےجاں

ایں ساغرِ ماہ وجامِ خورشید ۳ در گردشِ دورہاے جاوید

بہرِ دلبستگیِ ہشیار ، ۴ از روزِ الست مست وسرشار

بزمے ترتیب دادہ ہاں ، او جز تو نہ بیند ایں شنے آں

روے ہمہ کس بجانب تست ، تخم تو بہر زمینِ دل رست

آب ست بشورہا ز شورت ، آتش افروختہ بنورت

در کوے تو خاک سر نہادہ ، خود را بر باد باد دادہ ،

اے خامہ ز گاہ نیستی بیش ، در وادیِ آتشیں مرو پیش

پایاں ایں راہ را شدہ گم ، فرسودہ کمیتِ عقل را سم

ایں عقدہ خرد کشود نتواں ، قطرہ دریا پیمود نتواں ،

ذرہ صد رشتہ گرچہ تابد ، کنہ خرشید کے بیابد

اللہ اللہ شانِ والاش ، یک قطرہ جہاں ز بحرِ ایماش

ناکردہ عمل بعلمش اندر ، بدکردۂ ما بحلمش اندر

ناگفتہ سخن جز او کہ داند ، در خامہ حروف ولفظ خواند

در پردۂ جلوہا نشستہ ، برخویش درِ خیال بستہ

نرگس ہمہ چشم گشتہ سویش ، گل گوش شدہ بگفتگویش

سوسن همه‌تن زبانِ ذکرست	سنبل درپیچ و خمِ فکرست
اما ذوالتش زده هم وادراک	بیرون وگواه ما عرفناک
لختے بدعا دلِ حزیں کوش	دریائے عطائے اوست در جوش

مناجات

اے مرہمِ زخم سینہ ریشاں	وے چارۂ رنجِ دردکیشاں
دل دہ کہ ز نار زو گریزد	پائے کہ ز کوئے تو نہ خیزد
چشمم رشکِ وجیحے خوں ساز	در سینہ بدہ ز سوز ہا ساز
اشکم چو شراب ناب گرداں	دل تا جگرم کباب گرداں
در پہلوے جاں سپوز خنجر	نہ بر سرِ دل ز تیغ افسر
افسانہ شود ز شیونم غم	دیوانہ شود جنوں چو نالم
بخشیدہ گوے سر چو مارا	چوگانش عطا بکن ز سودا
بر مرکبِ عشق کن سوارم	تا وادیِ عقل پس گزارم
زاغِ دلِ من کمندم افگن	بندِ دوئیم بتمام بشکن
بے خود بخودم نمائے راہے	نایم ز برت بخویش گاہے
از تیغِ تو دلفگار باشم	در دیدۂ خلق خوار باشم
در ہر کہ دریں فضائے بینم	جز تو نہ بدل دگر گزینم
بشکن در دیدہ نوکِ صد خار	گر غیرِ ترا بخود دہد بار
از بادۂ عشق مستیم دہ	در نیستیم تو ہستیم دہ

بر دوختہ ام نظر برحمت — جامے بمن از مئے محبت

تا جوششِ دل کمال یابد — روئے سخنم جمال یابد

ہر حرف کہ چہرہ برکشاید — از راہِ دو دیدہ دل رباید

چندانکہ بود کلام شیریں — حظے بخشد بہ قلبِ غمگیں

دربارگہت شفیع آرم — کارِ خود را بدو سپارم

نعت سرورِ کائنات

سلطانِ جہاں جنابِ احمدؐ — سردارِ جہانیاں محمدؐ

مکی مدنی و شاہِ کونین — اورنگ نشینِ قاب قوسین

از باغِ وجود اولین گل — مختارِ خدا و سیدِ کل

یکتا گہرے ز بحرِ تخلیق — اعلیٰ ثمرے ز چرخِ تحقیق

بسم اللہِ دفترِ نبوت — ہم ختمِ رسالۂ رسالت

مقصود و مرادِ آفرینش — منظورِ نگاہِ عقل و بینش

اکسیرِ مسِ قلوبِ عالم — از آدم و فخرِ جانِ آدم

قبلہ پئے طاعتِ جہانہا — کعبہ ز پئے قلوبِ جانہا

مسجودِ ملک بروزِ اول — پیش از ہمہ کاملیں مکمل

از بہرِ جہاں ستارۂ بخت — در روزِ نشور صاحبِ تخت

تسکین دہِ تشنگانِ محشر — ساقیِ شرابِ حوضِ کوثر

از درجِ صفا دُرِ یتیمے — وز برجِ ہدیٰ مہِ قدیمے

مهرِ عجم و مهِ عرب هم | خاکِ درش افسرِ کَے و جم
نورِ رخِ دین و قلبِ ایمان | سوزِ دل و جانِ پاکبازان

معراج شریف

روح القدس از جنابِ رحمت | آورد شبے نویدِ وصلت
شب بود که بود صبحِ امید | نوروزِ بران نثار و هم عید
شب بود که رشکبارِ روز بوده | گوے از شبِ قدر در ربوده
آن شب بسرائے اُمّ هانیؓ | بود آن شهِ ملکِ کاروانی
جبریلؑ براق در رساندش | پیغامِ وصالِ یار خواندش
برخاست و برنشست و برفت | بیرون زده خیمه‌اش ازین هفت
از فرش نشد ز عرش بگذشت | جایش بمکانِ لامکان گشت
برتر ز قیاس و وهم سیرش | با او نرسید هیچ غیرش
در خلوتِ خاص شد سرافراز | از خلعتِ محرمیتِ راز
بشنید صدائے دلگدازے | بے صوت و حروف جان نوازے
کحلِ مازاغ در کشیده | دید آنچه کسے گہے ندیده
گشته چو نثار نقدِ رحمت | باخویش فشاند هم برامت
زانجا سوے خانهٔ خود آمد | گر یک شده باز پس صدا آمد

برق از شد و آمدش بآزرم
جنبان زنجیر و بسترش گرم

منقبت

از حضرتِ حق بود فراواں — رحمت برکت سلام رضواں
بر آل و صحابہ پاک امجاد — کشتیِ نجات و نجم ارشاد
کز بازوئے جہد و کوششِ شاں — قوت اسلام رہنمایاں
جانہا بر دینِ حق فشاندند — بس توسنِ سعی پیش راندند
تا نورِ ہدیٰ ز غرب تا شرق — رخشید و رسید تیز از برق
اے مالکِ ملکِ لایزالی — ز یشان دلِ ما بود نہ خالی
خواہیم بصدق و سوز ایشاں — ما را در گیر و کن ز خویشاں
بندیم بذکرِ شاں زباں را — بر کلمۂ حق دہیم جاں را
تا دامنِ شاں وصول از ہست — دعوت از ما قبول از تست

خطاب بساقی

اے ساقیِ خوش ادا نگاہے — از گوشۂ چشم گاہ گاہے
دیر ست کہ خوگرِ عطایم — بر سنگِ درِ تو جبہہ سایم
دستم در گیر و کن مداوا — دردے در دل شدہ ست پیدا
گیرم کہ چو من بسے ترا ہست — چوں تو دگرم بگو کجا ہست
رانی چو ز در مرا کہ خواند — از تشنگیِ دلم کہ داند
گردم گردِ سرِ تو ساقی — جستی بدلم رسان و چاقی

آں ساغرِ مے بدہ کہ از خویش
بیگانگیم شود ز حد بیش

دیوانگی است فکرِ دنیا
فرزانگیم بدہ ز صہبا

رنج و خوشیم یکے نماید
گردِ کلفت ز دل زداید

فکرِ فردا خیالِ دی را
جائے ندہم بخاطر اصلا

گل چہرہ زند ز داغِ سینہ
بلبل از من برد خزینہ

ایں نقدِ نفس بود غنیمت
در شغلِ مدامم جامِ الفت

در دہ مے تند و تیز ساقی
نہ شیشہ و خم بریز ساقی

تا گیرم ازیں و آں دلِ خود
دانم از دہر نیک فنے بد

جم ماند دریں جہاں نہ جامش
مے داشتہ ہست زندہ نامش

کے گفت تواں کہ کے شدہ کے
نامش روشن ہنوز از مے

دارم امید از تو ساقی
کن لطف ہر آنچہ ہست باقی

تا دفترِ عقل پاک شویم
یک نکتہ ز عشق فاش گویم

دربیانِ مسکنِ عاشق و معشوق

در ملکِ اودہ موہان جائے ست
گوئی ز بہشت خوش سرائے ست

خوش منظر و با فضا و پر نور
ہر ذرہ اوست روکشِ حور

خود آب و ہوائے او وہ حسن
وز آتش و خاکِ او چہ حسن

ہم عشق وطن گرفتہ آنجا
مجنوں آنجا بود کہ لیلیٰ

یکجا شدہ حسن و عشق را رنگ
ولتنگ کسے دہن تنگ

رخسار یکے است ارغوانی — رنگ دگرے است زعفرانی

قدّے چو الف کشیدہ و راست — محشر ز خرام ناز برپاست

بالائے کسے خمیدہ از غم — ربطے چو کمان و تیر با ہم

ایں سوے خودش بجاں کشیدہ — زآغوش وے آں چو دل رمیدہ

افسانۂ نادرے از انجا — خواہم کہ کنم بہ نظم انشا

ہاں ساقیِ مہرباں یکے جام — کآغاز مرا بہ تست انجام

آغاز داستان

ناوردہ دروغ در میانہ — بشنیم خوانند ایں فسانہ

مردے ز موہان ہست خوشرو — خوش سیرت و با مذاق و خوش گو

مردے کہ خمیرش از محبت — آب و گلِ طینتش ز الفت

ریحانِ جوانیش نمودار — غیرت دہِ مہر و مہ دو رخسار

عالم فاضل شریف زادہ — از پیچ و خمِ زمانہ سادہ

سینہ گنجینۂ معارف — ہرگونہ نفور از معارف

سر ہست ز عقل و نقل سیرے — دل ہست کہ ہست شرزہ شیرے

حسنِ مردانہ در سراپا — یک با دگرے مناسب اعضا

ہر کس کہ بدو نظر گمارد — حسنش بدلش اثر گزارد

خلقش دلہا کشد بسویش — ہر کس گرویدۂ بخویش

طورش طورِ خجستہ خویاں — غورش غورِ حبیب جویاں

ہر آنچہ دریں فضائے بیند — از حق مظہر دلش گزیند

مولوی عبدالرزاق صاحب گورکھپوری ڈپٹی کلکٹر کہ از غازیپور بہ بجنور تبدیل شدند جلسۂ رخصتی خود شان در سیدپور با انتظام مولوی محمد فصیح صاحب تحصیلدار بتاریخ بست و پنجم اکتوبر ۱۹۱۹ء منعقد شد

اندراں جلسہ ایں نظم خواندہ شد

مولویِ عبدالرزاق انتخابِ روزگار — عادلِ باعقل و ہمت حاکمِ نصفت شعار

بود غازیپور را ڈپٹی کلکٹر چند سال — داد دادِ داد با خودداری و عز و وقار

حق شناس انصافِ او در طبقہ ہا فرقے نساخت — ہمچناں بودہ صغار او را کہ بود او را کبار

مجرم از وے کیفرِ کردار را کردہ یقیں — غیر مجرم مطمئن از عدل او بر زینہار

دشمنانش خائف از وے لیک او در درگزر — دوستاں را جاں نثار او با ہزاراں اعتبار

افسرانش را بہر کارے بُداتش اعتماد — زیردستانش بپامردیِ او حرزانِ کار

نے کسے را بے سبب زحمت رسانیدہ گہے — نے کسے را بے حقے بخشیدہ بیجا افتخار

مبلغِ فصلِ خصوماتش چہ او واست حق — کثرتِ کارش کشایش مید ہد جائے فشار

الغرض در گوہرش انسانیت راچو ہست — آنقدر کان ہیچکس را در نیاید در شمار

ایدرا ورا اے فلک از ما چرا خواہی جدا — میکنی دلہائے ما از رنجِ ہجراں سوگوار

گرچہ میدانیم کایں باشد بحکمِ گورنمنٹ — ہست اشارت از تو ہم گز ما دلت اہست خار

خیر برما ہرچہ خواہی کن کہ مجبوریم ما — لیک دستِ نحس از ممدوحِ ما کوتاہ دار

ورنہ خیرے نیست بہرِ جانِ تو اے آسماں — نیک بیں جمعیم با تیغِ دعاے استوار

بس کن اے قاری ہراساں تا نمائی چرخ را — بیں بچشمانش کہ از سیارگاں است انتشار

ہاں مخاطب شو بسوئے حضرتِ ممدوحِ خویش — کاے محاسن را تو مجموعہ ز فضلِ کردگار

ذاتِ تو آمد ز توصیف و ثنائے ما بروں — حصرِ آں کے می تواند خامۂ مدحت نگار

قاری از طرفِ خود و از طرفِ جملہ حاضریں — حفظ و امنِ جان و مالت خواہد از پروردگار

ہم ہمی جوید ز آب و رنگِ لطفِ ذوالمنن — تا گلستانِ امیدت را بود دائم بہار

ما نمیداریم یارا چوں بمنعِ رفتنت — خیر بادِ تو ہمی گوئیم با قلبِ فگار

یادِ تو باشد دلِ ما را چو نقشے کالحجر — یاد اگر داری غریباں را نباشد ننگ و عار

بانیانِ جلسہ را ہم شکریہ قاری بگو — کز نفوسِ شاں شدہ ایں بزم خوشتر خوشگوار

خاص از ایشاں نیکدل نیکو سیر آمد فصیح — کاں ز اہلِ سید پور اینک بود تحصیلدار

خط بنام مولوی محمد عمر صاحب سرلوی وکیل سید پور در ۱۹۱۸ء

اے آنکہ شفقت را ہر آن بیش شانے — یابم اگر بپایت ریزم ہزار جانے

از اسٹیشن رسیدی با وصفِ تنگ وقتے — از بہرِ دیدنِ من در اندکے زمانے

اینجا یہ شفقت را کا ترا نہ انتہائے — کفر است اگر نگویم در جود دلستانے

کج مج بیاں چہ ہستم شکرانہ اش چہ گویم — اندر خور ادائش یابم کجا زبانے

نا یافتہ سواری بر پائے رہ سپردی — ایں ضعفِ پیری تو دیں ہیچ ناگہانے

از شومیِ نصیبم ہیہات زحمتت شد — شد وقتِ ریل و خوردی از فکرہا سنانے

گویم اگر کہ کردی ناحق قدوم رنجہ — ترسم کہ خردہ گیری در حق ایں گمانے

للہ وہ خبر از حالتت کہ چون است — دل خیر راست جویاں جانم ز غم گرانے

ازآنکہ ہر زمانے رحمے بحالِ یاراں | باد بجانِ پاکت صد امن و ہم امانے

قادری شفیع و فتنہ اسم شہرتیا آگو
صافی دعاے طولِ عمرے و غنا بہ جاہے

نیاز نامہ بجناب مستطاب نواب صدر یار جنگ مولوی محمد حبیب الرحمن خاں صاحب شروانی۔ در ۱۹۲۸ء

پیش کسیکہ آمد مستغنی از ثنا ہا | عرضہ دہیم سلام و گوئیم پس از دعا ہا
کاے خواجہ یادت آمد چوں مستمند دیریں | از روے فرطِ لطفت صد گونہ جانِ شیریں
اے واہ یادِ بندہ را تا چہا فزودی | خود تو بچشمِ ما را پیغام سر نمودی
پیغمبرِ تو ایں ہم پیغام در رسانده | کاں ناظمِ یگانہ از من کلام خوانده
کالاے ہیچ نذرِ سلطاں۔ گدا چہ سازد | بیچارہ بے بضاعت ناکارہ اش چہ نازد
اما کجاست یارا از حکم سرکشی را | فرماں بری ز بندہ سرمایہ سرخوشی را
زاصنافِ نظم چیزے بیدل بپیش آرم | وز لطفِ عالیِ تو اصلاح امیدوارم
خورشید چوں نگاہے از مہر بر فروزد | ذرہ برقص آید صد پایہ شکر تو زد
اما ز صد ہزاراں یک شکر کے تواند | گرچہ زبانِ حالی خود تیز تیز راند
حالا رجا ز خواجہ ایں ہم بود رہی را | در کارِ بندہ آرد الطافِ خسروی را
دُر ہاے بحرِ معنی کاں در خزینہ دارد | در دامنِ دو چشمم چیزے ازاں گزارد

ایں لطفِ دیگرے را ہم شکر ہا بگوئیم
اقبال و عمرِ خواجہ بیش از خدا بجوئیم

قطعهٔ بدیع سال حج مولانا سید سلیمان اشرف

۱۳۴۶ھ

چو سید سلیمان اشرف ز حج — مشرف شده شرف بر شرف یافت
سپس رنگ از شرف طیبه گرفت — چو بر عتبهٔ جان جاں طرف یافت
رفاقت به مام و به اهلیه ساخت — بخود مهر و در ابهتریں حرف یافت
چو باز آمد اندا اهلیه شد به خلد — دگر چند ازیں سانحه صرف یافت
مگر کار بگرفت از صبر و شکر — چها مایه عالی ز حق ظرف یافت

به هجری ز قاری شنو سال حج
بلے سید ما ز حج شرف یافت
۱۳۴۶

تواریخ سالِ وفات

بزرگان و عزیزان بطور یادگار

قطعۂ سالِ رحلت حکیم محمد اسحٰق موہانی از محمد علی قاری

۱۸۸۶ء

سید، عالم، فہیم، دانا، شاعر — ذو الفضل و کریم و جانِ طب و حکمت

موہانی و نامِ او محمد اسحٰق — حاذق متخلص و جہانِ جودت

نثرش چو لآلیِ معانی منظوم — نظمش چو نجوم در سمائے شہرت

تا چاردہ سال اندریں غازی پور — بودش بعلاجِ عام جلوت خلوت

خواندے حسانِ ہند اورا عالم — بودست چو والدِ مدیحِ حضرت

بربست چو رخت زیں جہانِ فانی — دلہا شدہ مبتلائے درد و کلفت

تاریخ وصالِ او بگفتا قاری

حسان برسید در جنابِ رحمت

۱۳۰۳ھ

مرثیۂ مولانا محمد عبدالحی صاحب انصاری لکھنوی

چیست یا رب کہ ہر سمت از آہ و نالہ — ابرِ غم برقِ الم ہست محیطِ دوراں

بر سرِ روز ز بخت سیہ چادرِ شب — در دلِ شیدا زدہ غم شعلہ ز شمعِ سوزاں

کردہ تاراج ز سر سلطنتِ سور و سرور — سکۂ مملکتِ دل زدہ یاس و حرماں

گلِ شادی و خوشی رفتہ بہ بادِ اندوہ — نیست اندر چمنِ دہر بجز بادِ خزاں

نورِ علم و عمل از روئے جہاں شد کافور — ظلمتِ گمرہی و جہل بشد قیر فشاں

بعقائد باصول و بحدیث و تفسیر — سخت تر گشتہ ہمہ عقدۂ سہل و آساں

شاہدِ وعظ بہ رخ برقعِ مصحف بگرفت — منبر و گنبدِ مسجد شدہ وقفِ ہجراں

ہیئت و ہندسہ را نقش ز کرسی افتاد — حکمت و فلسفہ را ماندہ نہ در دہر نشاں

دُرِ رسالۂ ریاضی شدہ بے ربط بہم — رشتۂ گنجینۂ صد حیف ہمہ را ز میاں

صرف و نحو و ادب و علمِ سیر علمِ کلام — شدہ بربادِ خرابی چو حواسِ حیراں

قدرے چند ز الفاظ نہ بیں گیر ورق — ماندہ در رفتہ بغارت دُرِ معنی و بیاں

انتشارے چو بقلب آمدہ بیش از حاشش — دل بشورید کہ ایں ہاتفِ دو طغیاں

ہست از رحلتِ نقادِ نقودِ حکمت — دُرِ شہوار ز گنجینۂ علم و عرفاں

درۃ التاج سرِ شہرت نامم است وحید — از فرنگی محلِ لکھنؤ درجِ اماں

چہ فرنگی محل آں معدنِ ہر فضل و کمال — ہند را ہست بدو نازشِ عزت شایاں

کہ در و درۃ و نقادِ ہنر عبدالحی — کا بر و یافت از و جوہرِ دانش را کاں

بود از مطلعِ انصار و کاسے انور — ہمہ رفعتِ قدرش ہمہ عظمتِ شاں

مشرقش آمده بانداشده صبحش روشن — مغربش گشته اوده شام سر اندیشش ازان

همچو آبائے کرامش بسر انگشت علوم — کرد صیقل که مجلا شده آئینۂ جان

نائب و وارثِ علمِ نبوی بود که بود — حافظ و عالمِ تفسیر و حدیث و قرآن

هم شرف یاب بسه حج و زیارات شده — همه ذوقِ خلوص و همه شوقِ جنان

حیدرآباد دکن بعدِ وصالِ پدرش — زینت از نصبِ تدریس بگرفته چو جنان

خوبیِ ظاهر و باطن بشمردن او را — جاده هست که پایانش نیاید یکسان

مختصر این که چهل سال سنینِ عمرش — نه رسیده برسیده بکمالِ انسان

صاف گویند چو با این همه تعداد سنین — سی و نه بیت شمارند ز سر تا پایان

گرچه ز اولاد بجز دخترکے نیست کسش — حافظ و ناصر او باد خدائے رحمان

لیک بگذشته از حد حساب افزون تر — یادگاران ز تصانیف و هم از شاگردان

باعثِ ظاهر رحلت بشدش علتِ صرع — کز یک سال سرش بود از آن رنجِ گران

لیک گویند که مسحور از این عالم رفت — عالم الغیب بداند که شده هائے چسپان

بود آخر ز شبِ سلخِ ربیع الاول — که از این دار بخسران رفته بباغِ رضوان

وہر غرقابِ فنا آمده از موجِ سرشک — گر نه برداشته آن ز السبرش شور و فغان

از دحامیکه بهپای نعشش بوده — بیش بوده ز نجومِ فلک ریگِ روان

چارشنبه بگلستانِ جنابِ انور — بزمین و رشده آن غیرتِ سرو بستان

کرد فادری چو بتاریخ وصالش فکرے — چار مصراع دلش گفت بدو بیت جنان

عیسوی ز اول و هجری ز دوم پیدا شد — سمت از چارم و فصل ز سوم گشته عیان

مقبل جانِ گرامی ز تنِ عالم رفت — نقل بادا بریح طهورے شده از جسم جهان

۱۸۸۶ع — ۱۳۰۴ھ

ماهِ اوجِ شرف و علم بشد پنهان حیف	مهرِ برجِ خرد و فضل شد اے وائے نہاں
سنه ۱۲۹۴ فصلی	سنه ۱۹۴۳
بس کن اے خامہ کہ شد چاک جگر و دل پرخوں	از سحر شب شد شفق شام شنیدست چہ بیاں

ہاں دعا کن کہ خدایاش بہ بزم انعام

بادۂ اطہر دیدار دہ تا نیک چشاں

نوحۂ دردناک سالِ وصال قدوۂ آگہی جناب مولوی محمد عبد الرزاق صاحب انصاری لکھنوی

سنه ۱۹۳۶

از اہل اندوہ محمد علی قاری حنفی صدیقی سردیوی

سنه ۱۲۹۷ فصلی

مولوی عبد رزاق آنکہ شیخِ عصر بود | اندرین دور زماں ہمچوں جنید و بایزید
حافظِ قرآن و عالم بود ہم خیر العمل | لکھنؤ را فخر و عزت دین و ملت را عمید
در نسب انصار حضرت بود آں فرخندہ پے | در حسب از [illegible] اوّل قفلِ معنی را کلید
منبع البحرین خواندن آمدہ او را بجا | چوں از و بحرِ شریعت ہم طریقت شد پدید
مجمع البحرین ہم گفتن پیش آمد روا | منتہائے بحرِ دین و فقر بودہ آں سعید
مشعلِ انوارِ حق رہبر زِ شوق دل بہ پیش | داشت در راہِ سلوک آں واصلِ ربِّ مجید
بند و بست و باطن از جنابش آں جناب | کز مریدانش گریزاں شد زماں دیو مرید
خرقِ عاداتیکہ سر زد از نہادِ پاکِ او | در شمارش عقل و ادراک و خرد یکسر بلید
شمہ ایش این ست کاندر مقبرہ پہلوئے شیخ | باہمہ تنگیِ جا اندر فراخی آرمید

داشت از بدو شعورش انتقالے ہر زماں
کز خودی بگذشتہ و رنگِ فنافی الشیخ دید

وز فنافی الشیخ آمد در فنائی المصطفٰے
وز فنافی المصطفٰے جامِ فنافی اللہ کشید

بست و پنجم از صفر روزِ دوشنبہ چاشت گاہ
چوں فنا گشتہ بکمل در بقا بیخود دوید

سالِ وصلش جست چوں قادری سروشِ غیب گفت
از فنافی اللہ بشد و اندر بقا باللہ رسید

۱۳۰۷ھ

مرثیہ حضرت مولانا شاہ نظام الدین حسین صاحب بریلوی

ریزد زمیں ز دستِ الم خاک بر سرش
بارد سما ز چشمِ نجوم اشک بر زمیں

رفت از خزانِ رنج گلِ خسروی بباد
خارِ الم بباغِ قلوب ست جاگزیں

از رنگِ رنج و درد و غم و ہم جانگزا
خود چہرۂ زمانہ شدہ چہرۂ غمیں

نام و نشاں نماند ز سور و سرورِ دہر
سرتا بپاست بزمِ جہاں صورتِ حزیں

روئے جہاں کہ بود گلِ تر ز انبساط
رنگش ز غم پرید کہ گردید یاسمیں

سرتاسرست درہمی و برہمی بدہر
رفتہ مگر نظامِ جہاں با نظامِ دیں

آں معدنِ تصوف و آں مخزنِ علوم
واں منبعِ فضائل و آں رہبرِ مبیں

گنجینۂ ہدایت و ارشاد بہرِ خلق
از فخرِ دیں نیاز گرفت از نیاز ایں

ممتاز گشت بلقبِ تاج الاولیا
آں سرورِ زمانہ و آں مہترِ مہیں

در ہردو خانوادۂ چشتی و قادری
میداشت رہبری و ہدایت بسالکیں

دستے کہ بند گشت بتیش شدہ راز — تا دامنِ عنایتِ پیغمبرِ امیں

یوم الخمیس و نہ رخت از مہِ صیام — چوں سہ نواخت گشت قیامت بما قریں

کز ما بریدہ شد بجنابِ حضورِ حق — وز ہجرِ او شدیم بخاکِ الم دفیں

درہم شکست سلسلۂ معرفتِ تمام — از ما کنارہ کرد چو آں شاہِ عارفیں

بودہ بریلی از پئے آں مہرِ اعتلا — خوش مطلعے کہ ہائے شدہ مغربش ہمیں

کردم چو فکرِ سالِ وصالش سروش گفت

اندر فنائے رحمتِ حق آمدہ مکیں

لہ باقی بریلی ۱۲

۱۳۲۲ھ

قادری ست گرچہ کام دل از زہرِ رنج تلخ — تریاکِ آں خوش ست گوارا ز انگبیں

یعنی کہ جائے حضرتِ ممدوح پورِ او — گشتہ ز دستِ رحمتِ حق نیک جانشیں

زندہ ست دینِ فیضِ شیخ احمد ذاتِ او — مشہور در زمانہ ازینجاست محی دیں

دورم بصورت ارچہ من از آستانہ اش — بر عتبہ اش بود بحقیقت مرا جبیں

فیضانِ او ست عام چو آبائے او بخلق

بادا مدام حفظ و امانِ حقش معیں

قطعۂ سالِ وصالِ شاہ محی الدین احمد سجادہ نشین خانقاہِ نیازیہ نظامیہ بریلی

شاہ محی الدین احمد جانشینِ نیکواں — ہمچو مہر و ماہ روز و شب ضیا بخشِ جہاں

بود بر سجادۂ شاہِ نظام الدین حسین — در بریلی و بر سو نورِ فیضش ضو فشاں

ہر کہ دستِ خود بدستش داد دستش شد دراز — آید امانِ جنابِ سیدِ ہر انس و جاں

از خفا پردہ بروے حسنِ باطن داشتہ — کز ہجومِ غیر وقتِ او نہ گردد رائگاں

ہاں بخاصاں دادے آں جلوہ کہ جانِ شرح بود — کیفِ آں لذت نداند جز قلوبِ طالباں

در دو شنبہ شب بہ بیست و ہفتم از اول ربیع — بود اندر عرسِ شاہ سنتقل آں شاہِ زماں

بہرِ نامِ شاہ سنتقل آمدہ اول چراغ — زاں سپس آمد علی گشتہ ازاں روشن رواں

گرم آمد محفل از کیفِ سرود و نغمہ ہا — شاہِ ما اندر سماعِ خاص با ذوقِ جہاں

حکم با قوال دادہ ایں کہ ہاں نغمہ زنند — زاں غزل کاں نزا بود ایں مطلعِ راحت نشاں

با شدا ایمانِ مسلماں مصحفِ روئے علی
سجدہ گاہِ ماست محرابِ دو ابروئے علی

چوں نبودہ ایں غزل قوال را در ضبطِ یاد — با ادب اندر حضورش پیش کردہ عذرِ آں

پس نمودار شاد با ہمشیر زادِ خویشتن — کاں ظہور اللہ شاہ است اہلِ دل در سلکِ آں

گشت از تکرارِ آں مطلع بالحانِ لطیف — مصرعِ ثانی خود او ہم خواند چوں سجدہ کناں

آمدہ در سجدہ پیغامِ وصالِ دلربا ش — گشتہ بیخود ساختہ جاں را نثارِ جانِ جاں

در رسید اندر حریمِ خاص قربِ لم یزل — داشت فکرت بہرِ وصلت شد نصیبش در زماں

روشن او را جان و دل از وصلِ جاناں شد مگر — تیرہ از ہجرانِ او ما را زمین و آسماں

قطعۂ تاریخِ وصلش شاعرانِ ذی کمال — گفتہ باشند آنکہ باشد دل نپرد دل ستاں

خال زاد اخ عزیزم شاہ قطب الدین حسین[1] — کرد مجبورم کہ گویم گرچہ ام ہیچ مچ بیاں

---

[1] ساکن شہر غازی پور محلہ شاہی پورہ ۱۲

قطعہ گفتم خواستم چوں مصرعِ سال از سروش   کاں دگار ست اندر فکرِ صعب شاعراں
گفت اے قادری ہجری سالِ وصلِ او بگو
جائے او جائے سکون کانزا نثار آمد جناں

۱۳۲۳ھ

داستانِ رنج و غم را چوں نباشد انتہا   واجب آمد ایں کہ پیچم سوئے خوشحالی زباں
جانشینِ او بحکمِ حق عزیزِ او شدہ است   ہست پورِ دخترش خورشیدِ ہیچ دودماں
نام ہم او را عزیز اما حضور دانیم   از محبت و ز ادب ضم می کنیمش بر میاں
کا یہ اجداد ستش خدایا در سلوک از وے بگیر
تا دماں ہموارہ اوراد اربا امن و اماں

قطعہ سالِ آوانِ وصال جناب مولانا حکیم مولوی محمد عبد العلیم صاحب آسی

۱۳۳۵ھ

از دلِ ملول محمد علی قاری حنفی صدیقی سرلوی

۱۳۳۵ھ

حیاتِ ستودہ جناب مولانا عبد العلیم

۱۳۳۵ھ

حضرتِ مولائے ما عبد العلیم   سرگروہِ اصفیا و اتقیا
در طریقت با شریعت ہم نفس   مجمع البحرینش ار خوانم بجا

علمِ ظاہر علمِ باطن ہر دو را — سینۂ صافیِ او گردید جا

ہر کہ دستِ خود بدستش دادہ یافت — دامنِ مشکل کشا۔ خیر الوریٰ

ہست او را سلسلہ حسن حسین — زورِ شیطاں اندر انجا نارسا

رنگِ کتماں آں چناں بر چہرہ بست — چشمِ ظاہر بیں نہ فہمیدش خفا

در حقیقت نیّرے اعظم بہ ضو — لیک خود را می نمودے چوں سُہا

نثر و نظمش را سرودن مشکل ست — بہر آں دل باید و فہم و ذکا

خوانمش دُرِّ مواعظ ریختہ — دانمش سلکِ لآلیِ ہدا

فی المثل ملکِ سخن را گر کسے — شد پیمبر یا کسے آں را خدا

ق

برتر او را شد مقام از این و آں — خود کلامِ او برین دعوی گوا

روز افزونش ترقی داشتہ — گفتہ اَش در چاپ دادن نا روا

اندرین فن دوست اوستادِ سخن — مولوی شمشاد عرشش اعتلا

پیشِ او زانوئے شاگردی نہاد — با ہمہ اوستادیٔ شانِ علا

از ہمیں دریاب کورا مرتبت — در سخن بود ست برتر تا کجا

گشت یک چندی از پئے استقامتِ تن — چارہ سازِ خلق با دستِ شفا

شد مسِ دلہائے یارا زاں چنیں — یک نگاہش غیرتِ صد کیمیا

خاندانش در سکندر پور[۱] ہست — ہر یکے از شاں چو دُرِّ بے بہا

یافت غازی پور از وے صد شرف — داد درواڈیہہ[۲] را لطفش ضیا

خلقِ او مرآتِ خلقِ احمدی — ہر یکے بر خلقِ او از جاں فدا

۱؎ قریہ ایست در ضلع بلیا ۱۲ ۲؎ قریہ ایست در ضلع بنارس ۱۲

شفقتش از بہرِ خلق اللہ عام — در حقِ ہر کس باخلاصش دعا

وین کمالش ہر کجے و ہر یک بخود — بیش از دیگر شمارد لطفہا

رحم مستولی چناں بر قلبِ پاک — عفو بہرِ ما مقدم از خطا

ہر کرا چوں عمر آمد تا نود — رفت ہمت سست گردیدہ قوی

ہاں اگر نیروے باطن یارِ اوست — حالِ او از دیگراں باشد جدا

حالتِ مولاے ما بودہ ہمیں — از کبر ہر چند ماندہ ہر دو پا

در رشیدی خانقاہ جون پور — صبح اگر کردہ بمعنیٰ تیرہ مسا

تولیت بر جائدادِ خانقاہ — داشت داں حق می نمودے حق ادا

پیش کش از ہر کسے ممنوع داشت — بند در دستش نساز د دست تا

عرس تاریخیِ اسلافِ بزرگ — با طریقِ نیک کردے بے ریا

بہرِ آں شیرینیِ بازار رد — داشت بر خرمائے شستہ اکتفا

یا بحلواے کہ بودے ہر نمط — طیب و طاہر ز شکوکاتِ ما

بر منِ بے مایہ اش الطافِ خاص — نے دریں شصتم ز ہنگامِ صبا

نورِ عینِ من محمد بو الحسن — تا ز حضرت یافتہ در دل انجلا

از ارادت مندیِ او آں خطاب — با دعاہا می شدے مدحت سرا

وز عزیزانش گزیں حافظ فرید — بہرِ خودشاں بود کیفیت فزا

مست و بیخود می شدے بر خواندنش — می شنید از وے کلامِ دلربا

گاہ گاہش کرد ایں خدمت شعیب[1] — می کشد خوش لہجہ اش از نہاں جا

---

[1] ساکن باز ید پور ضلع غازی پور ١٢

خادمش حافظ نبی بخش آنکه بود | خدمتش را نیک کرده حق ادا
بود احمد خان زمینی و زعطاش | آسمانی خان شده ای واه وا
برکت الله و فیض الله عظیم | بدر عالم این کسان چار تا
بوده در افراد حضار حضور | بیشتر ممتاز بی چون و چرا
بدر عالم را جدا زایشان هم است | نسبتے با روز گفتن مادرے
آن چنان حضرت باو مید اشت لطف | کز محبت خواندے اورا بدروا
گرچه ز اولادش بجز یک بوده نیست | بنت بنتش وا دریغا حسرتا
باد از چشم حوادث بهر او | حافظ و ناصر جناب کبریا
لیک از اولاد بیتیش پر است | یک جهان و زشان نباشد تنها
باقیات صالحات ایشان بوند | تا قضا باشد باین ارض و سما
چون دوم روز از جمادی نخست | یوم یکشنبه گرفته ظهر را
در هوای وصل کامل آن جناب | زین فنا جا شد بایوان بقا
این وصالش انتقال آخر ست | ورنه گردید انتقالش تا کجا
کز خودی اندر فنا فی الشیخ شد | شد ازانجا در فنا فی المصطفی
شد فنا فی الله را فائز ببین | گشت چون هرگونه تکمیل فنا

سال وصلش قادری از ملهم شنفت
باقیا بالله شد آخر دما

۱۳۳۵ھ

آسمان میخواست تا اورا برند | جائے دیگرداں بیارید بلا

جانِ ما قربان که حضرت خود بیست
چرخ را این رخنه جا تنها گزا

اعنی اینجا ماند و ما ایمن شدیم
از سهامِ جورِ چرخِ پر جفا

هست نورالدین پوره قطعهٔ
چون دلِ ما شهرِ غازی پور را

شاه معصوم آن که شیخِ عصر بود
بود آنجا هست آنجا حبذا

ظاهری و باطنی الطافِ او
عام بر ما خاص بر مولائے ما

از زمینداری او و اولادِ او
نیکوانِ با صفا و خوش لقا

وقف فرمودند حالی بی دریغ
بهرِ آرامش زمینِ دلکشا

بیش از ظاهر ز باطن گشته است
بهرِ ما از خوانِ الطافش صلا

می رسیم و بهره خاطر خواهِ ماست
نیست آنجا بس بود گیر و بیا

آنکه سبحان الله[1] هست او را عزیز
کز دعائش دیده این خلقت سرا

والد و شیدائے حضرت و امش
روضه اش را ریخته طرحِ بنا

گفته اش را نیز عزمِ جمع کرد
جانِ او را صد دعا بعد از ثنا

سعی او موفور و هم مشکور باد
هم نصیبش باد نیکوتر جزا

تولیت را گرچه[2] او نگشود راز
چند کس گویند لیکن بر ملا

از پئے شاهد علی اهلِ آن
انتخابے ساخته بود آن فتا

باید اینک تا قبولِ آن کنند
دستِ شاهد را سپارند این لوا

کارساز او را دهد توفیقِ نیک
آید از وے آنچه دارندش رجا

قادری او را جانشینی ہست سال

بہرِ ماشاہد بجا یش متکا

سنہ ۱۳۳۵ھ

مصلحتہا بود تا زیں تولیت	روضہ اش را تولیت باشد سوا

واقفاں باچند ممتازانِ شہر	بنتِ بنتش را نمودندش عطا

چوں زنسوان ست او بہرِ مدد	دستِ سبحان اللہ او را قد کفیٰ

قادری ایں را ہم بگفتہ سال نصب

تولیت ایں ماشاء اللہ بے بہا

سنہ ۱۳۳۵ھ

قطعۂ سالِ رحلت مولانا محمود الحسن صاحب شیخ الہند

چو اسلافِ اولوالعزم کہن رفت	چگویم ہائے دل سوزے زمن رفت

بحالِ ہندیاں شفقت طرازے	بری از حیلہائے ما و من رفت

زکس او را نبودہ ترس و بیمے	بہ بے باکی براہِ ذوالمنن رفت

چو بلبل نغمہ زن آمد بآفاق	زبانِ شورِ ہر زاغ و زغن رفت

تنِ ہندوستاں بے جاں شدہ حیف	کہ جانِ پاک و صاف آں ز تن رفت

رمہ بودیم و راعی بود ذاتش	ز گردش ہر طرف گرگِ فتن رفت

بتاریخِ وصالش گفت قادری

شبانِ ہند محمود الحسن رفت

سنہ ۱۳۳۹ھ

قطعۂ تاریخ طبع قرآن کریم با ترجمۂ مولانا محمود الحسن شیخ الہند

ماہرانِ علمِ تازی کم ز کم چوں گشتہ اند ۔۔۔ از جہالت ہر طرف برخواستہ شورِ فتن

ترجمہ قرآن را فرمود شیخ الہند ما ۔۔۔ نام شاں بودہ است مولانائے محمود الحسن

از تراجمہائے دیگر گوے خوبی در ربود ۔۔۔ نیک تر باد شش جزا از فضل ربِّ ذوالمنن

آنکہ از بجنور اخبار مدینہ جاری ست ۔۔۔ مالکش در کارہائے خیر بازو بیان و تن

طبعِ قرآنِ مترجم را کنوں دل بستہ است ۔۔۔ بہر فہمِ ما کہ بے بہرہ شدیم از علم و فن

عیسوی و ہجری و فصلی و سمت ہر چہار ۔۔۔ ہر سال طبع ملہم گفت اے قاریِ من

بام قرآں فوق از توریت و انجیل و زبور ۔۔۔ مومنین را ہادیِ پُر نور قرآنِ حسن

سنہ ۱۹۲۵ء ۔۔۔ سنہ ۱۳۴۴ھ

ژند و استا شد بباز اعجازِ جامیِ قرآں ۔۔۔ شاستر ہم وید شد از کبرِ قرآں بے دہن

سنہ ۱۳۳۳ فصلی ۔۔۔ سمت ۱۹۸۲

قطعۂ ہادیِ سالِ وفات محمد معز الدین ابن حکیم مولوی عبدالعزیز نوری عباسی

سنہ ۱۹۱۹ء

از دلِ آگاہِ آلام محمد علی قاری صدیقی سرولوی

سنہ ۱۳۲۸ فصلی

حکیم مولوی عبدالعزیز را فرزند ۔۔۔ جمیل صوری و ہم معنوی معز الدین

سنین عمر وے آمد چو بست و شش بشمار — ز خلق و فضل کمالے خداش داده بهین

چه حسن حسنِ عدیم المثال بے عیبے — چه خلق خلقِ نبی و چه فضل فضلِ مهین

امید بود پئے ام و باب کاں گردد — عصائے پیری ایشاں بکار و یار گزین

دو شنبه آمده چوں در صفر بیازدهم — بصید افگنی بپا شده به بحر قرین

زده تفنگ و بآب آمده بقبضِ شکار — دهن کشاد بسان نهنگ قعر بطین

غریق گشت و شهیدانه شد بجان و ارثی — شدند ام و ابش زیر خاکِ رنج دفین

چه گویم این که چه خسران نصیب ایشاں گشت — شده چو گوهر یکتائے شاں ز دست چنین

ز بهر سال رحیلش فغاں ز ایشاں خاست
رسید زد اجل آه برد درِّ ثمین

سنه ۱۳۳۹ھ

قطعهٔ حلیه سال وصال مولانا عبد العلیم صاحب از محمد علی حنفی سرولوی

سنه ۱۹۲۲ع

مولوی عبد العلیم جانِ علم — کز مبارک پور[1] بود آں ذی کمال

چشمهٔ رحمت که در غازی پورست — ق — کالجے فیاض با عز و جلال

مولوی اول آں را بود او — تشنگانِ علم را داده زلال

بست و پنجم از مهِ شعبان به بست — سوئے موطن پنجشنبه را رحال

---

[1] قصبه ایست در ضلع اعظم گڑھ ۱۲

بیل چون اندر چکھنیاں[1] در رسید	با ٹرین دیگر آمد اتصال
وز تصادم صدمہا برداشت او	استخوانِ پاؤ سر را شد زوال
در بنارس زود بردندش کہ بود	اندر آنجا با مداوایش خیال
واشتندش در کبیر چورا کہ ہست	از پئے رنجور نیکو ہسپتال
چون یکم رمضان رسید یوم سبت	داشت تا نصف النہار او نیک حال
شد سپس او را تغیرہائے سخت	وقتِ اول ظہر بنمود انتقال
در جنازہ بود انبوہِ کثیر	شد شہیدانہ بحق او را وصال
نیک بودہ نیک رفتہ نیک شد	ہر نمط ہر ہر جہت او را کمال
ہمچو او دیگر کجا آرد زمان	گرچہ گردد تا ہزاران ماہ و سال
سینہ اش گنجینہ بود از نقل و عقل	در ادب خود بود او خود را مثال
بود اصول فقہ را ماہر چو او	مفتیِ بے مثل بود آن خوش خصال
در کتاب و سنت - اجماع و قیاس	کنہ داں بود از حرام و از حلال
سوئیش استفتا ز ہر ہر جا بسے	بود و فتوے بود از حسبِ سوال
خود ازین دار المحن خوش رفت او	جانِ خویشان و محبان در ملال

قادری از ملہم شنیدش سالِ وصل
کرد باللہ مقعدِ صدق ارتحال

سنہ ۱۳۴۰ھ

---

[1] قریہ ایست در ضلع غازی پور ۔

سال صدمۂ رحلت جناب مولوی محمد عبدالاحد صاحب شمشاد

سمت ۱۹۷۴

از زبان نوحہ محمد علی قاری حنفی صدیقی ہمرلوی

سنہ ۱۳۲۴ فصلی

مولوی عبدالاحد شمشاد بود | شاعرِ شیریں زبان شیوا بیان
خاندانش ہست ز انصارِ نبی | نام بردار است در ہندوستاں
موطنِ او لکھنؤ بودہ ۔ مگر | گشت غازی پور را روحِ رواں
تا بہ پنجہ سال کرد اینجا بسر | باہمہ ہم بے ہمہ با غزوشاں
در علومِ مشرقی تکمیل داشت | فارسی را خاص بودہ نکتہ داں
لیک در اردو سخنگوئی نمود | بود ہر آں خود او اہلِ زباں
در کمالاتِ سخن ۔ ثانی نداشت | خود مثالِ خویش بودہ بیگماں
ہست از سر تا بپا در گفتہ اش | شاعری را ہرچہ باشد جانِ جاں
چوں ثنایش در سخن سنجد کسے | خامہ گریان ست و مقطوع اللساں
از تلمذ گر خبر جوید کسے | باکہ او مید اشتہ از شاعراں
ق
گویم اول یافت از دیگر لوا | داد آسی آخرش طبل و نشاں
حسنِ سیرت حسنِ صورت ہر دو داشت | جامہ زیبش زیبا دلستاں
یافت از حق آں چناں صدقِ مقال | کز کسے باکش نہ بودہ در جہاں
ظاہرِ او باطنش را آئینہ | آنچہ در دل بود بودش بر زباں

فرد بوده در جهانِ دوستی — بے ریا بوده است با مهرباں

پاے بندِ پاسش صوم و صلوٰة — با تلاوت بود بر هر کس عیاں

نورِ ایماں آں چناں در قلب داشت — خائفاً از تخمه نه از طاعوں رماں

زآفتِ طاعوں گریزاں بود شهر — لیک او نگذاشته گاهے مکاں

با که تیمارِ سقیماں می نمود — دفن و کفنِ میتاں را هم ضماں

چشمهٔ رحمت که یک اسکول بود — شد ز سعیش کامیابے فیاض آں

طالبانِ نقدِ علم و فضل را — می دهد لاریب گنجِ شائگاں

بهرِ ایں کالج منیجر بود او — سعیش اندر ترقی هر زماں

با همه ایں شغلها سفتے گهر — دیگراں اصلاح خواهان بیکراں

از زراں بودند شاگردانِ او — هم ز هر هر ناحیه خواهش کناں

گوهرش الحق غنیمت بوده است — هر طرف دریائے فیضِ او رواں

گرچه عمرش در گذشت از شصت و پنج — شیب او اندر خضابش بود نهاں

و هیچ و رکا ز چند سالش گرچه بود — تا شده از کارهایش پرفشاں

ق

بهرِ انجامِ فرائض کانچه داشت — بود همواره بجاں بسته میاں

آخرِ کارش شده از چند ماه — رنجِ ضعفِ معده پیدا آں چناں

کز غذا یوماً فیوماً باز گشت — تا آں کز آب هم گشتے گراں

چند روز از پیش روزِ آخریں — از تنوع رفت تکلیفِ آب و ناں

انچه بیش در گلستانِ حیات — صرصرِ مرگ او فتاد آمد خزاں

بست و پنجم از مهِ ذو القعده بود — پنجشنبه را سحر وقتِ اذاں

رفت بے پروا ازینجا شاد و خوش | ماندہ اہل و اقربائے در شور و فغاں
موطن او در قفس اینک شدہ | دیگرے آرد چونکے آسماں
بہر ما سوگ ست او را عشرت ست | شد ز دار المحن در دار الاماں
نیست تنہا با عزیزاں رنج و غم | ہم با حباب ست و با ہماں فلاں
فکرِ تاریخِ وصالش کردہ اند | خاص شاگرداں و دیگر شاعراں
من نہ از شاں نے ز ایشاں بودمش | عافیت جو آشکارا و نہاں
باہمہ بے مائگی کردم چو فکر | ملہم غیبی نمودم شادماں

گفت او مسرور رفت ست ایں بگو
یافتہ جائے سدرہ اندر جناں

۱۳۳۵ھ

قادری آمد چوں بیانِ غم بسر | سے شادی ہیچ خامہ را عیاں
شد منیجر عزت اللہ جائے او | ایں نواسہ ہست او را نیک داں
عالم و صالح متین و خوش نہاد | چوں نباشد ہست عالی دودماں
ہست مولانا و ملا فاضل او | ایں لقبہا یافت بعد از امتحاں
اے خدا او را بفضل و رحم خویش | دور دار از چشم زخم این و آں

نصب او را عیسوی سال ست ایں
پیر در عقل ست و در وقت جواں

۱۹۱۷ء

قطعۂ سال وفات میر ذاکر حسین ہنر غازیپوری

چو ذاکر حسینِ ہنر رخت چیده | ازینجا و دار البقا را روان شد
بخویشانِ او رنج و غم را چه حدے | چو نذرِ غم و رنج بہماں فلاں شد
ہنرور، سخن سنج، خوش فہم، پر گو | چنو کم دریں دور آخر زماں شد
چو آسی بشد رفت شمشاد ازینجا | چو شمشاد رفت این پس او روان شد
خدایا چه آوانِ خسراں رسیده | که بہیم غم و درد سوہانِ جاں شد

بگفت از لبِ وائے تاریخ قادری
ہنر شد ز عالم ہنر از جہاں شد

۱۳۳۹ھ

قطعۂ سال رحل عبد الحمید خاں وکیل از محمد علی قادری

۱۹۲۱ء

مولوی عبد الحمید از ہمیں ہمن میدہشت انس | شاگرد بر من کرم ہموارہ می کرد از قدوم
الشیائی علم را چوں نیک ماہر بوده است | غم غلامے شد ہرا یاد وے به تذکارِ علوم
بود بذله سنج، ہم صاحب مذاق و نغز گو | در دلش ہم بر زباں معنیٔ عالی را ہجوم
ہر چه میگفتم به نظم او می شنیدے لازماً | ہم رسیدے بر فرازِ نکته ہایش بالعموم
بر سمائے پیشۂ شانِ وکالت ماه بود | کارکناں گردِ او حلقه زناں ہمچوں نجوم

هر که او را هر کجا دیدے شده بے خویشتن | خوشش همی دیدے یاراں را همو دیدے باللزوم
ناگهاں گشته سقیم از دملے در پشت سر | رفته رفته خوں به جسمش ماند نے پیه و لحوم
روزِ شنبه کز مهِ شوال بست و پنج بود | بُرد او را زیں جهاں و زاں جهاں چیخ ظلوم

بهرِ سالِ رحلتش قاری شنیده از سروش
عیش جالیش شد جناں آما چو طلبانِ عموم
سنه ۱۳۱۹ھ

مرثیه مولوی عبدالصمد به پنجاه و پنج ابیات هم عددِ سنِ اجل او

سنه ۱۹۰۳ء

از محمد علی قاری برادرِ کهین آں آسودهٔ علیین

سنه ۱۳۱۰ فصلی

جهاں تیره و تار از بهرِ چیست | زمانه پر اندوه از دردِ کیست
زمیں از چه غلطید بر خاکِ غم | زد آتش با فلاک برقِ الم
اگر روز هست آں ز شب بدتر ست | دگر شب ز انجم بدل اخگر ست
نه در تن توان و نه در دل سکوں | رواں ست از دیدها جوے خوں
نشانے نمانده ز سور و سرور | فغانها رسیده ز نزدیک و دور
بگیتی نماند آه عبدالصمد | ملک خو فلک جاه عبدالصمد
کمال و شرف را بدو نازها | نوال و کرم را بدو سازها

بہر انجمن صدرِ فرماں روا — بہر گل زمیں بلبلِ خوش نوا

بسا در دلش ذوقِ سیر و سفر — بصد جاہ و مکنت بصد کرّ و فر

بہر گوشۂ ہند آوازہ اش — کہ راندہ بہر سمت جمازہ اش

نہ تنہا دریں ملکِ ہندوستاں — کہ نامش گرفت از کراں تا کراں

بہ نثر آں چناں داشت زورِ قلم — کہ ہم نیچہ اش در جہاں بود کم

کمالش بہ نظم ارچہ بود از نخست — تلمذ بہ آسی زبس کرد چست

مگر گفتہ اش را نیاندوختہ — ز آموزگار ایں ہم آموختہ

نہ مانند ہر کس وکالت نمود — بصد سروری و جلالت نمود

بہر بورڈ بودہ بدو ممبری — بہ ونج آمد از بہرِ او افسری

ز والیں چیرمینی امرش بلند — بہ درباریاں عمدۂ ارجمند

نہ خانِ بہادر خطابش رسید — بجاں باختن انتخابش رسید

ز حکام تا عامیٔ سوگوار — ہمہ را بہر کار حاجت برآر

بہ پیشش کہین و مہین سرنگوں — مگر خویشتن را ندیدہ فزوں

چہ اسلامیان و چہ ہندوکساں — ہمہ گوش بودند و بود او زباں

چناں داشتہ سروریِ ہمہ — کہ او ہمچو راعی ہمہ چوں رمہ

بلطف و کرم فرقِ ملت نداشت — کہ انعامِ او عام و علت نداشت

تلطف باحباب و یاراں مدام — مدارا با عدائے بدیں تمام

دو کس را اگر جنگ بودے دراز — کشادے برانہا درِ صلح باز

مگر مرد خواہاں نگشتے بداں — عزیزاں یکے دید و ہیاں فلاں

زمانہ گرفتش بسے آزموں　　فریبے نخوردہ ز دنیاے دوں
غیوریش او را ہمی داشت سیر　　نیاورد دستش ز بالا بہ زیر
شدہ از مہ مارچ چوں بست و پنج　　ز فالج شدہ ایمنش رنج سنج
مگر زود گشتہ علاج جمیل[1]　　پس اندازیِ رنج او را کفیل
زباں شد بتا بود دستش بکار　　بہ رفتار شد پاش ہم استوار
بنومیدی اُمید شد جلوہ گر　　ولے آسماں باخت نردِ دگر
چو بست و سہ از جون گشت آشکار　　ہموں مادّہ ریختش بر لبیار
بدیں نوبت آں مایہ محکم رسید　　کہ چارہ گرش باز چارہ ندید
بسے دست و پا زد بسے جہد کرد　　مگر با قضا چوں شود ہم نبرد
سوم روز شد خاتمت ہائے حیف　　الم بر زمانہ عَلَم کرد سیف
رسیدش چو پنجاہ و پنج (۵۵) از سنین　　برید از جہاں شد بخلد بریں
از ینجاست اشعار پنجاہ و پنج　　دریں نوحہ سر بسر درد و رنج
ہر جانب از شیون و نالہا　　تو گوئی کہ عالم گرفتہ بلا
ز تعطیلِ غم رنگ دیواں شکست　　کشیدند حکّام از کار دست
و دیدند پیر و جواں بسر دید　　کہ در دم نہاں ہست روے سعید
ز اسلامیاں صرف ہم ہندواں　　نہادند بر دوش نعشش دواں
بہ ہمپایِ نعشش انبوہ جمع　　چو پروانہا گرد تابندہ شمع
بنازی پور اول نمازش شدہ　　کہ بر چرخ سوز و گدازش شدہ

---

[1] اشارہ ہست بہ حکیم جمیل الدین ۱۲

بسوئے وطن — سرِ دلی شد اے واے دار المحن

براندراں جایگاه — ادا کرده در گور کردند آه

ی اے قادری خستہ حال — ز سالِ وصال و ز حسنِ مآل

مضطرب بود و بے تاب و تش — ز حق در دعا در رجا از سروش

کہ مصراعِ روشن ز خورشید تافت

حیاتِ ابد عیشِ جاوید یافت

سنہ ۱۳۲۱ھ

غم آں مایہ و شکرِ خالق بہ ہیں — کہ بگزاشت فرزند را جانشیں

کہ یحییٰ بود نامِ نامیِ او — سمر در جہاں نیک نامیِ او

بہ انگلینڈ تا ہفدہ سال بود — امیرانہ با فرّ و اقبال بود

بہر بابِ او فتح باب آمده — بہ بیرسٹری کامیاب آمده

چو ماهِ نہم آمد از مقدمش — فلک بر سر انداخت کوهِ غمش

خدایش کرم گستر و یار باد

ازاں کش نباید نگہدار باد

قطعۂ سالِ وفاتِ عزیزی محمد زکی مرحوم برادرِ کہینِ من

محمد زکی اخ عینی من — ذکی و فہیم و عقیل و جری

چہا داده بود و بدو کارساز — اصولِ زمینداری و سروری

بچنگیِ غازی پور او داشته — بصد دبدبه تمغهٔ افسری

نه بیمے نه باکے ز کس در دلش — مگر از خدا داشتے یاوری

بکس حاجتِ خود نه برده گہے — غیورش نموده خدائے غنی

شغف داشتے با صلوٰة و صیام — نه کرده ازاں ہیچ گه کوتہی

بپتیا چو شد نقطهٔ دائره — به گور کهشنی از کسانِ غوی

بدل داشتند آں که ایں قصبه را — نمایند پامالِ غارت گری

ز لطف آنکه حاکم بایں ضلع بود — به تعلیق شده بے بہا داوری

که بلوائیاں را رسید آفتے — نه گشت از سزا ہیچ سرکش بری

چه گویم که از وے چها بوده است — دلِ دوستان و عزیزاں قوی

چو بست و دوم شد ز ماهِ صیام — پریدا و ز دنیا شده جنتی

شد عبدالصمد شد محمد زکی — دو بازو شکست از محمد علی

مسیحی ست قاری سنِ رحلتش
بجنت شدش مسکنِ خسروی
۱۹۰۵ء

اصلاحِ مزار مولوی محمد عمر از مولوی ابو الحسن ہمشیر زاده آں گزیدهٔ علم نزیل

۱۹۱۶ء

سرولی بود قریهٔ مرد خیز — بغازی پور اندر چو جان در سراپا

محمد عمر از جہاں جاے بودہ — امیرے رئیسے جوادے چو آبا
بگورکھپور او بود منصف بہ عہدہ — عدالت براو او بر انصاف شیدا
بعلم و بفضل و باخلاق نیکو — برنگ رخ و صورت خوب و زیبا
بہر طبقہا مردم چشم عالم — ق — بہر گوشہ ہا مسند آرا بدلہا
بہ بست و سہ سال عمرش رسیدہ — بدانائی پیر دیرینہ دانا
ز معمول پرداختہ خواب کردہ — شب جمعہ و بست و ہفتم رجب را
نماز سحرگاہ خوابے کہ بودش — ہماں بود کاں نیست باز دنیا

پئے سال وصلش چہ خوش گفت قادر
برید از موالی شدہ جنت آرا

سنہ ۱۲۷۵ھ

شدہ دفنش ہم بگورکھپور آخر — نماندش لحد را بجز نام پیدا
چو بر سیزدہ صد شدہ سی و سوم [۱۳۳۳ھ] — بر اسکولہا انسپکٹر شدہ آنجا
جوانے کہ او ہست ہمشیرزادہ — بصورت معنی بد وہست ما تا
ابو راجہ پر الحسن ضم تمامید — شود نام نامیش پیدا ہما تا
خدایش نگہبان ز چشم حوادث — بیابد ترقی بود اوج گیرا

باصلاح مرقد چو آہنگ کردہ
زبانش شد این قطعہ املا و انشا

سالِ دیباچہ وصال محمد عبد الرب ابن محمد ابو الحسن بن محمد علی ولد مولوی محمد صدیق مرحوم

۱۹۲۳ء

چاردہ سالہ را کمال اللہ ۔ دل ربودہ ز ہمگناں باادب
ہر دل از دیدِ او طرب انگیز ۔ باب و مامش اگر فدا چہ عجب
در دوشنبہ بہ بست و پنج از عید ۔ حیف در باخت جاں بشدتِ تب

قادری زار سالِ ہجری گفت
قربِ رب یافت جلد عبد الرب

۱۳۴۱ھ

قطعہ سالِ اوجِ وصالِ مولوی محمد نور مرحوم برادر عمزاد من

از دکن آمد محمد نور در ہاسے[1] ۔ روزِ عمرش را چو پیدا شام شد
چار ساعت بود در کھتیا سرائے ۔ کز خدایش وصل را پیغام شد
بود در سنت پس از فرضِ آں ۔ شکرِ حق کار او بخیر انجام شد

بہرِ سالِ رحلتش قادری بگفت
مقبلِ رب در نمازِ شام شد

۱۳۲۱ھ

---

[1] قریہ ایست در ضلع جون پور ۱۲

قطعۂ سالِ وصال مولوی محمد فصیح صاحب از محمد علی قاری صدیقی سرلوی

۱۹۲۲ء

گرامی عزیزم محمد فصیح | رئیس و کریم و خلیق و جواد
بہ گھوسی اعظم گڈھ اورا وطن | بہ تحصیلداری نمود امن داد
ز ہر دل عزیزی کمالے بدو | خوش افسر از و ماتحت بود شاد
صلہ داشت با اقربا ہر نمط | بہ خلان خلیل و باصحاب راد
سہ شنبہ چو از جون شد سیزدہ | دہم ساعت شب بحق جاں بداد
بہ ضلع جون پور در شاہ گنج | چنیں حادثہ ہائے بر ما فتاد
دو ابن کہنش مسیح و ملیح | سوم بچہ مقبول کو رحمت زاد
بصد رنج و غم آوریدند نعش | بجا کش سپردند در بوم زاد

ز قاری بہجری است از حق دعا
ز رحمت بدو تاب زنہار باد

سنہ ۱۳۴۰ھ

قطعۂ تاریخ سالِ وفات مولوی عبد الواحد مرحوم

عبدِ واحد نبیرۂ عمی | بود بارے و علم را شانے
بود از بس خلیق و خوش دل و نیک | اہل الصیت احسن الحانے

بصلوٰۃ و صیام داشت شغف | ہمچو مرتاض صاحب ایمانے
غیرش اندر ہزار ہزار طاعون | در سرائی نماند انسانے
حیف اثر خورد و شد بغازی پور | از پئے چارہ و درمانے
ہائے تدبیر کے دہد سودے | چوں بدست قضا رسد جانے
آخر کار زیں فنا جا خوش | بہ بقا جا نمود جولانے

قادری زار سال رحلت گفت
جو در رب را شدہ است مہمانے
۱۳۳۲ھ

قطعۂ سال وصال مولوی محمد ابو البرکات از اندوہگیں محمد علی قادری

۱۹۱۶ء

مولوی عبد الاحد عمزاد اخ بودہ مرا | عالم و حاجی و زاہد ہم وکیل باکمال
بود ابو البرکات او را اولیں فرزند نیک | ذی لیاقت ذی وجاہت اندر طلب اشتغال
مرجعے بودہ است از بہر مریضان سقیم | زخم رنج مرض از لطفش گرفتے اندمال
ہفتم رمضان یکشنبہ بہشتم سالش | رفت ازیں دار فنا و اندر بقا کرد ارتحال

قادری غمدیدہ سال رحلت از ہاتف شنید
جائے او لابد بقرب خاص رب لایزال
۱۳۳۴ھ

۱؎ موضعے ست در ضلع غازی پور ۱۲

قطعۂ تاریخ وفات مولوی سمیع اللہ و مولوی نور اللہ پسران مولوی محمد احسن اللہ مرحوم

مولوی احسن اللہ اخ عمزادم کہ بود — در پسش بودہ دو تا فرزند او را جانشین

نامہائے شان سمیع اللہ و نور اللہ بود — اولین بود مہین و دوّمین بودہ کہین

نوجواں بودند ہر دو ہم دلیر و ہم جری — بود قلب ہر دو ایشاں طمانیت قرین

ہر دو را از مبدء فیاض شانے دیگرے — چوں نہ بودے ہست ہم از دیر یا بی یا الحقین

چارضربی داشت در ہر کار با عقل رسا — گام بر گامِ پدر بنہادہ بودہ اولین

بود اولو العزم ارچہ پابندش مگر بود اندرا — زندگی بسیار کرد آزادانہ بودہ دومیں

حیف صد حیف ست کاندر نوجوانی ہر دو تا — از جہاں رفتند و ماندیم حیران و حزیں

بر وقیع رنجِ ماتم ہاتف گفت ست سال — دومیں نزدیک رب رفت این ابن اندکیں

۱۳۴۱ھ

اولیں را سال رحلت ہم سروشِ غیب گفت — در جہاں داوند او را مہدِ مجد بہتریں

۱۳۴۲ھ

از پئے اولاد پیر و قادری از حق کن دعا
خیر باد اشامل شان یا الہ العالمین

—

قطعہ بحساب سال وصال مولوی محمد صالح از محمد علی قاری حنفی صدیقی سہروردی

سمبت ۱۹۸۲

مولوی عصمت اللہ بود پور عمّ من — بس بزرگ و بس کریم و بس متین و بس حلیم

بود پورِ او محمد صالح او را خوش مثیل — بس وجیہ و بس شکیل و ہم شمیم و ہم حکیم

نیروے بازو و تن سے داشتے او ہمچناں — داشتے راے رزین و زورِ فہم مستقیم

چوں بہ شصت و ہفت آمد از سنین عمر او — گشت از ورمِ جگر از بس ضعیف از بس سقیم

ماہِ پنج را اثنا عشر شعبان را بیست و ششم — روزِ جمعہ شد ازینجا سوے جانِ ارِ قدیم

قادیِ خستہ زبہرِ یادِ سالِ رحلتش — عیسوی و ہجری ست اندر دو مصراعِ سلیم

رحمتِ رب از پیش آمد فراشش و سایباں

۱۹۲۶ء

شد وحید او راز حق بود آنچہ در دارِ نعیم

۱۳۴۴ھ

قطعۂ سالِ رحلت میاں وحید اللہ پسر مولوی رفیع اللہ ساکن سیرولی ضلع غازیپور

رفیع اللہ را پورے ہمینے — وحید اللہ نیکو نیک کردار

جوانِ صالح و سرچشمۂ خلق — لئیق و بس متین و نرم گفتار

شدہ بی اے ایل ایل بی منصفی یافت — باعظم گڈھ رسیدہ بر سرِ کار

چہ مایہ نیک داد داد و میداد — کہ تجویزش تیاور دے بدل بار

ہمانجا شد سقیم الحال از تپ — بغازی پور آمد سر بسر زار

پس از دل بر آمد در بنِ ران — بزحمتہا فزونی شد پدیدار

بکرجی ڈاکٹر گشتہ معالج — براہش بود پر پونا تھ ہم یار

زہر دو جد و جہدے گشت موفور — ولے سودے نہ بخشیدہ بہ بیمار

ترقی بود در تکلیف و در رنج — نمودش زار چوں ہرگونہ آزار

نبارس برد در صرف و دوا — نمودہ باب او ہرگونہ تیمار

زہر کارے معطل بود باشش — بہ تیمار و دعا بودش سروکار

درانجا ہم ز کوشش ہیچ نکشود — ز تقدیر آمدہ تدبیرے کار
بہ باب و مامِ او امیدہا بود — کہ این نخلِ تمنا آورد بار
تبر زد چون قضا ببرید ہیہات — چنین سرسبز نخلِ نیک آثار

بہجری سالِ رحلت گفت قادری
بساطِ لطفِ رب گشتہ بدو یار

۱۳۴۱ھ

بدرِ عالم راکشیدہ ممبریِ کونسل

۱۳۴۵ھ

ممبریِ کونسل را پنج داعی بودہ اند — چار کس زانہا قدیم در جہدہا فرسودہ ا[ند]
مال و زر در دست و دامانِ کہان انباشتند — وز نہان در التجاہا ارتجاہا داشتند
زر فشانیہا دو کس را غرہ کردہ ہر نمط — غرۂ دیگر دو کس بر کثرتِ قومی فقط
بس یکے زان پنج را بودہ توکل بر خدا — ملتجی و مرتجی بودہ ز لطفِ کبریا
از حریفان راہِ جہد و سعیِ او مسدود بود — بابِ مقصودش ز دستِ رحیمِ حق آخر کشود
ہر چہار آمد مظفر این یکے اے واہ واہ — ہست قادر بے تشکے بر ملکت دلہا الٰہ
با حسوداں خود حسد بود است رنج جاں خراش — سر بسر دلہاے شاں گردید اینک پاش پاش
سیزدہ صد ہشت شد از دیگراں رایش فزوں — ہر یکے را ہست حیرت کاین چنین گردید چوں

بہر یادِ این الکشن شد سعی از سروش
قدرتِ حق مدعیاں را ز سر افگندہ ہوش

۱۹۲۶ء

تمت بالخیر